

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KUR'ÂN İLİMLERİ AÇISINDAN
MÜDDESSİR SÛRESİ VE TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Azime KELLEÇİ

**Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim HATİBOĞLU

Temmuz 2017

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyân ederim.

Azime KELLEÇİ

Temmuz 2017

ÖNSÖZ

Bütün hamd ve senâlar, bizleri îmân nuruyla şereflendiren, dünyada ve âhirette sonsuz nimetlerle ikramda bulunup merhametini bir gölge misali üzerimizden esirgemeyen âlemlerin Rabbi Allah'adır. Salât ve selâm, O'nun yüce Nebîsi, Resûlü Ekrem Muhammed Mustafa'nın -aleyhissalâtü vesselâm-, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Her türlü cahilliğin, ahlâkî çöküntünün ve putperestliğin had safhaya ulaştığı anda, gecenin sabaha erdiği gibi bütün şerhlerin ve bâtılın kendisiyle zâil olduğu Hakkı insanlara duyurma ve uyarma vazifesiyle müşerref olan Efendimiz (s.a.v.), hiçbir zorluğa ve eziyete boyun eğmeden, Rabbinin kendisine yüklediği sorumluluğa dört elle sarılmıştı. Âyetlerin indirilmeye başlandığı İslâm'ın ilk döneminde, davetini gizli olarak önce yakınlarına ve dostlarına yaparken, çok uzak olmayan bir vakitte de Rabbinin emriyle açıktan yapmaya başlamıştı.

İslâm'ın erken döneminde nâzil olan ve kendisiyle Resûlüllâh'a (s.a.v.) risâlet görevinin verildiği Müddessir sûresi, açıktan davetin habercisiydi. Bu bağlamda çalışmamızın konusunu teşkil eden Müddessir sûresi, İslâm'ın doğuşuna ve Allah Resûlü'nün (s.a.v.) insanlara Allah'tan aldığı mesajları iletirken ne türlü muamelelere ve meşakkatlere maruz kaldığına bir nevi sahnelik ederek ışık tutması açısından, Kur'ân'ın bütün sûreleri gibi önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle söz konusu sûre ile ilgili hususları, tezimizin başından sonuna Allah'ın yardımı ve bize sunduğu imkânlarla, idrâkimizin ve takatimizin imkân verdiği ölçüde, özenle ve titizlikle ele almaya çalıştık.

Âlimlerin -Allah onlardan razı olsun- sayısız teliflerde bulunduğu İslâmî ilimler arasında tefsir ilmi, bizzat Allah'ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm ile yakından ve derin ilişkisi bulunması münasebetiyle büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte Kur'ân daha iyi tanınması ve anlaşılabilmesi açısından en ince ayrıntısına kadar incelemeye tâbi tutulmuş, netice olarak Kur'ân'a dair birçok ilim zuhûr etmiş ve 'ulûmü'l-Kur'ân eserleri yazılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmamızda öncelikle Müddessir sûresinin genel mahiyetinden bahsedilmesinin ardından, bahsi geçen 'ulûmü'l-Kur'ân eserlerinden istifade edilerek

Kur'ân ilimleri çerçevesinde incelenmesine gayret edilmiştir. Ayrıca tefsir bölümünü oluşturan kısımda ise, kadîm tefsirler kaynak kabul edilmek üzere yeni teliflerden de yararlanılması suretiyle sûrenin kısa ve öz tefsirine yer verilmiştir.

Bu vesileyle, tezimin konusunun belirlenmesinden son aşamasına kadar yardımını esirgemeyen değerli danışmanım sayın Prof. Dr. İbrahim HATİBOĞLU'na şükranlarımı sunarım. Son olarak lisans üstü ders ve tez dönemimde bizlere derin bilgi hazinesini sunmaları ve tezin yazımı aşamasında kaynak ve içeriğe dair yönlendirmelerinden dolayı saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman AYDIN'A teşekkür ederim.

Azime KELLEÇİ

Temmuz 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI	2
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜDDESSİR SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. SÛRENİN METNİ VE MEÂLİ	5
II. SÛRENİN ADI	6
III. SÛRENİN İNİŞ ZAMANI VE YERİ	8
IV. SÛRENİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ	11
V. SÛRENİN MUHTEVÂSİ	15
VI. SÛRENİN FAZÎLETİ	20

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN İLİMLERİ AÇISINDAN MÜDDESSİR SÛRESİ

I. İLK NÂZİL OLAN ÂYETLER	22
II. TERTÎBÜ'L-KUR'ÂN	26
III. SÛRENİN HARF, KELİME, ÂYET SAYISI	28

IV. KIRAAT FARKLILIKLARI	29
V. GARÎBÜ'L-KUR'ÂN	33
VI. VAKIF VE İBTİDÂ	37
VII. TEKRÂRU'L-KUR'ÂN	38
VIII. VUCÛH VE NEZÂİR	40
IX. FEVÂSİLÜ'L-KUR'ÂN	41
X. FEVÂTİHÜ'S-SÜVER	44
XI. MÜNÂSEBÂTÜ'L-KUR'ÂN	45
XII. AKSÂMÜ'L-KUR'ÂN	49
XIII. EMSÂLÜ'L-KUR'ÂN	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜDDESSİR SÛRESİNİN TEFSİRİ

I.	1.-7. ÂYETLER: İSLÂM'A DAVET, KÂFİRLERİ UYARMA VE SABIR	54
II.	8.-10. ÂYETLER: KİYÂMET GERÇEĞİ	57
III.	11.-26. ÂYETLER: ÂYETLERE KARŞI İNATÇI OLANLARIN TAVIRLARI	58
IV.	27.-31. ÂYETLER: İNKÂRCILARI CEHENNEM İLE TEHDİT	63
V.	32.-37. ÂYETLER: MUHTELİF VARLIKLARA YEMİN EDİLMESİ	66
VI.	38.-48. ÂYETLER: MÜ'MİN VE MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTEKİ KARŞILAŞMALARI	68
VII.	49.-56. ÂYETLER: MÜŞRİKLERİN İMANDAN YÜZ ÇEVİRMELERİ VE HİTÂM	71
	SONUÇ	74
	KAYNAKÇA	76
	ÖZGEÇMİŞ	86

KISALTMALAR

a.s.	: ‘Aleyhisselam
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
dğr.	: Diğerleri
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
m.	: Mîlâdî
no.	: Numara
nşr.	: Neşreden, tahkik eden
r.a	: Radıyellâhu ‘anh
r. anhâ	: Radıyellâhu ‘anhâ
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefat
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
ys.	: Basım/Yayın yeri yok

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: *Kur'ân İlimleri Açısından Müddessir Sûresi ve Tefsiri*

Tezin Yazarı: Azime KELLEÇİ **Danışman:** Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu

Kabul Tarihi: 03.08.2017 **Sayfa Sayısı:** VII+86

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri **Bilim Dalı:** Temel İslâm Bilimleri

Müddessir sûresi Kur'ân-ı Kerîm'deki 114 sûre arasında yetmiş dördüncü sırada yer alan Mekkî bir sûredir. Nübüvvetin ilk yıllarında inmiş olması ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) risâlet vazifesinin kendisiyle verilmesi münasebetiyle, bütün sûreler gibi büyük öneme sahiptir. Adını ilk âyetindeki el-müddessir kelimesinden alan sûre, genel olarak âhiretten, cehennem şiddetinden ve îman etmeyenlerin âhiretteki akıbeti gibi konulardan bahsetmektedir.

Yapılan bu çalışmada, öncelikle giriş bölümünde tezin amacı, önemi ve kaynakları hakkında bilgi verilirken, birinci bölümde sûre tefsirinde değinilmesi elzem olan sûrenin adı, nüzûl sebebi, iniş zamanı ve yeri, muhtevası ve fazileti gibi konulara yer verilerek sûre hakkında genel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde, Müddessir sûresi, temel 'ulûmü'l-Kur'ân eserleri esas alınarak sûrenin kendisiyle ilişkili olduğu tespit edilen 'ulûmü'l-Kur'ân konuları çerçevesinde incelenmiştir. Son bölümde ise sûrenin kısa ve öz biçimde tefsirine yer verilmiş ve çalışma hitâma erdirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sûre, tefsir, el-Müddessir, Kur'ân-ı Kerîm, 'ulûmü'l-Kur'ân

Yalova University Insitute of Sciences Master Thesis

Thesis Title: In Terms of Quranic Sciences The Surah al-Muddaththir And Exegesis	
Thesis Autor: Azime KELLECI	Advisor: Prof. Dr. İbrahim Hatiboglu
Date of Acceptance: 03.08.2017	Total Number of Pages: VII+86
Department: Basic Islamic Sciences	Field of Study: Basic Islam Sciences
<p>The Al-Muddaththir, ranked seventy-fourth among the 114 surahs in the holy Qur'an, is a Meccan surah. With regard to the timing of its descending comes across the first years of the Prophet, and its place as the presenter of the mission to the Prophet (s.a.v.) it has great importance like all surahs. Receiving his name after the first word of its first verse, Al-Muddaththir, the surah generally speaks of matters such as the Hereafter, the wrath of hell and the fate of the unbelievers in the Hereafter.</p> <p>In this study, the introduction establishes general information about the surah first by giving information about the purpose, importance and resources of the thesis; and the first chapter, by including the essential subjects in surah tafsir such as the name of the surah, the reason of its revelation, the time and place of its descending, the content and the grace of the surah, gives additional information about the surah. In the second part, the Al-Muddaththir is examined with regard to the ground works of Ulûm al-Qur'an in the context of the Ulûm al-Qur'an topics, which are determined to be related to the surah. In the last section, by presenting a short and brief tafsir of the surah, the study is concluded.</p>	
Key Words: Surah, Tafsir, Al-Muddaththir, Qur'an, the ulûm al-Qur'an	

GİRİŞ
ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE
KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Tezin başlığında belirtildiği üzere, bu çalışmanın konusu, Müddessir sûresi hakkında ilk olarak genel çerçevede bilgi vermek, sûrenin içerisinde mevcudiyeti tespit edilen Kur'ân ilimlerine dair konuları örnekleriyle açıklamak ve sûrenin tefsirini kısaca ortaya koymaktır. Konu başlığı doğrultusunda, ana hatlarıyla nüzûlüne ve muhtevasına değinilerek sûrenin tanıtımı yapılmış, ilgili bölümün maksadı, sûrenin adı, nüzûl zamanı ve yeri, sebab-i nüzûlü, muhtevası ve faziletine ilişkin hususlar incelenmek sûretiyle yerine getirilmiştir.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan ikinci bölümde, Müddessir sûresiyle ilgisi saptanan 'ulûmü'l-Kur'ân konuları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, bu konuların sûre içerisindeki örneklerine değinilerek sûrenin Kur'ân ilimleri açısından incelemesi yapılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde ise, i'raba, kelimelerin yapılarına dair izahlara ve tefsirlerde işlenmiş olmasına rağmen, birinci bölümde tafsîlâtıyla anlatıldığı için sûrenin adı, nüzûl sebebi gibi hususlara yer verilmeyerek, sûrenin genel muhtevasının anlaşılacağı şekilde kısaca tefsiri bulunmaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ

Erken dönemden başlayıp günümüze kadar devam eden ilmî çalışmaların neticesinde, her alanda olduğu gibi tefsir alanında da ciddî bir birikim söz konusudur. Âlimlerin tefsire dair bıraktığı bu ilmî mîrasın içeriğinde, büyük hacimleri bulunan tefsir kitapları ve Kur'ân ilimleri ile ilgili müstakil eserler bulunmaktadır. Her bir sûre tefsir kitaplarında tek tek ele alınarak açıklanmış, yeri geldiğinde 'ulûmü'l-Kur'ân'ın bazı konularıyla ilgisine dair az da olsa bilgi verilmiştir.

Tefsirlerde sûrelerin Kur'ân ilimleriyle bağlantılı yönlerine fazla yer verilmemesi sebebiyle, Müddessir sûresinin 'ulûmü'l-Kur'ân çerçevesinde incelenmesi suretiyle konunun bu veçhesinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Yapılan çalışmada, bi'setin ilk yıllarına şahidlik etmeye vesile olması açısından Müddessir sûresinin tefsirine değinilmesi ve bir sûrenin Kur'ân ilimleriyle ilişkisinin araştırılması, benzeri çalışmalara az rastlanılması sebebiyle örnek teşkil etmesi açısından isabetli görülmüştür..

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. İlk bölümde, Müddessir sûresinin, sûre tefsirlerinde mutlaka bulunması gereken önemli başlıklara riâyet edilerek genel çerçevesi çizilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünü teşkil eden sûrenin adı, nüzûl sebebi, nüzûl zamanı gibi konular daha çok rivâyetler vasıtasıyla bilinen içeriğe sahip olduğu için, bu bölümde Taberî, İbn Kesîr gibi rivâyete ağırlık veren müfessirlerin kitaplarından istifade edilmiştir.

İkinci bölümde, Müddessir sûresinin ‘ulûmü’l-Kur’ân kitaplarının içeriğinin araştırılması sûretiyle hangi konularla ilgisinin bulunduğu tespit edilmiş, tespit edilen konular, câmi‘ niteliğindeki bir çok konuyu içerisine alan eserlerden, muhtelif konulara dair yazılan müstakil kitaplardan ve bazı dirâyet tefsirlerinden istifade edilerek tek tek ele alınmıştır. Ayrıca, ikinci bölümde sûreyle bağlantısı incelenen ‘ulûmü’l-Kur’ân konuları, Süyûtî’nin *el-İtkân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân* adlı eserindeki konu tertibi dikkate alınarak sıralanmıştır.

Üçüncü bölümde rivâyet ve dirâyet tefsirlerinden yararlanılarak, sûre, içerişinde birbiriyle anlam bütünlüğü oluşturan âyetler gruplandırılarak ayrı ayrı metni ve meâli verildikten sonra her bir grubun toplu olarak tefsirine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜDDESSİR SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. SÛRENİN METNİ VE MEÂLİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبِّكَ فَكْبِيرٌ ﴿٣﴾ وَتِبَابِكَ فِطْهَرٌ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمَنَّ أَنْ تَمُنَّ تَسْتَكْتِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾ فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَلِكَ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْبَى وَمَنْ خَلَقْتَ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتَ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتَ لَهُ تَمَهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأَرْهَقُهُ سُعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُضْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَذْرِيكَ مَا سَقَرٌ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَاحِئُهُ لِلبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزِدَّادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنِ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنِ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَالْقَمَرَ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلَ إِذَا أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحَ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَأَخَذَى الْكَبِيرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمِ الْمَسْكِينِ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَحْوُضَ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نَكْذِبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى آتَيْنَا الْيَقِينَ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَانَتْهُمْ حُمْرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنشَرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَعْرِفَةِ ﴿٥٦﴾

(1) Ey (örtüsüne) Bürünen (Resûl)! (2) Kalk (insanları) uyar. (3) Rabbini tekbir et. (4) Elbiseni (kendini, kişiliğini ve seni çevreleyen) her türlü kirden arındır. (5) Azâba götürecek şeyleri terk(e devam) et. (6) İyiliği (karşılığında) daha çoğunu umarak yapma. (7) Rabbin için (her şeye) katlan. (8) O sûra üfürüldüğü zaman, (9) İşte o gün zor bir gündür. (10) Kâfirlere kolay değildir. (11-12-13-14) Tek başına (hiçbir şeysiz) yarattığım adamı da bana bırak! Ona hem bolca mal hem de (yanında) hazır bulunan oğullar (verdim)! Kendisine bu nimetleri döşedikçe döşedim. (15) Sonra yine hırsıyla arttırmamı ister. (16) Hayır! (Arttırmayacağım.) Çünkü o bizim âyetlerimize karşı oldukça inatçı idi. (17) Ona zor bir meşakkat yükleyeceğim (onu sarpa sardıracağım.) (18) Çünkü o, (Kur’ân hakkında uzun uzun) düşündü, ölçtü, biçti. (19) Kahrolası nasıl da ölçtü, biçti! (20) Yine (akılca) nasıl ölçtü, biçti. (21-22-23-24-25) Sonra baktı (baktı) da (söyleyecek söz bulamayıp) surat astı ve kaşlarını çatı. Sonra arka döndü ve büyüklük tasladı da: “Bu (öğretilip) rivâyet edilen bir sihirden başkası değildir, bu sadece bir insan sözüdür” (dedi). (26) Onu güç yetiremeyeceği Sekar’a (cehenneme) atacağım. (27) Sen biliyor musun Sekar nedir? (28) O, ne geri(de) bir şey bırakır ne de (tekrar tekrar yakmaktan) vazgeçer. (29-30) O, (durmadan yenilenen) derileri yakıp (simsiyah) kavurandır. Onun üzerinde on dokuz (muhâfiz melek) vardır. (31) Biz o ateşin zebânîlerini sadece meleklerden kıldık. Onların sayısını da inkâr edenler için ancak bir imtihan yaptık. (Böylece) kendilerinde kitap verilenler de (Kur’ân’ın hak olduğuna) iyice inansınlar, inananların da imanı artsın diye. Artık hem kendilerine kitap verilenler hem de mü’minler şüpheye düşmesinler. (Bu) kalplerinde hastalık bulunanlarla, kâfirler: “Allah bu misal ile ne demek istemiş olabilir?” desin(ler) diyedir. İşte böylece Allah dilediğini (niyet ve amellerinin gereği olarak) sapıklıkta bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. Rabbini

ordularını kendisinden başkası bilemez. Bu (cehennem, yahut zebânîlerin sayısı), insanlara (ibret için) bir hatırlatmadan başkası değildir. (32) Hayır! (Onlar öğüt almazlar). Ay hakkı için... (33) Dönüp geldiği zaman, gece hakkı için... (34) Ağardığı sırada sabah hakkı için... (35) Muhakkak o (cehennem), büyük (belâ)lardan biridir. (36-37) Hem sizden (ibadet ve hayırda) ileri geçmek veya geri kalmak isteyenleri korkutmak için insanları uyarıcıdır. (38) Her nefis kazandığına bağlıdır. (39) Ancak bahtiyar olan (defteri sağından verilen)ler böyle değildir. (İman edip iyi amelleriyle kurtulmuşlardır.) (40-41-42) (Onlar) cennettedirler. Onlar suçlulara: "Sizi kavurucu ateşe sokan nedir?" (diye uzaktan sorarlar.) (43-44-45) (Günahkârlar) derler ki: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula yedirmezdik. (Kur'ân'ın buyruklarını bırakıp, bâtil şeylere) dalanlarla beraber biz de daldık." (46-47) "Ceza gününü yalan sayardık. Nihayet (bu halde iken) bize (gelmesi) kesin olan (ölüm) gelip çattı." (48) Artık onlara şefaathçilerin şefaathleri fayda vermez. (49-50-51) Böyle iken onlara ne oluyor da, sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ Kur'ân'daki) öğütten yüz çeviriyorlar? (52) Fakat onlardan herkes, kendisine (Allah tarafından) dağıtılmış sâhifeler (verilmesini) istiyor. (53) Hayır! (Bu olacak şey değildir.) Doğrusu onlar (bu alaycı sözleriyle) âhiretten korkmuyorlar. (54) Bilâkis (korkmaları gerekir.) şüphesiz o (Kur'ân) da (hayatta esas alınacak) bir öğüttür. (55) Artık kim dilerse onu düşünüp öğüt alsın. (56) (Ne var ki) Allah dilemedikçe onlar öğüt almazlar. Saygıyla emirlerine itaat edilmeye lâyık olan ancak O'dur, mağfiret sahibi de O'dur.

II. SÛRENİN ADI

Sûre, "Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan, sınırları vahiy doğrultusunda Resûl-i Ekrem tarafından belirlenen bölüm" demektir.¹ Kelimeyi hemzeli (السُّورَةُ) ve hemzesiz (السُّور) olmak üzere iki farklı şekilde okuyan ve mana veren âlimler varsa da² kabul gören görüşe göre sıçramak, duvara tırmanmak anlamındaki السُّور/sevr kökünden türeyen sûre kelimesi, yüksek ve bina, şan ve şeref manalarına gelir.³

Âlimlerin çoğunluğuna göre Kur'ân-ı Kerîm'de 114 sûre mevcuttur. Ancak el-Enfâl ve et-Tevbe sûrelerinin arasında besmele bulunmaması sebebiyle sûre sayısını 113 olarak kabul edenler de vardır.⁴ Teze konu teşkil eden el-Müddessir sûresi, *Mushaf*'ta 114 sûre olduğu kabul edilirse yetmiş dördüncü, ikinci görüş dikkate alındığında ise yetmiş üçüncü sırada yer almaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sûreler adını içeriğinde bulunan kıssalarda bahsi geçen şahıslardan ya da konu edindiği topluluktan veyahut ilk kelimesinden almaktadır. Öte yandan bazı sûrelerin bir adı bulunurken, kaynaklarda bazıları için ise birden fazla adı

¹ Abdülhamit Birişik, "Sûre", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (DİA), XXXVII, 538.

² Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, I, 124.

³ Birişik, "Sûre", DİA, XXXVII, 538.

⁴ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, I, 251.

bulduğu bilgisine yer verilmiştir.⁵ Bu bağlamda araştırmaya konu olan el-Müddessir sûresinin adı, kaynakların ittifakla belirttiği üzere ‘el-Müddessir’ şeklinde geçmektedir.

Bu sûre adını, ilk âyetinde geçen ve sözlükte “bürünüp sarınan”⁶ manasına gelen ‘المُدَّكِرُ’ kelimesinden almıştır.⁷ Arapçada ‘kıyafetine büründü’ manasını ifade etmek için ‘تَدَكَّرَ بِثَوْبِهِ’ ibaresi kullanılmaktadır. Müddessir kelimesi de buradaki تَدَكَّرَ fiilinden türeyen bir ism-i fâildir.⁸ Konuya dair Muhammed Tâhir İbn Âşûr (v. 1393/1973) *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr* adlı eserinde, “‘el-müddessir’ kelimesi ‘تَدَكَّرَ’ fiilinin ismi fâilidir, ‘dış kıyafet olarak kullanılan şey’ anlamına gelen ‘disâr’ kelimesinden türetilmiştir. ‘Disâr’ ise, “tene yapışan giysi, iç kıyafet manasına gelen ‘şîâr’ın üstüne giyilen giysidir”,⁹ açıklamalarına yer vermiştir.

Öte yandan, tefsir kaynaklarında sûrenin adını, ilk âyetinde geçen hitaptan aldığı bilgisinin yanında, vahyin geldiği esnada Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hangi hâl üzere ise, Müzzemmil sûresinde olduğu gibi, Allâh Teâlâ’nın Nebîsi’ni o hâl ile vasıflandırarak nidâda bulunması yönü dikkate alınarak, sûrenin adını, o sıfattan aldığı da beyân edilmektedir.¹⁰

Müddessir kelimesinin aslı ‘مُتَدَكِّرٌ/mütedessir’dir.¹¹ Burada kelimenin Arapça’daki idgam ve i’lâl kaideleri gereği birtakım değişikliklere uğradığı görülmektedir. İlk âyette geçen ve sûreye adını veren müddessir kelimesinin sülâsîsi ‘د-ث-ر’ harflerinden müteşekkildir.¹² Sülâsî fiillere iki harf ziyâde edilerek elde edilen bâblardan biri olan tefe‘ul bâbındaki bu fiilin ilk hâli ‘تَدَكَّرَ’dır.¹³ Ancak tefe‘ul bâbının kâidelerine göre fiiller ‘د’ harfinin de aralarında bulunduğu bir takım harfler ile başladığında, bâbın

⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 81.

⁶ Ahmed Muhtar Ömer, *Mu‘cemü’l-Lûgati’l-‘Arabiyye*, I, 723.

⁷ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadreddin Gümüş, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 491.

⁸ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXII, 237.

⁹ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, “*Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*”, XIV, 291.

¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XIV, 294.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, V, 429.

¹² Mehmet Reşit Özbalıkçı, “Arap Dili Fiil Kalıplarında Fonetik Değişim ve Dönüşümler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 39, yıl 2014, s. 285.

¹³ Ebu’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “د-ث-ر”, II, 1326.

başındaki zâid ‘ت’ harfi, fiilin aslında bulunan ‘د’ harfine idgâm edilir.¹⁴ Bu şekliyle fiil artık müteşeddîd dâl ile yani sâkin bir harf ile başlaması sebebiyle mevcut hâliyle okunması mümkün olmadığından fiilin başına bir vasıl hemzesi eklenerek, tef‘‘ul bâbındaki mâzi sîgası olan ‘ادَّكَرَ’ya dönüştürülmüştür.¹⁵ Bütün bu açıklamaların ardından, müddessir kelimesinin tefe‘‘ul bâbına giren ‘ادَّكَرَ’ fiilinin ism-i fâili olduğu ortaya çıkmaktadır.

III. SÛRENİN İNİŞ ZAMANI VE YERİ

Kur’ân-ı Kerîm’de sûrelerin iniş zamanı ve yeri incelendiğinde, Mekkî-Medenî konusu ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Müfessirlerce yaygın biçimde kabul edildiği üzere Mekkî-Medenî ayrımındaki temel kıstas zamandır.¹⁶ Ancak konuya daha ayrıntılı yaklaşıldığında dikkate alınması gereken noktaların farklı gruplara göre değişim arz ettiği de müşahede edilmektedir.

Âlimlerin çoğunluğunun ittifakı ile Resûlullâh’ın (s.a.v.) Medîne’ye hicretinden önce inen âyet ya da sûrelere Mekkî, hicretten sonra inenlere Medenî âyet ya da sûreler denilir.¹⁷ Burada, herhangi bir âyetin hicretten önce Medîne’de inmiş olması veya hicretten sonra Mekke’de inmiş olmasının bir farklılığa sebep teşkil etmemesi de bu tanıma dâhildir.¹⁸ Mekkî-Medenî taksiminde, hitap edilen topluluğu ve âyetin nâzil olduğu yeri dikkate alarak gruplandırmaya gidenler de vardır.¹⁹ Ancak tercihe şâyân görüş zamanı temel alan görüştür.²⁰ Verilen bilgiler ışığında, bu çalışmanın konusunu teşkil eden Müddessir sûresinin iniş zamanı ve yeri incelendiğinde, yukarıda yapılan taksimata göre hangi kısımda yer alacağı açığa çıkmış olacaktır.

¹⁴ Özbalıkcı, Arap Dili Fiil Kalıplarında Fonetik Değişim Ve Dönüşümler, s. 287.

¹⁵ Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh Teftâzânî, *Şerhu muhtasari’t-tasrîfi’l-‘İzzî fi fenni’s-sarf*, s. 76.

¹⁶ Muhammed Abdu’l-‘Azîm Zürkânî, *Menâhilü’l-‘İrfân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*, I, 160.

¹⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 2.

¹⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 187.

¹⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 2.

²⁰ Zürkânî, *Menâhilü’l-‘İrfân*, I, 160.

Müddessir sûresi, Müzzemmil sûresinden sonra, Fâtihâ sûresinden önce²¹ Mekke'de²² nâzil olmuştur. Resûlullâh'a (s.a.v.) Hira mağarasında iken 'Alâk sûresinin ilk beş âyetinin nâzil olduğu hâdisenin anlatıldığı rivâyetin son kısmında, vahyin bir süre kesintiye uğradığı ve Resûlullâh'ın (s.a.v.) bundan dolayı mahzun olduğu nakledilir.²³ Müddessir sûresinin nüzûlüne sebep olan hadiseden bahsedilirken bir rivâyette geçen: "Câbir b. Abdullâh dedi ki: Resûlullâh vahyin fetrete uğramasından bahsederken, söz arasında şöyle buyurdu..."²⁴ ifadeleriyle de vahyin kesintiye uğradığı te'kid edilmiş, hadis-i şerîfin devamında Müddessir sûresinin nâzil olduğu nakledilmiştir.

Şu hâlde, gerek hadis, gerekse tefsir kaynaklarında konuya dair nakledilen rivâyetler de göz önünde bulundurulduğunda, Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) ilk vahiy olarak inen 'Alâk sûresinin başındaki beş âyetten sonra yaşanan vahiy kesintisinin ardından, Müddessir sûresinin ilk âyetlerinin nâzil olduğu sonucuna varmak mümkündür.²⁵

Yukarıda bahsi geçen vahyin kesintiye uğraması meselesindeki süre konusunda fikir birliği olmamakla birlikte,²⁶ İbnü'l-Cevzî'nin (v. 597/508) naklettiği bir görüşe göre on iki gün veya daha fazla,²⁷ el-Ferrâ'nın (v. 207/822) tefsirinde kaydettiğine göre on beş gün,²⁸ İbn Cüreyc'in naklettiği görüşe göre on iki gün,²⁹ Mukâtil b. Süleymân'ın (v. 150/767) tefsirine göre kırk gün,³⁰ Beğavî'nin (v. 516/1122) İbn Abbâs'a nisbet ettiği bir görüşe göre ise yirmi beş gün³¹ boyunca Allah Resûlü'ne (s.a.v.) vahiy gelmemiştir. İbn

21 Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 491.

22 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, VIII, 471; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIV, 291, Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 429.

23 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Câmi'u's-sahîh* "Kitâbü't-Tefsîr", 65, (hadis no:4953), Müslim, "Kitâbü'l-Îmân", 1 (hadis no:252).

24 Buhârî, "Kitâbü't-Tefsîr", 65, (hadis no: 4954), Müslim, "Kitâbü'l-Îmân", 1, (hadis no:255).

25 Ebu'l-Âlâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 508.

26 Mustafa Akçay, "Vahiyde Fetret Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 82.

27 Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, IX, 155.

28 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 273, Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, V, 339.

29 Ebû Muhammed Muhyisünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, 453.

30 Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, IV, 731.

31 Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, 453.

Kesîr (v. 774/1373), *el-Fusûl fî ihtisâri Sîreti'r-Rasûl* adlı eserinde fetret müddeti ile ilgili daha uzun bir süre zikrederek “iki yıl veya daha fazla süre vahyin kesintiye uğradığı söylenmektedir”³² açıklamasında bulunmuştur. Bu görüşü tercih edildiği anlaşılan Muhammed Hamîdullah’ın (v. 1908/2002) *İslâm Peygamberi*’nde ise iki veya üç yıllık bir kesintinin söz konusu olduğu bilgisine yer verilmiştir.³³ Ayrıca tefsir ve hadis kitaplarında vahyin bir süre gelmemesi konusundan, ‘فَتَرَ الْوَحْيَ/vahiy kesintiye uğradı,’³⁴ ‘فَتَرُهُ الْوَحْيَ/vahyin kesilmesi,’³⁵ ‘اِحْتَبَاسُ الْوَحْيِ/vahiy tutuldu,’³⁶ ‘تَأَخَّرَ الْوَحْيَ/vahiy gecikti’³⁷ şeklinde farklı lâfızlarla bahsedilmektedir.

Yukarıdaki ihtilafli görüşlerden ve konuya dair rivâyetlerden anlaşılacağı üzere, ilk nâzil olan âyetlerden sonra vahyin kesintiye uğradığı açık ise de fetret süresinin ne kadar olduğu konusunda tam bir ittifak hâsıl olmamıştır. Bununla birlikte, vahyin bir süre kesintiye uğraması, tefsir kitaplarının Duhâ sûresi ile ilgili bölümünde de zikredilmekte ve hatta ilk vahyin ardından vukû bulan kesintinin akabinde Duhâ sûresinin indiği görüşünü benimseyenlerin varlığından da söz edilmektedir.³⁸ Fakat Müddessir sûresinin nüzûlünden bahseden hadîs-i şerîf³⁹ bu görüşü mesnedsiz ve temelsiz kılmaktadır. Böyle bir karışıklık, Duhâ sûresinden önce de vahyin geliş sürecinde bir fetretin yaşanması ve ilk inen vahiyden sonra Müddessir sûresinin mi yoksa Duhâ sûresinin mi nâzil olduğu bilgisinin tam olarak tespit edilemeyişi sebebiyle, iki farklı durumun aynı zannedildiği vehmine sebebiyet vermiş olmalıdır.⁴⁰

Müddessir sûresinin nerede ve ne zaman nâzil olduğuna delâlet eden hadis-i şerîf şöyledir:

Câbir b. Abdullâh dedi ki: Resûlullâh fetretü'l-vahyden bahsederken şöyle dedi: Ben yolda yürüdüğüm esnada bir ses işittim ve başımı yukarı çevirdim. O anda Hira’da yer ile gök

³² Ebu'l-Fidâ İmâmüddîn İsmâ'îl b. Şihâbüddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Fusûl fî ihtisâri sîreti'r-Rasûl*, s. 51.

³³ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 83.

³⁴ Buhârî, “Kitâbü't-Tefsîr”, 65, (hadis no: 4953), İbn Kesîr, *el-Fusûl fî ihtisâri sîreti'r-Rasûl*, s. 51.

³⁵ Buhârî, “Kitâbü't-Tefsîr”, 65, (hadis no: 4954).

³⁶ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 273, Beğavî, “*Me'âlimü't-Tenzîl*”, VIII, 453.

³⁷ Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer B. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI, 390.

³⁸ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 84.

³⁹ Buhârî, “Kitâbü't-Tefsîr”, 65, (hadis no: 4954), Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* “Kitâbü'l-İmân”, 1, (hadis no:255).

⁴⁰ Akçay, “Vahiyde Fetret Problemi Üzerine Bir İnceleme”, s. 85.

arasında bir kürsüde oturan meleğin bana geldiğini gördüm. Bunu görünce dehşete kapıldım ve hemen oradan ayrıldım, eve dönerek, beni örtün, beni örtün dedim. Hemen üzerime bir örtü örttüler ve bunun akabinde Allâh Teâlâ, ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبِّكَ فَكَبِيرٌ ﴿٣﴾﴾ âyetlerini indirdi. (Ebû Seleme, ‘الرُّجُزُ’ ibaresini kastederek) onlar câhiliye ehlinin taptığı putlardır, bundan sonra vahiy art arda gelmeye devam etti dedi.⁴¹

Müddessir sûresinin ilk âyetleri ‘Alâk sûresinin başındaki beş âyetin nüzûlünden sonra Mekke’de indirilmiştir. Geri kalan kısmı ise vahyin başlangıcından sonraki ilk hac mevsiminde yine Mekke’de nâzil olmuştur.⁴² Öte yandan, her ne kadar bazı kaynaklar otuz birinci âyetin Medîne’de indirildiğinden söz etmişlerse de bu görüş zayıf kabul edilmiştir.⁴³

IV. SÛRENİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ

Tefsir usûlünün önemli konulardan biri olan sebep-i nüzûl,⁴⁴ ‘ulûmü’l-Kur’ân kitaplarında çoğunlukla esbâbü’n-nüzûl adıyla anılmakta olup, ‘iniş nedeni/nedenleri’⁴⁵ anlamına gelir. Yüce Kitabımız hakkında kullanılan esbâb-ı nüzûl terimi, Kur’ân âyetlerinin ya da sûrelerinin nüzûlüne sebep teşkil eden hususları inceleyen bilim dalına has bir addır.⁴⁶ Âlimler, bu ilmi terim olarak “Kur’ân-ı Kerîm’de âyet veya sûrelerin nüzûlüne sebep olan ve Resûlüllâh (s.a.v.) zamanında vukû‘ bulan hâdise ya da Allah Resûlü’ne yöneltilen bir sorudur” şeklinde tanımlamışlardır.⁴⁷

⁴¹ Buhârî, “Kitâbü’t-Tefsîr”, 65 (hadis no: 4954), Müslim, “Kitâbü’l-Îmân”, 1 (hadis no:255, Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 44, (hadis no: 3325).

⁴² Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, VI, 507-508.

⁴³ Ebu’s-Senâ Şihâbuddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüsyenî el-Âlûsî, *Râhu’l-meânî fî tefsîri’l-Kur’âni’l-‘Azîm ve seb’i’l-mesânî*, XXIX, 115. Ayrıca Âlûsî tefsirinde, “Mukâtil, *et-Tahrîr*’de 31. âyetin Medenî olduğunu söylemiştir” ifadesine yer vermiş, İbn Âşûr da tefsirinde sözü edilen *et-Tahrîr*’in Muhammed b. Nakîb el-Makdisî’ye (v. 698/1298) ait bir eser olduğu belirtilmiştir. Günümüze ulaşmış ulaşmadığı hakkında bilgi tespit edilemeyen eserin tam adı *et-Tahrîr ve’t-tahbîr li akvâli eimmeti’t-tefsîr fî me’ânî kelâmi’s-Semî’i’l-Beşîr*’dir. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XIV, 291, bkz. Birişik, “İbnü’n-Nakîb el-Makdisî”, *DİA*, XXI, 166. el-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 398.

⁴⁴ Ebu’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli’l-Kur’ân*, s. 6-41; İbn Dakîk el-‘Îd, sebep-i nüzûl için, Kur’ân’ı anlama konusunda kuvvetli bir yoldur demiştir. (Süyûtî, *Lübâbü’n-nukûl*, s. 7.)

⁴⁵ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 219.

⁴⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 220.

⁴⁷ Zürkânî, *Menâhilü’l-‘irfân*, I, 89; Kattân, *Mebâhis*, s.69.

Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün âyetler için sebab-i nüzûl söz konusu olamamakla birlikte,⁴⁸ bu hususta aktarılan bilgilere göre, âlimler Kur'ân âyetlerinin yalnızca 500 tanesi için nüzûl sebebi olduğunu tespit etmiştir.⁴⁹ Âyetlerin geriye kalan büyük kısmı ise, herhangi bir hadise üzerine veya sorulan soruya cevap maksadıyla inmemiş, muhatapları bilgilendirmek, yönlendirmek ve uyarmak maksadı ile nâzil olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰ İbn Teymiye'den (v. 728/1328) nakledildiğine göre bu durumdaki âyetlerin nüzûl sebebi, ihtiva ettiği mana ve hükümlerin bizzat kendisinde aranmalıdır.⁵¹

Âyetlerin sebab-i nüzûlünü bilmek, kastedilen manayı daha iyi anlaşılması, âyette buyrulan şeylerin hikmetinin tespit edilebilmesi, âyetler arasındaki münâsebetin kavranması ve yanlış anlama ve yorumlamaların azalması gibi faydalar sağlaması⁵² açısından âlimler tarafından önemli ve gerekli görülmüştür.⁵³ Bu açıdan Müddessir sûresinin bir sebep üzere inen ilk âyetlerinin ve içerisindeki bazı âyetlerin nüzûlüne sebep olan hâdise ve durumlar, tefsirlerde ve vârid olan rivâyetlerde aktarılan bilgiler ışığında incelendiğinde, sûrenin kast ettiği manaların daha anlaşılır hâle gelmesi mümkündür.

Müddessir sûresinin sebab-i nüzûlü ile ilgili birçok rivâyet bulunmakta ise de 'ulûmü'l-Kur'ân konusu olarak esbâbü'n-nüzûle göre, bir âyetin ya da sûrenin sebab-i nüzûlü hakkında birden fazla rivâyet bulunuyorsa, rivâyetlerin sıhhati incelenerek en sahîh olanı tercih edilmesi gerektiği⁵⁴ hususu dikkat alındığında, tefsir kitaplarında söz konusu sûrenin sebab-i nüzûlüne dair, ilk olarak en sahîh olan rivâyetin zikredildiği görülmektedir.⁵⁵ Bu bağlamda Müddessir sûresinin iniş sebebi ile ilgili, kaynaklarda genel olarak ilk zikredilen rivâyet, *Sahîhu'l-Buhârî* ve *Sahîhu Müslim*'de lafız ve mana yönünden benzer olan Câbir b. Abdullâh'ın rivâyetidir.

⁴⁸ Mennâ' el-Kattân, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s.71.

⁴⁹ Demirci, "Esbâbü'n-Nüzûl", *DİA*, XI, 360.

⁵⁰ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 220.

⁵¹ Demirci, "Esbâbü'n-Nüzûl", *DİA*, XI, 360.

⁵² Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 91-95; Kattân, *Mebâhis*, s. 72-74.

⁵³ Vâhidî, bir âyetin tefsirinin, sebab-i nüzûlüne vâkıf olmadan bilinmesi mümkün değildir demiştir. Süyûtî, *Lübâbü'n-nukûl*, s. 7.

⁵⁴ Ahmed Nedim Serinsu, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûlün Rolü*, s. 129.

⁵⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, s. 699; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 115; Süyûtî, *Lübâbü'n-nukûl*, s. 279; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 471; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 67.

Sahîhayn'da geçen rivâyete göre, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû Seleme b. Abdurrahmân'a Kur'ân'ın ilk inen âyetlerinin hangisi olduğunu sormuş, Ebû Seleme ' يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ' sûresidir deyince, Yahyâ b. İbn Kesîr ' اقْرَأْ بِسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ' sûresi olduğunu söylüyorlar diye karşılık vermiştir. Ebû Seleme de bunu Câbir b. Abdullâh'a sorduğunu, onun da kendisine aynı şeyleri söylediğini ve Câbir'in Resûlüllâh ne anlattı ise sana onu söylüyorum sözlerinden sonra, Allah Resûlü'nün;

Ben Hira'yı mekân edinmiştim. Orada ikamet etmeye son verince aşağı indim. Bana seslendi. Sağıma baktım bir şey göremedim, sonra soluma baktım yine bir şey göremedim, önüme ve arkama baktığımda da bir şey yoktu. En son başımı yukarı kaldırdım ve bir şey gördüm. Hemen Hatice'nin yanına geldim ve beni örtün, üzerime soğuk su dökün dedim. Beni örttüler ve üzerime soğuk su döktüler. Sonra " يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ① فَمَآ نَذِرُ ② وَرَبِّكَ فَكْبِيرُ ③ " Ey Örtüye Bürünen! Kalk artık uyar ve Rabbini yücelt" âyetleri nâzil oldu. dediğini nakletmiştir.⁵⁶

Sûrenin sebab-i nüzûlüne delâlet eden benzer bir diğer rivâyette ise, Câbir b. Abdullâh, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) yukarıda geçen hadiseyi fetretü'l-vahiyden bahsettiği bir konuşmasında anlattığını ekleyerek, kendisinin Hira'da bulunduğu esnada bir ses işitip Cebrâil'i (a.s.) gördükten sonra, korkarak evine döndüğünü ve 'beni örtün' demesi üzerine sûrenin ilk âyetlerinin indiğini anlatmıştır.⁵⁷

Müddessir sûresinin nüzûl sebebine dair bir başka rivâyet, Âlûsî'nin de (v. 1270/1854) *Rûhu'l-Me'ânî*'de zayıf bir rivâyet olduğu açıklamasını yaptıktan sonra zikrettiği, Taberânî ve İbn. Merdûye'nin zayıf bir senedle kitaplarında naklettikleri hâdisedir.⁵⁸ Bu rivâyette İbn Abbâs, Velîd b. Muğîre'nin Kureyş halkı için verdiği bir yemekte, insanların Nebî'yi (s.a.v.) kastederek birbirlerine bu adam hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sorduğunu, orada bulunanların bir kısmının O'nun (Hz. Muhammed (s.a.v.)) sihirbaz olduğunu söylediğini, bazılarının 'o kâhindir' dediğini, bir başka grubun da 'o şâirdir' diyerek ithamda bulduklarını, daha sonra bir grubun da 'Kur'ân-ı Kerîm için ancak öğrenilmiş bir sihirdir' sözlerini sarf ettiklerini anlattıktan sonra, orada yaşananları Resûlüllâh (s.a.v.) duyunca, üzülen başını önüne eğip

⁵⁶ Buhârî, "Tefsîr", 65 (hadis no: 4922); Müslim, "Îmân", 1 (hadis no: 257), Tirmizî, "Tefsîr", 44 (hadis no: 3325).

⁵⁷ Buhârî, "Tefsîr", Sûre 65 (hadis no: 4954), Müslim, "Îmân", 1 (hadis no: 255; Tirmizî, "Tefsîr", 44 (hadis no: 3325).

⁵⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 116.

kıyafetine bürünmesi üzerine Allah Te‘âlâ’nın “وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ/Rabbin için sabret” âyetine kadar Müddessir sûresini indirdiğini nakletmiştir.⁵⁹

Müddessir sûresinin ilk âyetlerinin yanı sıra, bir sebep üzerine inen başka âyetleri de vardır. Söz konusu âyetlerin bir kısmı, sûrenin on bir ile yirmi altıncı âyetleri arasındaki bölümünde geçmekte olup, kaynaklarda bu kısmın Velîd b. Muğîre’den bahsettiğine yer verilmiştir.⁶⁰ Burada anlatıldığına göre, Velîd b. Muğîre, Kur’ân âyetlerinin hak olduğunu kabul ettiği halde sırf Kureyş kabîlesi üzerindeki nüfûzunu ve itibarını kaybetmemek için, Kur’ân âyetlerinden etkilendiğini inkâr edip, onun ancak bir sihirbaza ait sözler olabilir demesi üzerine, Allâh Te‘âlâ ona yönelik ağır tehditler içeren on birinci ve yirmi altıncı âyetler arasındaki kısmı indirmiştir.⁶¹

Sûrenin otuzuncu âyetinin nüzûl sebebine dair Süyûtî’nin *Lübâbü’n-Nukûl*’de naklettiğine göre; İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî’nin yeniden diriliş hakkında eserlerinde kaydettikleri rivâyette “bir grup Allah Resûlü’nün (s.a.v.) ashâbından bir kişiye cehennem bekçileri hakkında sordular. Sonra bu kişi Resûlüllâh’a (s.a.v.) gelerek durumu haber verdi ve o anda⁶²“عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ/Onun üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır”, âyeti nâzil oldu⁶³ ifadeleri geçmektedir.”

Cehennem zebânîlerinin sayısı hakkında Allah Resûlü’ne soru sorulması ile ilgili *Câmi‘u’t-Tirmizî*’de; ‘... Yahûdîler’in Resûlüllâh’a (s.a.v.) gelerek ey Ebe’l-Kâsım! cehennem zebânîleri kaç tanedir? diye sormaları üzerine, Resûlüllâh (s.a.v.) parmaklarının önce onunu sonra dokuzunu göstererek, “şu ve şu kadardır” demiş, Yahûdîler de “evet” demişlerdi. Bunun üzerine Resûlüllâh (s.a.v.) onlara “cennetin toprağı nedir? Diye sordu. Yahûdîler biraz sustuktan sonra, “o ekmektir” diye cevap verince, Resûlüllâh onlara “ekmek undandır” diye cevap verdi...’, şeklinde bir olay nakledilmiştir.⁶⁴

⁵⁹ Süyûtî, *Lübâbü’n-Nukûl*, s. 279.

⁶⁰ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîru’l-münîr*, XV, 205; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, V, 432; Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXII, 252; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XXIX, 303.

⁶¹ Zuhaylî, *Tefsîru’l-münîr*, XV, 205; Vâhidî, *Esbâbü nüzûli’l-Kur’ân*, s. 700.

⁶² el-Müddessir 74/30.

⁶³ Süyûtî, *Lübâbü’n-nukûl fî esbâbi’n-nüzû*, s. 280.

⁶⁴ Ebu’l-‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ s. Sevre et-Tirmizî, *Câmi‘u’t-Tirmizî*, “Tefsîr”, (hadis no: 3327).

Müddessir sûresinin “عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ/Onun üzerinde on dokuz (muhâfız melek) vardır”, âyeti nâzil olunca, İbn Abbâs’ın rivâyetinde nakledilene göre, Ebû Cehil, Kureyşli’lere “Anneniz sizi kaybetsin, ben İbn Ebî Kebşe’nin (Hz. Muhammed (s.a.v.) cehennem zebânîlerinin sayısının on dokuz olduğunu haber verdiğini işitiyorum. Sizler de çok sayıdasınız, içinizden on kişi zebânîlerden birine güç yetirmekten aciz mi? Deyince, kendisine Ebu’l-Eşed denilen ve çok güçlü kuvvetli olan bir adam, “ben sizin namınıza, onlardan on yedisinin hakkından gelirim, siz de benim namıma ikisini haklayın” sözü üzerine ⁶⁵“وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً”/Biz o ateşin zebânîlerini ancak meleklerden kıldık”, âyetinin nâzil olmuştur.⁶⁶

Sûrenin “بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً”/Hatta onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler ister” meâlindeki elli ikinci âyetinin nüzûl sebebi, İbnü’l-Münzir’in Süddî’den naklettiğine göre, Kureyşlilerin, “Eğer Muhammed doğru söylüyor ise bizden her birimiz sabah olunca yastığı altında cehennemden kurtulduğunu ve ona karşı güvence altında olduğunu belirten bir sahife bulsun” sözleridir.⁶⁷ Yine İsrâ sûresinin ‘sen bize okuyacağımız bir kitap getirmediğin seni tasdik etmeyiz’ meâlindeki doksan üçüncü âyetinde geçen ifadeler ile En‘am sûresindeki ‘ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي فِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا سِحْرٌ مُّبِينٌ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ /eğer sana, kâğıtlar üzerinde yazılmış bir kitap indirseydik, onlar da buna elleriyle dokunsalardı yine inkâr ederler...’ âyetindeki ifadelerin, Müddessir sûresinin elli ikinci âyetinde, istekleri yerine gelse de iman etmeyecek olanlardan bahsedilmesi açısından benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır.⁶⁸

V. SÛRENİN MUHTEVASI

Kur’ân-ı Kerîm’in muhtevası, âyet veya sûrelerin, vahyin başlangıcından itibaren, farklı zamanlarda ve muhatapların ihtiyacına binâen inmesi, insanların tavırlarına, gelişen olaylara vb. hallerin gerektirdiği üslûp ve muhteva üzere nâzil olması münasebetiyle, konu bütünlüğü oluşturacak şekilde bir sıra izlememekte, içeriği oluşturan konuların

⁶⁵ el-Müddessir 74/31.

⁶⁶ Süyûtî, *Lübâbü’n-nükûl*, s. 280; Âlûsî, *Rûhu’l-me‘ânî*, XXIX, 126; Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, VIII, 484.

⁶⁷ Süyûtî, *Lübâbü’n-nukûl*, s. 280; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 276.

⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, VI, 525.

Mushaf'ın başından sonuna yayıldığı görülmektedir. Ancak Nübüvvetin ilk zamanlarında nâzil olanlar da dâhil olmak üzere başından sonuna Kur'ân'ın bütününde içerdiği manalar ne ile ilgili olursa olsun, anlatımın esasını Allah'ın birliği ilkesi oluşturur.⁶⁹

Âlimler âyet ve sûreleri muhteva açısından taksim etmeye yönelmişlerse de, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan konuların belirlenmesi, muayyen konuların bir başlık altında toplanması, içeriği aynı veya benzer olan âyetlerin konulara göre dağıtımını gibi hususlarda, tercihlerin ve üslûpların farklılaşması sebebiyle, tam ve net bir taksimat ortaya çıkmamıştır.⁷⁰ Bununla birlikte, vahyin iniş zamanına göre Mekkî-Medenî şeklinde yapılan taksimatta, Mekkî âyet ya da sûreler ile Medenî âyet veya sûrelerin muhtevalarının farklılık arz ettiği ve hangi konuları ihtiva ettiği, Kur'ân ilimlerine dair eserlerde açık biçimde belirtilmektedir.⁷¹ Öte yandan, Mekkî sûreler arasında yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın konusu olan Müddessir sûresinin içerik bakımından Mekkî sûrelerin muhteva özellikleri ile yakından ilişkili olarak incelenmesi isabetli görülebilir.

Mekke döneminde inen âyetlerin genel özellikleri, içeriğinde tevhid inancına, yani tek ve eşi olmayan Allah'a imana etmeye davet, nübüvveti, yeniden dirilişi, âhiretin hak olduğunu, dünyada işlenen amellerin bir hesabı olduğunu ispatlama, kıyâmet sahnelerinin dehşeti, cennet ve cehennem gerçeği, iman edenler ile kâfirlerin karşılaştırılması gibi konuların ağırlıkla yer almasıdır. Zira daha önce de belirtildiği gibi, vahiy başlangıcından itibaren ihtiyaca binâen inmeye devam etmiş ve bunun bir sonucu olarak da vahyin ilk muhatabı Mekke halkının câhiliye âdetlerini devam ettirmeleri sebebiyle yukarıda sayılan hususlarda uyarılmıştır.⁷²

Mekkî bir sûre olarak Müddessir sûresinin temel konusu, muhataplarına sorumluluk duygusu yüklemekten ibaret sayılabilir.⁷³ Bununla birlikte muhtevaya genel çerçeveden bakılacak olursa, sûre, Resûlüllâh'a (s.a.v.) nida, kavmini uyarması, Rabbini yüceltmesi

⁶⁹ Tahsin Görgün, "Kur'an", *DİA*, XXVI, 390-391.

⁷⁰ Hasan Yılmaz, "Kur'ân'ın Temel Muhtevası Üzerine," *AÜİFD*, sayı 27, yıl 1986, s. 206-208.

⁷¹ Mekkî-Medenî sûreler ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Zerkeşî, *el-Burhân*, s. 187-205; Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 159-164.

⁷² Atilla Yargıcı, "Mekkî ve Medenî Sûrelerin Ana Mesajları Açısından Değerlendirilmesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, cilt 17, sayı 4, s. 283.

⁷³ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Müddessir", *DİA*, XXXI, 463.

ve yüce ahlak ile ahlaklanması emri ile başlarken, sonrasında kıyâmet ve dehşetini anlatmakla devam eder, bir sonraki bölümde ise âyetleri yalanlayanların nasıl bir yanıfta olduğuna vurgu yapar ve geri kalan kısmında ise inkârcıların âkibetinden bahseder.⁷⁴ Sûrenin gayesi ise inananları uyarmaya ihtimam gösterme konusunda gayret, yalancı ve günahkâr kimselere yeniden dirilişı ispatlamaktır.⁷⁵

Sûre başındaki “ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٦﴾ وَلَا تَمُنُّنْ تَسْتَكْبِرُ ﴿٧﴾ ” Ey (örtüsüne) Bürünen (Resûl)! Kalk (insanları) uyar. Rabbini tekbir et. Elbiseni (kendini, kişiliğini ve seni çevreleyeni her türlü kirden) arındır. Azâba götürecekt şeyleri terk (e devam) et. İyiliğı (karşılığında) daha çoğunu umarak yapma. Rabbin için (her şeye) katlan.”⁷⁶ Meâlindeki ilk yedi âyetiyle, insanları uyarma emri ve uyarmanın gerektirdiğı ahlâkî hususları belirterek başlamakta,⁷⁷ bir başka ifadeyle, Allah Teâlâ, Resûlüllâh’a (s.a.v.) dine davetin getireceğı zorlukları üstlenmesi, tebliğ vazifesini ciddiyetle yerine getirmesi, kâfirleri uyarması, fâcirlerin eziyetlerine sabretmesi gibi sorumlulukları yüklemektedir.⁷⁸

Sûre, Allah Teâlâ’nın Resûlü’ne (s.a.v.) birtakım emirleriyle başladıktan sonra, onuncu âyete kadar olan kısımda, kıyâmet ile ilgili birtakım tasvirler yer almaktadır. “ فَادَا قَوْمٍ فِي النَّارِ وَنُفِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ” O sûra üfürüldüğü zaman, işte o gün zor bir gündür. Kâfirlere kolay değildir.”⁷⁹ Âyetlerinde, müşriklerin yeniden diriliş gününün korkutuculuğı ile inzâr edildiğı görülmektedir.⁸⁰ Bir nevi onlara, ‘bugün yaptığınızın karşılığını kıyâmet günü göreceksiniz’ denmektedir.⁸¹

Sûrenin on bir ile yirmi altıncı âyetleri arasındaki bölümde, Allah Teâlâ’nın kendisinden “ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأَرْهَقُهُ صُعُودًا ﴿١٧﴾ ” Hayır (artırmayacağım). Çünkü o bizim âyetlerimize karşı oldukça inatçı idi. Ona zor bir meşakkat

⁷⁴ Cum’a Ali Abdülkâdir, *Me’âlimü suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm ve itihâfâtü Dürerihî*, s. 283.

⁷⁵ Ebu’l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el-Bikâ’î, *Mesâ’idü’n-nazar li’l-işrâfi ‘alâ makasidi’s-süver*, III, 135.

⁷⁶ el-Müddessir 74/1-7.

⁷⁷ Said Havvâ, *el-Esas fi’t-tefsîr*, XV, 432.

⁷⁸ Muhammed Alî Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, III, 471.

⁷⁹ el-Müddessir 74/8-10.

⁸⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XIV, 293.

⁸¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, VI, 509.

yükleyeceğim. (Onu sarpa sardıracağım)”⁸² şeklinde ağır bir üslûpla bahsettiği kişiye yönelik ağır tehditler yer almaktadır. Söz konusu âyetlerde tehdit edilen kişi, Allah’ın (c.c.) kendisine bolca mal ve çok sayıda oğullar verdim, ona nimetlerimi döşedikçe döşedim⁸³ şeklinde kendisinden bahsettiği Velîd b. Muğîre’dir.⁸⁴

Sûrenin önemli bir bölümünü kapsadığı halde, adı zikredilmeden anılan Velîd b. Muğîr’ın bu şekilde ağır tehditlerle baş başa kalmasının sebebi, Allah’ın verdiği nimetlere isyanla karşılık vermesi, bir yandan Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini ve Kur’ân’ın hak olduğunu kabul ederken diğer yandan ise kendi kavmi içerisindeki saygınlığını yitirmek istemeyişi nedeniyle iman etmemesi bununla da yetinmeyip kavminin de iman etmesine mâni olmasıdır. Hatta Velîd b. Muğîre’nin daha da ileri gitmek suretiyle Kur’ân âyetlerinin ancak bir sihir olabileceğini iddia etmesidir.⁸⁵

Uyarıların fayda vermediği insanların bir misâli ve sembol şahsiyeti olarak Velîd b. Muğîre’den bahsedildikten sonra, Allah Teâlâ bu nitelikte insanları dünyevî ve uhrevî azâb ile cezalandıracağını bildirmektedir.⁸⁶ “سَأُصَلِّبُهُ سَفَرًا ﴿٢٦﴾ وَمَا سَأُصَلِّبُهُ سَفَرًا مَا سَفَرٌ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقَى وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَاحٍ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾/Onu güç yetiremeyeceği Sekar’a (cehenneme) atacağım. Sen biliyor musun Sekar nedir? O, ne geri (de) bir şey bırakır ne de (tekrar tekrar yakmaktan) vazgeçer. O, (durmadan yenilenen) derileri yakıp (simsiyah) kavurandır. Onun üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır”⁸⁷ âyetlerinde cehennem korkunç hallerinin tasviri, cehennem bekçilerinin sayısını küçümseyen müşriklere reddiye ve aynı zamanda sayılarını bilmedikleri hususunda bir meydan okuma vardır.⁸⁸

Sûrenin devamında otuz iki ve otuz yedinci âyetleri arasında anlamı tekit eder mahiyette “كَلَّا وَالْقَمَرَ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلَ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحَ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾/Hayır! (Onlar öğüt

⁸² el-Müddessir 74/16-17.

⁸³ el-Müddessir 74/12-14.

⁸⁴ Zuhaylî, *Tefsîriü'l-münîr*, XV, 205.

⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 510.

⁸⁶ Said Havva, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 439.

⁸⁷ el-Müddessir 74/27-30.

⁸⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIV, 293.

almazlar). Ay hakkı için... Dönüp geldiği zaman, gece hakkı için... Ağardığı sırada sabah hakkı için...”⁸⁹ şeklindeki kasemler bulunmaktadır. Bu bölümün kırk sekizinci âyete kadar olan kısmı, kişinin amellerinden sorumlu tutulacağı, müminlerin ise kurtuluşa ereceğinin müjdesi verilirken, kâfirlerin de azâb ile korkutulması ile devam etmektedir.⁹⁰ Bunun yanında mümin ve kâfir grupların karşılıklı konuşmaları yer almaktadır. “ فِي جَنَاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا ﴿٤٢﴾ سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ﴿٤٢﴾ (Onlar) cennetlerdedirler. Onlar suçlulara: ”Sizi kavurucu ateşe sokan nedir?” (diye uzaktan sorarlar).”⁹¹

Cennet ehlinin kâfirlere cehenneme girmelerinin sebebini sormasının ardından, cehennem ehlinin azâba çarptırılma nedenlerini açıkladığı müşâhede edilmektedir.⁹² Âyetlerde geçen ifadelerle göre onlar, namaz kılmadıkları için, yoksulları doyurmadıkları ve dalâlete dalanlarla birlikte daldıklarından için cehenneme sürüklendiklerini söylemektedirler.⁹³

Sûrenin son dokuz âyetinde, inkârcıların ümit bağlayıp güvendikleri kişilerin ve putların âhirette fayda vermeyeceği bildirilmekte, böyle kimselerin yapılan uyarılara rağmen öğüt almadıkları, hatta kendilerine özel bir mesajın gelmesini bekledikleri ancak ne kadar beklerlerse beklesinler böyle bir şeyin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.⁹⁴ Son olarak sûre, müşriklerin imandan yüz çevirme nedenlerinin beyânı ile hitâma ermektedir.⁹⁵

Sonuç olarak, Mekke’de vahyin erken döneminde inen Müddessir sûresi, risâlet görevinin açıkça yerine getirilmesini emretmekle başlayıp sonrasında âyetleri inkâr edenleri kıyâmetin çetin olacağı haberi ile korkutmakla devam etmiştir. Ardından, cehennem azâbını hak eden biri olarak Velîd b. Muğîre’nin âkibetinin, insanları yakıp kavuran cehennem olduğu ifade edilmiştir. Bundan

⁸⁹ el-Müddessir 74/32-34.

⁹⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, VI,206.

⁹¹ el-Müddessir 74/40-42

⁹² Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 472.

⁹³ el-Müddessir 74/43-45.

⁹⁴ Yaşaroğlu, “Müddessir”, *DİA*, XXXI, 464.

⁹⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 472.

sonra da hangi günahların cezaya sebep olduğu açıklanmasının ardından, müşriklerin öğütten, uyarılmaktan ve imandan yüz çevirme sebeplerinin sıralanmasıyla sona ermiştir.

VI. SÛRENİN FAZİLETİ

Kur'ân-ı Kerîm'in üstünlüklerinden bahseden, bazı sûre veya âyetlerin öğrenilip okunmasıyla, onların öğretilmesi, dinlenmesi ve amel edilmesiyle elde edilen sevap ve hükümleri konu edinen ilme fezâilü'l-Kur'ân denir.⁹⁶ Kur'ân-ı Kerîm'in faziletine dair hadis kitaplarında ayrı bir bölüm bulunmasının yanında, Kur'ân ilimleri ve tefsir kitaplarında, bu konunun müstakil başlıklar altında incelendiği görülmektedir.⁹⁷

Tefairlerde Müddessir sûresinin faziletine dair, “Kim Müddessir sûresini okursa Allah (c.c.) ona, Mekke'de iman edenlerin ve iman etmeyenlerin on misli sevap verir”, hadisi zikredilmektedir.⁹⁸

⁹⁶ Abdullah Aydemir, “Fezâilü'l-Kur'ân”, *DİA*, XII, 532.

⁹⁷ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 224.

⁹⁸ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 67.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN İLİMLERİ AÇISINDAN MÜDDESSİR SÛRESİ

I. İLK NÂZİL OLAN ÂYETLER

İslâm dininin ve Resûlüllâh'ın (s.a.v.) risâlet vazifesinin kendisiyle başladığı ilk vahyin hangi âyet ya da sûre olduğu meselesi, 'ulûmü'l-Kur'ân kitaplarında tartışılmış ve bu konu 'أَوَّلُ مَا نَزَّلَ/İnen İlk Âyet',⁹⁹ "أَوَّلُ مَا نَزَّلَ مِنْ الْقُرْآنِ وَ آخِرُ مَا نَزَّلَ",¹⁰⁰ "أَوَّلُ مَا نَزَّلَ مِنْ الْقُرْآنِ" ve "أَوَّلُ مَا نَزَّلَ وَ آخِرُ مَا نَزَّلَ مِنْ الْقُرْآنِ"¹⁰⁰ ve "أَوَّلُ مَا نَزَّلَ مِنْ الْقُرْآنِ"¹⁰¹ şeklindeki başlıklar ile müstakil konu olarak incelenmiştir. Tartışma bağlamında tefsir, hadis ve sîret kitaplarında kaydedilen bilgilere göre, ilk inen vahyin, 'Alâk sûresinin ilk beş âyeti, Müddessir sûresinin ilk üç âyeti, Fâtihâ sûresi veya besmele olduğu hususunda farklı görüşler vardır.¹⁰²

Resûlüllâh'a (s.a.v.) indirilen ilk âyetlerin 'Alâk sûresi olduğu görüşünü benimseyenlerin dayanağı, Hz. 'Âişe'nin (r.anhâ) (v.58/678) vahyin başlangıcını anlattığı sahîh rivâyettir.¹⁰³ Delîl gösterilen bu rivâyete göre, Resûlüllâh'a (s.a.v.) önce sâdik rüya şeklinde vahiy gelmeye başlamış, daha sonra kendisine yalnızlık sevdirmiş ve Hira mağarasında inzivâyâ çekilip eşinin yanına dönünceye kadar günlerce tefekkürle meşgul olmaya başlamıştı. Bir zaman sonra eşi Hz. Hatice'nin (r.anhâ) yanına dönüp azığını tedarik ettikten sonra tekrar mağarada inzivaya çekilirdi. Hâl böyle devam ederken bir gün melek gelip kendisine 'Oku!' deyince, Resûlüllâh da (s.a.v.) 'Ben okuma bilmem' diye karşılık verdi. Nebî (s.a.v.) o sırada yaşadıklarını;

Melek beni kavradı ve takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni serbest bıraktı ve yine 'oku!' dedi. Ben tekrar 'okuma bilmem' dedim. Melek beni ikinci defa kavrayıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Ardından tekrar serbest bıraktı ve yine 'oku' dedi. Ben bu defa da 'okuma bilmem' diye karşılık verdim. Bunun üzerine melek beni üçüncü kez kavrayıp, takatim kesilinceye kadar sıktı ve serbest bıraktı. Sonra "إقرأ/Oku! Yaratan Rabbinin adıyla... O Rab ki insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Senin Rabbin çok kerem sahibidir." dedi, şeklinde anlattı.

Resûlüllâh (s.a.v.) olanların ardından korkmuş bir halde mağaradan ayrılıp eşi Hz. Hatice'nin (r.anhâ) yanına gelerek "beni örtün, beni örtün" dedi. Onun üstünü örttüler sonrasında korku ve titremesi geçti ve sakinleşti. Daha sonra da Resûlüllâh (s.a.v.)

⁹⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 61; İbn 'Akîle, *ez-Ziyâde*, I, 166.

¹⁰⁰ Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 206.

¹⁰¹ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 76.

¹⁰² Cemâlüddîn Ebû Abdillâh İbn 'Akîle el-Mekkî, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, I, 166.

¹⁰³ Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 1 (hadis no: 3); Müslim, "İmân", 1 (hadis no:252).

yaşadıklarını Hz. Hatîce'ye (r.a.nhâ) (v. h. 620) anlattı ve “vallahı bana bir şey olacak diye korktum” dedi.¹⁰⁴

‘Alâk sûresinin ilk vahiy oluşuyla ilgili bazı tefsirlerdeki bilgilere bakıldığında, “Kur’ân’dan ilk inenler bu yüce, mübarek beş âyettir, Allah’ın kullara ilk rahmeti ve ilk nimetidir”, ifadelerine¹⁰⁵ ve “bu sûre Resûlüllâh’a (s.a.v.) Kur’ân’dan inen ilk sûredir ve ilk inen âyetler onun başındaki beş âyettir. Âlimlerin çoğunluğu da bu görüştedir” ifadelerine yer verilmiştir. et-Tûsî (v. 460/1060) ve Tabersî (v. 543/1153) gibi bazı Şîî âlimler de bu hususta açık görüş bildirmemekle birlikte, tefsirlerinde “müfessirlerin çoğuna göre ilk nâzil olan âyetler ‘Alâk sûresinin ilk beş âyetidir” ifadelerine yer vermişlerdir.¹⁰⁶

Buhârî (v. 256/870) *el-Câmi‘u’s-sahîh*’in Fezâilü’l-Kur’ân bölümünde yer alan ve Hz. ‘Âişe’den nakledilen, “Allah Resûlü’ne (s.a.v.) ilk olarak, içerisinde cennet ve cehennem zikredildiği mufassal bir sûre indirilmiştir.”¹⁰⁷ sözündeki, ilk inen vahyin mufassal¹⁰⁸ bir sûre olduğu bilgisi, daha önce zikredilen ilk inen vahyin ‘Alâk sûresinin baş kısmı olduğuna delil teşkil eden rivâyet ile çeliştiği ifade edilmiştir.¹⁰⁹ İbn Hacer (v. 852/1149), *Fethu’l-Bârî*’de bu hadisin şerhini yaparken, ilk inen âyetlerin Âlâk sûresi âyetleri olduğunu ve bu sûrede cennet ve cehennem bahsi geçmediğini, dolayısıyla söz konusu rivâyette mukadder bir ‘من’ bulunduğunu ve mananın ‘ilk nâzil olan sûrelerden biri’ olduğu şeklinde açıklama yaparak ihtilafı ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Ayrıca buradaki ‘ilk inen sûrelerden biri’ ifadesi ile, son kısmında cennet-cehennem bahsi geçen Müddessir sûresinin kast edildiğini, zîrâ bu sûrenin fetretü’l-vahyden sonra ilk inen sûre olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁴ Buhârî, “Bed’ü’l-Vahy”, 1 (hadis no: 3); Müslim, “İmân”, 1 (hadis no:252).

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, VIII, 437.

¹⁰⁶ Ebû Alî el-Fazl b. Hasan et-Tabersî, *Mecmau’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, X, 306; Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, X, 379.

¹⁰⁷ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 66 (hadis no:4993).

¹⁰⁸ Mufassal sûreler üç kısımdır. 1. Tivâl-ı mufassal; Kâf sûresinden Nebe’ sûresine kadar olan sûreleri kapsar. 2. Evsâtu’l-mufassal; Nebe’ sûresi ile Duhâ sûresine kadar olan kısımdır. 3. Kısâr-ı mufassal; Duhâ sûresinden Kur’ân-ı Kerîm’in sonuna kadar olan kısımdır. Mufassal sûrelerin ortak adı ‘riyâzu’l-Kur’ân’ dır. Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, s. 242.

¹⁰⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 47.

¹¹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi şerhi sahihi’l-Buhârî*, XI, 212-213.

Resûlüllâh'a (s.a.v.) gelen ilk vahyin, Müddessir sûresi olduğu yönündeki görüşün delili, daha önce sûrenin sebab-i nüzûlü bölümünde uzunca zikredilen, Câbir b. Abdullah'ın, -Resûlüllâh'tan (s.a.v.) işittiği üzere- ilk inen âyetlerin Müddessir sûresinin baş kısmındaki âyetler olduğunu naklettiği rivâyetidir.¹¹¹ Bahsi geçen rivâyetin konuyla ilgili kısmı, Câbir b. Abdullah'ın, kendisine ilk inen sûre hangisidir diye sorulduğunda, Müddessir sûresidir demesi, fakat 'Alâk sûresi olduğunu söylüyorlar denildiğinde, "ben ancak Allah Resûlü'nün bana anlattığını söylüyorum" sözleridir.¹¹² Süyûtî (v. 911/1505), *el-İtkân*'da, ilk inen vahyin 'Alâk sûresi olduğunu söyleyen Hz. 'Âişe (r.a.) ile Müddessir sûresi olduğunu söyleyen Câbir b. Abdullâh'ın rivâyetlerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili;

Câbir b. Abdullâh'a ilk inen âyetlerle ilgili sorunun, tam veya bütün halde vahyedilen ilk sûrenin hangisi olduğuna dair bir sorudur. Bu itibarla Câbir, 'Alâk sûresinin tamamı nâzil olmadan önce, bütünüyle inen ilk sûre Müddessir sûresidir demek istemiştir,

İlk nâzil olan âyetlerden maksat, mutlak öncelik değil, fetretü'l-vahiyden sonrasına has kılınan bir önceliktir,

Câbir rivâyetindeki öncelik vasfı, Müddessir sûresindeki 'uyarma' emriyle ilişkilidir. Bu bağlamda 'Alâk sûresinin ilk beş âyeti, nübüvvet, Müddessir sûresinin ilk üç âyeti risâlet vazifesi açısından evveliyet özelliğini taşır,

Müddessir sûresi, bir sebep üzere inmesi açısından ilktir. 'Alâk sûresi herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın inmiştir,

Câbir, ilk vahyin Müddessir sûresi olduğu kanısına, Resûlüllâh'tan bu şekilde duymasıyla değil, kendi içtihiadı ile varmasıdır. Dolayısıyla, ilk vahyin 'Alâk sûresinin olduğuna dair nakledilen Hz. 'Âişe rivâyeti, Câbir b. Abdullâh rivâyetine tercih edilir, açıklamalarında bulunmuştur.¹¹³

¹¹¹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 48.

¹¹² Buhârî, "Kitâbü't-Tefsîr", 65, (hadis no: 4954), Müslim, "Kitâbü'l-Îmân", 1, (hadis no:255).

¹¹³ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 48.

Yukarıdaki iki rivâyet arasındaki ihtilâfı bertaraf etme maksadı güden -Câbir b. Abdullâh'ın naklindeki “Resûlüllâh fetretü'l-vahiyden bahsederken şunları söyledi” ifadesine atıfla yapılan- bir izah daha mevcuttur. Öyle ki, bu sözlerden anlaşıldığına göre, Câbir, Hz. Peygamber'in fetretten önce gelen vahiyle ilgili anlattıklarına muttali olmamakla birlikte, Cebrâil'in Hira mağarasında iken Resûlüllâh'a (s.a.v.) ‘Alâk sûresinin ilk âyetlerini indirdiği bilgisinden de haberdar değildir. Bu nedenle içtihadta bulunarak ilk inen âyetlerin Müddessir sûresi olduğunu söylemişse de nass içtihadı mukaddemdir kâidesi gereği, bu rivâyetin delilliği geçersiz görülmektedir.¹¹⁴

Konuya dair bir başka görüş, bazı âlimlerin Ebû Meysere'den naklettikleri rivâyeti delil kabul edilerek ilk inen vahyin Fâtihâ sûresi olduğu yönündeki görüşleridir.¹¹⁵ Kur'ân'dan ilk olarak Fâtihâ sûresinin indiğini ifade eden bu rivâyete göre, “Allah Resûlü (s.a.v.) eşi Hz. Hatice'ye (r.a.), inzivâ halindeyken bir ses işittiğini ve kendisine bir şey olmasından korktuğunu söyleyince, Hz. Hatice, Allah korusun, Allah senin başına kötülük getirmez, çünkü sen emaneti sahip çıkan, akrabalık hukukunu gözeten ve her zaman doğruyu söyleyen birisin demiştir,” şeklinde devam eden uzun rivâyetin ileri bölümünde, Varaka'ya gidip olanları anlattıkları nakledilir. Buna göre, Resûlüllâh (s.a.v.), “ben inzivâ halindeyken arkamdan “Ey Muhammed!” diye bir ses duydum ve bundan dolayı korkup geri döndüm”, dedikten sonra Varaka, “eğer tekrar aynı olayla karşılaşarsan, böyle davranma, sana o ses geldiğinde kulak ver sonra da gel bana olanları anlat” dedi. Bir zaman sonra Resûlüllâh tek başına iken kendisine Fâtihâ sûresi indirildi.”¹¹⁶

Son olarak ilk inen vahyin besmele olduğu hususuna gelince, bazı âlimler Cebrâil'in (a.s.) Resûlüllâh'a (s.a.v.) ilk gelişinde, “ya Muhammed!, önce *مِنْ أَعْوَدُ بِاللَّهِ* de sonra da *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* de” rivâyetini kabul ederek, bismelenin ilk vahiy olduğunu savunmuştur. Bunun yanında ilk inen âyet besmeledir, ilk inen sûre ‘Alâk sûresidir diyenler de vardır.¹¹⁷

¹¹⁴ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 79.

¹¹⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 49.

¹¹⁶ Vâhidî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, I, 57-58; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II, 158.

¹¹⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 49.

II. TERTÎBÜ'L-KUR'ÂN

Kur'ân-ı Kerîm, vahyin nüzulü sürecinde hükümlerin ya da herhangi bir tilâvetin nesh edilme ihtimâli sebebiyle kitap hâline getirilmemiştir.¹¹⁸ Öte yandan Resûlüllâh'ın (s.a.v.) hayatta iken geçirdiği son Ramazan ayında Cebrâil'e (a.s.) arz ettiği şekilde¹¹⁹ sahâbîler tarafından yazılıp ezberlenmesi sebebiyle, vefatından sonra da Kur'ân-ı Kerîm'in Mushaf hâline getirilmesi ihtiyacını doğurmamıştı. Ancak Hz. Ebû Bekr'in (v. 13/634) (r.a.) hilâfet yıllarında, özellikle Yemâme'de ashâb-ı kirâmdan pek çok hâfızın şehit edilmesinin ardından, Hz. Ömer (r.a.) (v. 23/644), bir kısmının kaybolması endişesiyle Kur'ân'ın bir araya toplanması gerektiğini söylemiştir.¹²⁰ Cem'e ihtiyacın zuhur etmesiyle, Hz. Ebû Bekr (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) ve ashâbın ileri gelenleri, sahâbîlere ait özel mushaf metinlerini karşılaştırmak suretiyle Kur'ân-ı Kerîm'i iki kapak arasında toplamışlardır.¹²¹ Bu faaliyetlerin ardından, Hz. Osman (r.a.) (v. 35/656) döneminde de sûreler Fâtihâ ile başlayarak Nas ile bitecek şekilde sıraya konulmuş ve bu düzenlemeye 'Mushaf tertîbi' denilmiştir.¹²²

Kur'ân-ı Kerîm'deki âyet tertîbinin tevkîfî ya da tevfikî olduğu hususunda, özel mushafın varlığı ve aralarındaki farklılıkların mevcudiyetinden kaynaklanan bir ihtilaf vardır.¹²³ Ancak, Cebrâil'in (a.s.) her yıl Ramazan ayında gelip Kur'ân'ı Resûlüllâh'a (s.a.v.) okuduğu yönündeki rivâyetler delil gösterilerek âlimlerin çoğunun ittifak ettiği görüş, Kur'ân âyetlerinin tertîbinin tevkîfî olduğu görüşüdür.¹²⁴

Sûrelerin tertîbi hususuna gelindiğinde, kaynaklarda bir görüşe göre sûre tertîbinin bir kısmının Allah Resûlü (s.a.v.) hayatta iken yapıldığı ve geri kalan kısmının sahâbeye bırakıldığı, başka bir görüşe göre sûrelerin tamamının sahâbenin içtihadıyla tertip

¹¹⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 138.

¹¹⁹ Cebrâil (a.s.) her yıl Ramazan ayında Kur'ân'ın nâzil olan kısmını Efendimz'in (s.a.v.) yanına gelerek okurdu. Resûlüllâh'ın vefatından önceki son Ramazan ayında ise Cebrâil (a.s.) Resûlüllâh'a (s.a.v.) Resûlüllâh (s.a.v.) Cebrâil'e (a.s.) Kur'ân'ı arz etmiştir. Sahabe efendilerin ezberledikleri son okuyuştaki hâlden kasıt, son Ramazan ayındaki her iki tarafın Kur'ân'ı birbirine arz ettiği hâlidir. Buhârî, "İsti'zân", 43 (hadis no: 4997).

¹²⁰ Mehmet Paçacı, *Kur'ân'a Giriş*, s. 53.

¹²¹ Esra Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, s. 35.

¹²² Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf", *DİA*, XXXI, 242.

¹²³ Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, s. 35.

¹²⁴ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 144.

edildiği, son olarak da Mushaf tertîbinin tamamen tevkîfî olduğu şeklinde üç görüş ile karşılaşılmaktadır. Ancak Hz. Osman'ın (r.a.) Kur'ân nüshalarını çoğaltması faaliyetine kadar, Kur'ân'ın Cebrâil'in (a.s.) Resûlüllâh'a (s.a.v.) son arzındaki tertip ile okunması, sahabeden hiçbir kimsenin bu tertîbe itiraz etmemesi ve şahsî nüshaların herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemesi için ortadan kaldırılmasına da ciddî anlamda itirazın gelmemesi gibi durumlar göz önünde bulundurularak sûre tertîbinin tevkîfî olduğu genel kabul görmüştür.¹²⁵

Özel mushaflardaki farklılıkların, tezin konusunu teşkil eden Müddessir sûresinin tertîbine nasıl yansıdığı meselesine gelince; Hz. Osman (r.a.) nüshasındaki tertibe göre Müddessir sûresi, Mushaf'ta yetmiş dördüncü, nüzûl sırasına göre dördüncü sırada, Mushaf'ta Müzzemmil sûresinden sonra, Kıyâmet sûresinden önce yer almakta ve nüzûl sırasına göre Müzzemmil sûresinden sonra, Fâtihâ sûresinden önce yer almaktadır. Ca'fer es-Sâdık'a dayandırılan tertibe göre nüzûlü dördüncü sıradadır ve Mesed sûresinden önce gelmektedir.¹²⁶ Ebû Sâlih-İbn Abbâs tarikiyle nakledilen tertibe göre, nüzûl sırası farklılık arz ederek beşinci sırada yer aldığı görülmektedir.¹²⁷

Bazı tefsirlerde Müddessir sûresinin Kur'ân'daki tertibi hakkında, ilk âyetlerinin Müzzemmil sûresinden önce indiği halde Müzzemmil sûresinin sebep ve başlangıç, Müddessir sûresinin ise gaye ve amaç esaslı bir nitelik arz etmesi ve insanları uyurma emri ile özelden genele doğru daha kapsamlı olması sebebiyle, Müzzemmil sûresinden sonraya konulduğu yönünde açıklamalara yer verilmiştir.¹²⁸ Bu hususta Süyûtî, *Esrâru tertîbi'l-Kur'ân* adlı eserinde Müddessir sûresinin Müzzemmil sûresinin akabinde nâzil olduğunu bildiren ve az önceki ifadelerin aksini içeren bir rivâyet zikretmiştir.¹²⁹ Bunların yanında, Müddessir sûresinin Müzzemmil sûresinden sonra Fâtihâ sûresinden önce indirildiği belirtilmiş¹³⁰ ve son olarak da Müddessir sûresinin başındaki âyetlerin 'Alâk

¹²⁵ Birışık, "Sûre", *DİA*, XXXVII, 538.

¹²⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 86.

¹²⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 86; Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, s. 62.

¹²⁸ Elmahılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, VIII, 5446.

¹²⁹ Süyûtî, *Esrâru tertîbi'l-Kur'ân*, s. 149.

¹³⁰ Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 491.

sûresinden sonra yaşanan vahiy kesintisinin ardından indiği ifade edilerek, sûrenin ilk âyetlerinin nüzûl sırası hakkında bilgi verilmiştir.¹³¹

III. SÛRENİN HARF, KELİME VE ÂYET SAYISI

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'de ittifakla 114 sûre bulunmakta ve Müddessir sûresi Mushaf sıralamasına göre yetmiş dördüncü sırada yer almaktadır. Âlimlerin Kur'ân'a ve Kur'ân ilimlerine büyük ihtimam göstererek, Allah'ın da yardımıyla muazzam bir literatür ortaya çıkarmışlar, Kur'ân-ı Kerîm'i en ince ayrıntısına varana kadar incelemeye tâbî tutmuşlardır. Bunun neticesinde iki kapak arasında mevcut vaziyetteki âyet, sûre, kelime ve harf sayılarını, bunun yanında her bir sûrenin de aynı şekilde âyet, kelime ve harflerinin sayılarını bilgi olarak bizlere sunmuşlardır.¹³²

Tefsir ilimlerine dair eserelerde Kur'ân'daki sûrelerin âyet sayılarına göre taksim edildiği görülmektedir. Ancak konuyla ilişkisi açısından sadece

Müddessir sûresinin dâhil edildiği kısmın adını zikretmek ile yetinilerek, Müddessir sûresinin bu taksimatta mufassal sûreler arasında yer aldığını ifade etmek yerinde olacaktır.¹³³ Bununla alakası açık olan Hz. 'Âişe'den nakledilen "Allah Resûlü'ne (s.a.v.) ilk olarak, içerisinde cennet ve cehennem zikredildiği mufassal bir sûre indirilmiştir"¹³⁴ şeklindeki rivâyette bahsedilen mufassal sûrenin Müddessir sûresi olduğu ifade edilmektedir.¹³⁵

Müddessir sûresi Basra, Kûfe ve Medîne ehline ve genel kabule göre elli altı âyet, Şâm ehline göre ise elli beş âyettir.¹³⁶ Bazı âlimlerce sûrenin ilk âyetinin âyet sayılıp sayılmayacağı konusunun tartışılması neticesinde, devamındaki âyet ile

¹³¹ İbn 'Âşûr, *et-Tehrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 292.

¹³² Yapılan araştırmalar sonucunda 'ulûmü'l-Kur'ân kitaplarında, genel anlamda, Kur'ân'ın baştan sona sûre, âyet, kelime ve harf sayılarına dair bilgiler mevcutken, özel anlamda da muhtelif tefsir kitaplarında çoğu sûrenin kendi içerisindeki âyet, kelime ve harf sayılarına dair bilgilerin mevcudiyeti tespit edilmiştir.

¹³³ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 152.

¹³⁴ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 66 (hadis no:4993).

¹³⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 212-213;

¹³⁶ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 293; Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5446.

fâsılalarının uyumu göz önünde bulundurularak âyet olduğu görüşü kabul edilmiştir.¹³⁷ Son olarak Müddessir sûresinde 255 kelime ve 1010 harf bulunmaktadır.¹³⁸

IV. KIRAAT FARKLILIKLARI

Kur'ân-ı Kerîm'deki kelimelerin okunuş keyfiyetini ve farklılıklarını inceleyen ayrıca tahrif ve tağyirden muhafaza amacıyla okuyucunun Kur'ân'ı telaffuz ederken hataya düşmesini engelleme gayesinde bulunan kıraat ilmi, Kur'ân-ı Kerîm ile çok yakından ilgili olması sebebiyle en şerefli ilimlerin önde gelenleri arasında sayılmaktadır.¹³⁹ Arapça ق-ر-أ kökünden türeyen ve okumak, tilâvet etmek manasına gelen القِرَاءَة/kıraat,¹⁴⁰ 'ilmü'l-Kur'ân olarak, 'Kur'ân-ı Kerîm'in kelimelerinin mütevâtir okunuş şekillerini ve farklılıklarını nakledenlerine dayandırarak bildiren ilim' şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴¹

Daha önce Kur'ân'ın tertibi konusunda Hz. Osman (r.a.) döneminde İslâm coğrafyasının genişlemesi sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm nüshalarının farklı beldelere gönderildiğinden bahsedilmişti. Söz konusu dönemde belli merkezlere gönderilen Kur'ân nüshalarında hareke ve nokta bulunmaması, okuyuşta farklılığa neden olmuştu. Öyle ki Efendimiz (s.a.v.) hayatta iken bu hususun ümmet arasında karışıklığa sebebiyet vermesini önleyecek tarzda bir söz söylemiş ve buna göre 'إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ'/Bu Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir'¹⁴² hadis-i şerifinde de belirtildiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in okunmasında yedi harf ruhsatının daha önceden ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁴³ 'الأحرف السبعة'/yedi harf" terkiibini oluşturan kelimelerden harf, okuma anlamını ifade ederken seb'a kesretten kinâye olarak Kur'ân âyetlerini okumada genişlik ve kolaylık manasına gelmektedir.¹⁴⁴

¹³⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 162.

¹³⁸ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5446.

¹³⁹ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıraatı*, s. 235-236.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "ق-ر-أ", V, 3563.

¹⁴¹ el-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*, s. 49; Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, s. 73.

¹⁴² Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân" 5, (hadis no: 4992); Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd* "el-Vitr" 358, (hadis no: 1475); Tirmîzî, "el-Kırâat" 11, (hadis no: 2943,2944); Nesâî, "el-İftitâh" 294, (hadis no: 940).

¹⁴³ Birışık, "Kıraat", *DİA*, XXV, 427.

¹⁴⁴ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, s. 12-13.

Allah Resûlü'nden (s.a.v.) yedi harf ruhsatına dair bir nakil bulunmasıyla birlikte, ashâb-ı kirâmın tebliğ vazifelerini îfâ ettikleri sırada kastedilen yedi harfin Kur'ân'da neye tekâbül ettiğini bilmemeleri sebebiyle bu hususta herhangi bir beyanda bulunmamışlardır. Bunun bir sonucu olarak âlimler yedi harfin muhtevastaki farklılıkların nelerden ibaret olduğuna yönelik açıkça fikir birliğinde bulunmamışlarsa da kıraat farklılıklarına yedi harf ruhsatının kaynaklık ettiği hususunda hemfikirdirler.¹⁴⁵

Kıraatteki çeşitliliğin, sahâbenin kıraati Allah Resûlü'nden (s.a.v.) farklı şekillerde alması, daha sonraki dönemlerde tâbiûn ve etbâ'u't-tâbiîn'in de bu okuyuş farklılıklarını devam ettirmesi sonucunda, kurrâların muhtelif bölgelere yayılmasının ardından farklı kıraatlerin bu kurrâlara nispet edilmesiyle oluşmaya başladığı ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Bununla birlikte, okuyuculara nispet edilen kıraatlerin sahihlik dereceleri, rivâyetin senedinin şifâhî ya da semâ'î olmak üzere, Kur'ân-ı Kerîm'i Resûlüllah'tan (s.a.v.) bizâtihi dinlemiş olan sahabeye muttasıl olması şartına dayanmaktadır.¹⁴⁷ Ayrıca genel kabule göre, Hz. Osman (r.a.) mushafına muhalif düşmeyen, bir yönüyle de olsa Arap gramerine uygunluk gösteren ve senedi sahih olan her kıraat reddi ve inkarı mümkün olmayan kıraattir.¹⁴⁸

Kârîlerin farklı bölgelere dağılmasıyla kıraatte çeşitli tarikler oluşmuş, ortaya çıkan çok sayıdaki kıraatin sadece yedisi ve bu yedi tarihin her birinin iki râvîsi şöhret bulmuştur.¹⁴⁹ Buna göre yedi kıraat imamı sırasıyla; Medîne imamı olarak tanınan Nâfi b. Abdurrahman el-Leysî (v. 169/785), Mekke imamı Ebû Ma'bed Abdullah b. Kesîr (v. 120/738), Basra kurrâsı Ebû Amr b. Alâ el-Basrî (154/771), Şam Kurrâsı Abdullah b. Âmir el-Yahsûbî (v. 118/736), Kûfe kurrâları Asım b. Behdele (v. 127/745), Hamza b. Habîb (v. 156/773), Ali b. Hamza el-Kisâ'î dir (v. 189/805).¹⁵⁰ İbn Mücâhid'in meşhur tasnifine göre yedi kıraat imamına Ya'kûb (205/821), Halef b. Hişâm (v. 229/844) ve Ebû

¹⁴⁵ Geniş bilgi için bakınız Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmî*, s. 13-15.

¹⁴⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 126.

¹⁴⁷ Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 250.

¹⁴⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 179; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s. 226.

¹⁴⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 173.

¹⁵⁰ Birşık, "Kıraat", *DİA*, XXV, 429; Kıraat imamları ve râvîleri hakkında geniş bilgi için bakınız Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s. 237-255.

Ca‘fer olarak bilinen Yezîd b. Ka‘ka‘ (v. 130/747)’nin eklenmesiyle on kıraat,¹⁵¹ bunların dışında İbn Muhaysın (v. 123/741), Yezîdî (v. 202/812), Hasan el-Basrî (v. 110/728), A‘meş (v. 148/765)’in eklenmesiyle de on dört kıraat ortaya çıkmakta ancak kıraat-i ‘aşereden sonraki bu son dört kıraat ulemanın ittifakıyla şaz kıraat sayılmaktadır.¹⁵²

Müddessir sûresinin konuyla ilişkisi incelendiğinde bazı âyetlerindeki muhtelif lafızların birkaç okuyuş şekliyle karşılaşılmaktadır. İlk olarak, bazı tefsirlerde sûrenin birinci âyetinde geçen ‘المُدَّكِرُ/örtüye bürünen’ ifadesinin Übey b. Ka‘b, Ebû ‘İmrân ve A‘meş tarafından kelimenin aslında bulunan ‘التاء’ harfi izhâr edilerek ‘المُدَّكِرُ’ şeklinde okunduğu, Ebû Racâ’, İkrime ve Ya‘mer’in ise ‘المُدَّكِرُ’ şeklinde tâ harfini gizleyerek okudukları bilgilerine yer verilmektedir.¹⁵³

İkinci olarak yine tefsir kitaplarında ve kıraat ilmine dair eserlerde, sûrenin beşinci âyetindeki ‘الرجز/azab, put, günah’ kelimesinin ilk harfinin dammesiyle ve kesresiyle okunduğu kaydı düşülmüştür.¹⁵⁴ İbnü’l-Cezerî’nin (v.843/1429) kitabında zikrettiğine göre kıraat imamlarından Ebû Ca‘fer, Ya‘kûb, Hafs ve şâz kıraatlerden İbn Muhaysın¹⁵⁵ kelimedeki ‘الراء/râ harfini dammesiyle, geriye kalanı ise kesresiyle okumuştur.¹⁵⁶ Râ harfinin kesre ile okunmasından kastın şirk, damme ile okunmasından kastın ise isâf ve nâile adındaki iki put olduğu şeklinde yorum yapılmıştır.¹⁵⁷

Sûrenin ‘وَلَا تَمُنُّنْ تَسْتَكْفِرُ’ şeklindeki altıncı âyetinin ‘تَمُنُّنْ’ ifadesindeki iki ‘ن/nûn’ harfi çoğunluk tarafından izhâr edilerek okunurken, Ebu’s-Semmâl el-Adevî, el-Ukaylî ve el-Hasen idgam ve fetha ile ‘وَلَا تَمُنُّنْ’ şeklinde

¹⁵¹ Subhî es-Sâlih, *Mebâhis*, s. 249.

¹⁵² Birışık, “Kıraat”, *DİA*, XXV, 429-430.

¹⁵³ El-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 399; Kurtubî, *el-Câmi’*, XVIII, 159; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, V, 429.

¹⁵⁴ El-Cezerî, *en-Neşr*, s. 393; Ebû ‘Amr Osman b. Sa‘îd b. Osman ed-Dânî, *et-Teyisîr fi’l-Kirâati’s-seb’*, 216; el-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 401; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI, 253; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, V, 430.

¹⁵⁵ Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu fudelâi’l-beşer bi’l-kirâati’l-erba’ti ‘aşer*, II, 571.

¹⁵⁶ El-Cezerî, *en-Neşr*, 393.

¹⁵⁷ Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmet b. Hâleveyh, *el-Hucce fi kirâati’s-seba’*, s.355; İbn Abbâs ve İbn Zeyd el-Hac sûresindeki “Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun” âyetini delil göstererek الرجز un put manasına geldiğini söylemiş, Muğîre en-Nehâî’den naklederek bu kelimenin günah anlamına geldiğini söylemiştir. İsâf ve nâile putlarının adı olduğunu ise Katâde söylemiştir. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l Kur’ân*, XVIII, 170.

okumuşlardır.¹⁵⁸ Âyetin devamındaki ‘تَسْتَكْبِرُ’ kelimesi genel olarak hâl manasında ref’ edilerek okunmuş, başka bir okuyuş farklılığı el-Hasen tarafından ortaya konularak kelimenin sonu nehyin cevabı mahiyetinde sakin okunmuş ancak bu âlimlere göre kötü bir okuyuş kabul edilmiştir.¹⁵⁹ Kelimenin ref’ edilerek okunmasının sebebi ‘تَمُنُّنُ’ den bedel kabul edilmesi ya da vakıf olarak gösterilebilir şeklinde de bir okuyuştan bahsedilmektedir.¹⁶⁰ Bunun yanında, el-A‘meş ve Yahyâ ‘key lâmı’ var gibi kabul edip fetha ile ‘تَسْتَكْبِرُ’ şeklinde, bir başka deyişle ‘وَلَا تَمُنُّنُ لِتَسْتَكْبِرُ’ daha çok istemek için minnet etme’ anlamına gelecek şekilde okumuştur.¹⁶¹

Onun (cehennem) üzerinde on dokuz melek vardır meâlindeki otuzuncu âyette geçen ‘تِسْعَةَ عَشْرَ/on dokuz’ ifadesi Ebû Ca‘fer b. el-Ka‘ka‘ ve Talhâ b. Süleyman’ın da içinde bulunduğu bir grup tarafından ikinci ‘ayn harfi sâkin olarak ‘تِسْعَةَ عَشْرَ’ şeklinde okunmuştur.¹⁶² İbârenin bu hâliyle okunmasıyla ilgili olarak Beydâvî tefsirinde, “aynı hareketlerin ard arda gelmesi murad edilmiştir” yorumuna yer verilmiştir.¹⁶³ İmam Kurtubî (v. 671/1273/) ise *el-Câmi‘ li Ahkâmi‘l-Kur‘ân* adlı tefsirinde sûrenin otuzuncu âyeti hakkında yedi farklı kıraatten bahsetmiştir.¹⁶⁴ Bunların biri yukarıda zikredildiğinden tekrar edilmemek üzere, ilki umumun kıraati olan ‘تِسْعَةَ عَشْرَ’ şeklindeki okuyuştur. İkincisi, İbn Abbâs’tan ‘yuvarlak te’ nin damme ‘تِسْعَةُ’ ile okunduğu rivâyet edildiği okuyuş, üçüncü, dördüncü ve beşincisi ise Enes b. Mâlik’ten naledilen ‘تِسْعَةُ وَ عَشْرَةَ وَ عَشْرَةَ وَ عَشْرَةَ’ şeklindeki okuyuşlardır. Ancak son sırada yer alan üç kıraatin çok bilinen bir kıraat olmadığı ve kabul edilebilmesi mümkün görül ediği ifade edilmektedir.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVIII, 172; Şevkânî, *Fethu‘l-kadîr*, V, 431.

¹⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVIII, 173.

¹⁶⁰ Nâsiruddîn Ebû Sa‘îd Abdillâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru‘t-tenzîl ve esrâru‘t-te‘vîll*, V, 259; Şevkânî, *Fethu‘l-kadîr*, V, 431.

¹⁶¹ Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVIII, 172-173.

¹⁶² Ferrâ‘, *Me‘âni‘l-Kur‘ân*, III, 203; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI, 258; Beydâvî, *Envâru‘t-tenzîl*, V, 384; Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVIII, 190.

¹⁶³ Beydâvî, *Envâru‘t-tenzîl*, V, 384.

¹⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVIII, 190.

¹⁶⁵ Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVIII, 190-191.

Sûrenin 'إِذْ أُنزِلَ' geri geldiğinde geceye (and olsun)¹⁶⁶ âyetinde de birtakım ihtilaflar bulunmaktadır. Nâfi', Hamze ve Hafs kıraatinde âyetin fiil olan kısmı 'إِذْ أُنزِلَ' şeklinde ilk hemzeyi hafzederek okurken, geri kalanlar da ilk elifi izhâr edip ikinci elifi hafzederek 'إِذَا دَبَّرَ' şeklinde aynı anlamda iki farklı okuyuş ortaya koymuşlardır.¹⁶⁷ Bu hususta, ibareyi 'أُدْبِرَ' şeklinde okuyanlar, bir sonraki âyette geçen 'أَسْفَرَ' kelimesinin kalıbına uydurmak istemiştir. 'دَبَّرَ' diye okuyanlar da 'دَهَبَ/وَلَّى' anlamını kastetmişlerdir gibi bir yorum yapılmıştır.¹⁶⁸

Farklı okuyuş şeklinin bulunduğu bir diğer âyet, içinde kıraati çeşitli olan 'مُسْتَنْفِرَةٌ' kelimesinin geçtiği elli birinci âyettir. Buna göre kelime Âsım ve A'meş ism-i fâil kalıbıyla ürküp kaçan anlamında 'مُسْتَنْفِرَةٌ', Hicaz ehli, Nâfi' ve İbn 'Âmir ise ism-i mef' 'ûl olarak ürkütülmüş, korkutulmuş manasına gelen 'مُسْتَنْفِرَةٌ' şeklinde okumuştur.¹⁶⁹

Müddessir sûresinin sonundaki 'كَلَّا بَلْ لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ' /Asla! Doğrusu onlar âhiretten öğüt almazlar¹⁷⁰ ve 'وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ' /Allah dilemedikçe onlar öğüt almazlar¹⁷¹ şeklindeki âyetlerde yer alan fiillerden 'يَخَافُونَ' fiili umumun kıraatine göre bu şekliyle okunurken, bir grup tarafından 'ت' ile yani 'تَخَافُونَ' şeklinde okunmuştur.¹⁷² Aynı şekilde diğer âyetteki 'يَذْكُرُونَ' fiili genel olarak gâib sîgasıyla okunurken, Nâfi' ve Ya'kûb muhatap sîgasıyla okumuşlardır.¹⁷³

V. GARÎBÜ'L-KUR'ÂN

Arapçada garâbet kökünden gelen ve sözlükte nadir rastlanan, yurdundan uzak olan, sözlüklere başvurulmadan anlamı bilinmeyen kelime manalarına gelen garîb sözcüğü,¹⁷⁴ terim olarak, Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan ve az kullanılması sebebiyle anlamı

¹⁶⁶ el-Müddessir 74/33.

¹⁶⁷ ed-Dânî, *et-Teyisîr*, s. 216; Muhammed b. Ahmed, *Me'âni'l-Kırâât*, s. 102; el-Cezerî, *en-Neşr*, s. 393.

¹⁶⁸ İbn Hâleveyh, *el-Hücce*, s.355.

¹⁶⁹ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 206; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI, 263; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 202.

¹⁷⁰ el-Müddessir 74/53.

¹⁷¹ el-Müddessir 74/56.

¹⁷² İbn Hâleveyh, *el-Hucce*, s.356;

¹⁷³ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 204; İbn Hâleveyh, *el-Hucce*, s. 356; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, s. 216.

¹⁷⁴ Elmalı, Arslan, "Garîb", *DİA*, XIII, 374.

yaygın biçimde bilinmeyen, ilk bakışta zor anlaşılan kelimeleri inceleyen ‘ulûmü’l-Kur’ân konusuna¹⁷⁵ isim teşkil etmektedir. Allah Resûlü’nün (s.a.v.) “أَعْرَبُوا الْقُرْآنَ وَ التَّمَسُّوا” “Kur’ân’ı i’râb ediniz ve garîblerini araştırınız”¹⁷⁶ sözüne önem atfedilmesi, öte yandan manası kapalı ve anlaşılması zor ibarelerin açıklanmasına ihtiyaç duyulması sebebiyle garîbu’l-Kur’ân ilmi ortaya çıkmıştır.¹⁷⁷

Büyük bir kısmı Kureyş lehçesinden oluşan Kur’ân-ı Kerîm’de, Arapçanın diğer lehçelerinden de birtakım kelimeler bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁸ Bununla birlikte, Kur’ân’da farklı dillerden geçmiş yabancı kelimelerin bulunduğu kabul edenler hatta isim zikredip Rumca, Kıptîce ve Nabatça kelimelerin varlığından söz edenler varsa da cumhûr ulemânın ittifakıyla Kur’ân-ı Kerîm’de Arapça dışında herhangi bir kelime bulunmamaktadır.¹⁷⁹

Kur’ân’da herhangi bir dile ait yabancı kelimenin varlığı iddiası, Kur’ân’ın bir kısmının Araplar tarafından anlaşılamayacağı gibi bir sonuç hâsıl edeceği gerekçesiyle kabul görmemiştir. Esasen ifade ve kelime haznesi bakımından büyük derecedeki zenginliği sebebiyle Arap dilinin bütün inceliklerine ancak bir peygamberin muttali olabileceği, dolayısıyla bazı kimseler tarafından rivâyetlerde geçen kelimelerin bilinmeyişi gibi hususlar, söz konusu kelimelerin Arapça olmadığını göstermeyeceği düşüncesiyle tenkit edilmiştir.¹⁸⁰ Bu görüşü destekleyenler “إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا”/Şüphesiz biz onu Arapça bir Kur’ân kıldık”¹⁸¹ ve “بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ/Apaçık bir Arapça ile”¹⁸² şeklindeki âyetlerine dayanmaktadır.¹⁸³

¹⁷⁵ Cerrahoğlu, “Garîbü’l-Kur’ân” *DİA*, XIII. 379.

¹⁷⁶ Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Absî, *el-Kitâbu’l-musannef*, VI, 116, hadis no 29912.

¹⁷⁷ Nuran Mendeş, Vehbi Karakaş, *Garîbu’l-Kur’ân Literatüründe İbn Hişâm’ın Yeri*, sy. 5, s. 45, y. 2014.

¹⁷⁸ Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 237.

¹⁷⁹ Süyûtî, *el-Müzhir fi ‘ulûmi’l-luğa ve envâ’ihî*, s. 266.

¹⁸⁰ Ömer Acar, *Ta’rîb Olgusu Açısından Garîbu’l-Kur’ân*, s. 279.

¹⁸¹ ez-Zuhruf 43/3.

¹⁸² eş-Şu‘arâ 26/195.

¹⁸³ Süyûtî, *el-Müzhir*, s. 266; İmam Şâfi’î’nin bu husustaki görüşü, ‘Kur’ân’da Arapça olmayan kelimelerin varlığını kabul edenler yanlıgı içindedir ve bu kimseler kendilerini taklit edenleri de yanıltmışlardır’ şeklindedir. Bununla birlikte Kur’ân’ın tamamının Arapça olduğuna dair delil isteyenlere, İbrâhim sûresinin “Biz her peygamberi ancak kendi kavminin diliyle gönderdik”

İbn Abbâs'tan (v. 13/634) nakledilen bir rivâyete göre Müddessir sûresinin elli birinci âyetindeki 'قَسْرَةٌ' lafzının, Türkçedeki 'aslan', Arapçadaki 'أَسَدٌ', Farsça'daki 'شیر', Nabatça'daki 'أريا' karşılığında kullanılan Habeşçe bir kelime olduğunun ifade edilmesi, Kur'ân'da başka bir dilden kelimenin mevcudiyetini imkân dâhilinde kılarken, Taberî bu hususa, rivâyette geçen kelimelerin söz konusu dillerle tevâfuk ettiğini beyan ederek açıklık getirme yoluna gitmiştir.¹⁸⁴ Ayrıca, *Tefsîru İbn Abbâs ve Merviyâtüh* adlı eserde yukarıdaki rivâyetin senedindeki iki râvinin zayıf olduğu belirtilmekte,¹⁸⁵ bu nedenle hadisin hüccet değeri taşımadığı anlaşılmaktadır.

Garîbu'l-Kur'ân ve tefsir kitaplarında 'قَسْرَةٌ' kelimesinin aslan anlamının dışında; okçular,¹⁸⁶ avlanan okçular,¹⁸⁷ avcılar,¹⁸⁸ erkeklerin sesleri,¹⁸⁹ insanların fısıltıları,¹⁹⁰ gecenin ilk karanlığı¹⁹¹ gibi anlamları zikredilmiş, öte yandan kelimenin manasıyla ilgili gelen rivâyetler arasında, Araplar nezdinde azametli ve şiddetli olan her şeye 'قَسْرَةٌ' denildiği de nakledilmiştir.¹⁹² Bütün bunların yanında elli birinci âyetteki bu kelimenin Müddessir sûresindeki bağlamına göre 'aslan' manasına geldiği yaygın kanaat olup, hâl-i hazırda meâllerde kelimeye bu anlamın verildiği müşahede edilmektedir.¹⁹³

şeklindeki dördüncü âyetinin delil gösterilebileceğini ifade etmiştir. İmâm eş-Şâfi'î, *er-Risâle*, s.49-50-51-52.

¹⁸⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, I, 14; Abdülazîz b. Abdullah b. el-Humeydî, *Tefsîru İbn Abbâs ve merviyâtüh fi't-tefsîr ve's-sünne*, s. 945.

¹⁸⁵ Abdullah b. el-Humeydî, *Tefsîru İbn Abbâs*, s. 946.

¹⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, XIV, 457; Humeydî, *Tefsîru İbn Abbâs*, s. 944; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 413; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Bedâ'u't-tefsîr*, III, 223; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 78; Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 206.

¹⁸⁷ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, V, 250; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, XIV, 457.

¹⁸⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, XIV, 457; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 78.

¹⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, XIV, 458.

¹⁹⁰ Humeydî, *Tefsîru İbn Abbâs*, s. 943; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 413.

¹⁹¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 79; Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, 274.

¹⁹² Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, 274; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 79; el-Humeydî, *Tefsîru İbn Abbâs*, s. 945.

¹⁹³ Taberî, *Câmi'l-beyân*, VIII, 490. Kelimenin meâllerde geçen anlamıyla ilgili bkz. Elmalılı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli*, s.315; Feyzli, *Feyzü'l-Kur'ân*, s. 605.

Müddessir sûresinde garîbu'l-Kur'ân kapsamında incelenen ve farklı manalarına yer verilen; azap,¹⁹⁴ azaba götüren şeyler,¹⁹⁵ pis-kötü şey,¹⁹⁶ günah¹⁹⁷ ve putlar¹⁹⁸ anlamına gelen 'الرُّجُزُ', Arap dilinde ses manasına gelen 'نَفْرُ' kelimesinden türediği ifade edilen,¹⁹⁹ sûr²⁰⁰ ve ilk ya da ikinci üfleyiş manasına geldiği hususunda ihtilaf edilen 'نَافُورُ',²⁰¹ *Sünen-i Tirmizî*'de Ebû Sa'îd'den naklen, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) kâfirlerin yetmiş yıl tırmanıp tekrar aşağı yuvarlandıkları ateşten bir dağdır” şeklinde tanımladığı,²⁰² sarp yokuş²⁰³ ve meşakkatli bir azap²⁰⁴ manalarına gelen 'صَعُودُ', kaşları çatma,²⁰⁵ yersiz şekilde yüzünü ekşitme,²⁰⁶ ne ileri ne de geri hareket etmemek suretiyle duraksama,²⁰⁷ ehemmiyet vererek tefekküre dalma²⁰⁸ gibi manalara gelen 'بَسْرُ', yakmak suretiyle insanın cildini karartan,²⁰⁹ cildi yakan,²¹⁰ değiştiren, insanlar için uyarı ve cehennem beş yüz yıllık mesafeden parlayarak göz alması²¹¹ anlamlarından bahsedilen 'لَوَّاحَةٌ', yaban eşeği, ürküp kaçan manasına gelen ve 'كَافِرَةٌ' kelimesi ile aynı anlamda kullanılan²¹² 'مُسْتَعْتَفِرَةٌ' gibi anlamları yaygın olarak bilinmeyen kelimeler vardır.

¹⁹⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 244; Buhârî, *Câmi'u's-sahîh*'te, bu âyetle ilgili kısımda, hadisi zikretmeden evvel kelimenin 'put' manasına geldiği söyleniyor şeklinde bir kayıt düşmüştür, s. 877; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 476; Mekki b. Ebî Tâlib, *Tefsîru'l-müşkil*, s. 284; Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 201.

¹⁹⁵ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, s. 245; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 244.

¹⁹⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 244; Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 209.

¹⁹⁷ Kurtubî, *el-Câmi*', XXI, 365.

¹⁹⁸ Mekki b. Ebî Tâlib, *Tefsîru'l-müşkil*, s. 284; Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 201; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 44 (hadis no: 3325).

¹⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmi*', XXI, 370.

²⁰⁰ Isfehânî, *el-Müfredât*, s. 652.

²⁰¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 250.

²⁰² Tirmizî, "Sıfatü Cehennem", 36 (hadis no: 2576).

²⁰³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXIX, 479.

²⁰⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 122; Kurtubî, *el-Câmi*', XXI, 376; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, s. 246.

²⁰⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 406; Kurtubî, *el-Câmi*', XXI, 379.

²⁰⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 124.

²⁰⁷ Bu mana ile ilgili olarak, "Araplar, merkep durduğunda فَدَّ بَسْرَ الْمَرْكَبِ der" açıklaması yapılmıştır. Kurtubî, *el-Câmi*', XXI, 379.

²⁰⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 258.

²⁰⁹ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 203.

²¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, XIV, 183.

²¹¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 260.

²¹² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 275-276.

VI. VAKIF VE İBTİDÂ

Vakıf ve ibtidâ konusu, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde okumaya tekrar başlanmak üzere nefes alacak zaman kadar sesi kesmek sûretiyle²¹³ vakfın ne şekilde yapılacağı, vakıftan sonra ya da tilâvete ilk defa başlanılacağı yerde kıraatin nasıl devam etmesi gerektiği yani ibtidâ hususunda bilgileri ihtivâ eden bir ilimdir.²¹⁴ Kur'ân okuyan kimse tilâvet esnasında nefesinin yetmeyeceğini düşündüğü zaman uygun bir yerde durmayı hedeflemeli ve nefes alıp verdikten sonra geriden almak suretiyle uygun görülen lafız ile okumaya başlamalı ve tilâvetini bu şekilde devam ettirmelidir.²¹⁵

Vakfın, sözün her yönüyle tamam olduğu, yani öncesi ve sonrası ile bir alakası bulunmayan noktada yapılmasıyla vakf-ı tâm, sözün lafız ve mana yönüyle tam olmasıyla birlikte, sonrası ile anlam açısından ilişkisi bulunduğu yerde yapılmasıyla vakf-ı kâfi, kelâm tam ancak sonrası ile lafız yönünden ilişkili olduğu yerde yapılmasıyla vakf-ı hasen ve kelâmın tamam olmadığı ayrıca sonrası ile sıkı ilişkisi bulunduğu durumda yapılmasıyla da vakf-ı kabîh olmak üzere dört nev'i vardır.²¹⁶ Bu konuda en meşhur olan teliflerden İbnü'l-Enbârî'nin (v. 328/940) kaleme aldığı *Kitâbu îzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ* adlı eseri, Kur'ân-ı Kerîm'de'ki sûreleri tek tek ele alarak âyetlerin içerisindeki ve sonlarındaki vakıflar hakkında ayrıntılı biçimde bilgi verilmektedir.²¹⁷

Vakıf ve ibtidâ hususunda yukarıda zikredilen kitap esas alınarak, Müddessir sûresinde yer alan vakıflar ve çeşitleri incelendiğinde,

Vakf-ı Tâm

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ²¹⁸	عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ²¹⁹
---	---

²¹³ el-Cezerî, *en-Neşr*, I, 240.

²¹⁴ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 338.

²¹⁵ el-Cezerî, *en-Neşr*, I, 224.

²¹⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 198; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 340.

²¹⁷ Geniş bilgi için bakınız Ebû Bekr b. Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Kitâbu îzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ fî Kitâbillâh*, s. 494-999.

²¹⁸ el-Müddessir 74/31.

²¹⁹ el-Müddessir 74/10.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ²²¹	وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ ²²⁰
إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ²²²	

Vakf-1 Hasen

وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ²²⁴	فُمْ فَأَنْذِرْ ²²³
لَوَاحٍ لِّلْبَشَرِ ²²⁶	لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرْ ²²⁵
وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ²²⁸	لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ²²⁷
مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ²³⁰	كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينًا ²²⁹

Şeklinde taksim edildiği görülmektedir.²³¹

VII. TEKRÂRU'L-KUR'ÂN

Arapça'da 'كَرَّرَ ve كَرَّرَ' fiilinin mastarı olan ve dönmek, yinelemek anlamına gelen tekrar, 'ulûmü'l-Kur'ân'da, aradaki zaman farkının uzaması sebebiyle birinci anlatımın unutulması ihtimali ile manayı sağlamlaştırmak maksadıyla lafzın ya da mürâdifinin iâde edilmesi şeklinde tanımına rastlanılmaktadır.²³² Kur''ân-ı Kerîm'de tekrar konusu,

²²⁰ el-Müddessir 74/31.

²²¹ el-Müddessir 74/31.

²²² el-Müddessir 74/39.

²²³ el-Müddessir 74/2.

²²⁴ el-Müddessir 74/7.

²²⁵ el-Müddessir 74/28.

²²⁶ el-Müddessir 74/29.

²²⁷ el-Müddessir 74/37.

²²⁸ el-Müddessir 74/31.

²²⁹ el-Müddessir 74/38.

²³⁰ el-Müddessir 74/42.

²³¹ el-Enbârî, *el-Vakf ve'l-ibtidâ*, I, 955-956.

²³² Zerkeşî, *el-Burhân*, III, 8-9.

‘ulûmü’l-Kur’ân’a dair eserlerde genel itibariyle i‘câz ve üslûbu’l-Kur’ân konularına dâhil edilip, alt başlık olarak tekrar ve te’kid bölümünde, bir başka tasnifte de itnâb konusunun nev‘i olarak zikredilmektedir.²³³

Kur’ân-ı Kerîm baştan sona okunduğunda bazı âyetlerin, kelimelerin veya kıssaların aynı lafızlarla ya da aynı anlamı ihtiva eden benzer şekillerde tekrar edildiği görülmektedir. Kur’ân’ın Arapça bir lisan ile indirilmiş olması dikkate alındığında, bu durumun Arap dilinde kelimelerin ya da cümlelerin tekrarlanmasının belâgat açısından önem arz ettiği hususuyla ilişkisi göz ardı edilmediği gözlemlenmektedir.²³⁴ İbn Kuteybe’nin (v. 276/889) *Te’vîlü Müşkili’l-Kur’ân* adlı eserinde Kur’ân-ı Kerîm’de geçen tekrarlara örnekler vererek “Kur’ân-ı Kerîm Arap toplumunun dili üzere inmiştir, vurgulamak ve iyice anlaşılır hale getirmek Arapların yaygın olarak kullandığı bir üslûptur” ifadeleri bu durumu destekler mahiyettedir.²³⁵

Zerkeşî (v. 794/1392) kitabında tekrarın çokça faydasından biri de te’kiddir ancak tekrar Kur’ân üslûbunda te’kidden daha belîğdir ve te’kid tekrar kadar vurgu taşımaz ifadelerine yer vermiş, aynı zamanda te’kid ile tekrar arasındaki farkı otaya koymuştur.²³⁶ Süyûtî ise tekrar konusuyla ilgili aynı düşüncede olmakla birlikte, yanlış yorumlayıp inkâr edenlerin hilâfına tekrarı fesâhatın en yüksek mertebesi kabul etmiştir.²³⁷

Kur’ân’da tekrarlar, kendisine ihtiyaç duyulmayan, tekrar edildiğinde manaya katkısı olmayan, bir nevi gereksiz görülen mezmum tekrarlar ve aksi durumu ifade eden memduh tekrarlar şeklinde ikiye ayrılmışsa da Kur’ân-ı Kerîm’de bulunan bütün tekrarlar memduh kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Kur’ân’da bazı kıssaların veya âyetlerin tekrarlandığını gören kimseler bunun tekrar olduğunu zanneder, ancak yapılan her tekrar yeni bir konuya ışık tutmak ve yeni meseleyi aydınlatmak içindir şeklindeki yorumlarla Kur’ân’da tekrarı kabul etmeyenler de vardır.²³⁸

²³³ Zerkeşî *el-Burhân*’da tekrar konusunu, Üslûbu’l-Kur’ân ve fûnûhu’l-belîğa adlı bölümde zikretmiş, Süyûtî *el-İtkân*’da el-İ‘câz ve’l-itnâb adlı bölümünde itnâbın (sözü uzatarak ifade etme sanatı) çeşidi olarak zikretmiştir.

²³⁴ Erdoğan Baş, *Kur’ân’ın Üslûbu ve Tekrarlar*, s. 27.

²³⁵ İbn Kuteybe, *Te’vîlü Müşkili’l-Kur’ân*, s. 235.

²³⁶ Zerkeşî, *el-Burhân*, III, 11.

²³⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 179.

²³⁸ Seyyit Kutup, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, I, 112.

Konuyla ilgili olarak Müddessir sûresinin ‘إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ’²³⁹ âyetlerinde ‘قَدَّرَ’ ifadesi üç, ‘قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ’ ise iki defa tekrarlanmıştır.²⁴⁰ Bu âyetlerin tekrarına, bir şeyin sebebi bilinmediğinde kişiye ârız olan hâl manasına gelen taaccüp sebep gösterilmiştir. Âyetlerde sûrenin büyük bölümünün kendisi hakkında indirilen Velîd b. Muğîre’nin Kur’ân âyetlerini düşünüp taşınmasından bahsedilmekte ve âdeta bu sözde düşünüşün ardından âyetlerin ancak bir sihirbaz sözü olabileceğini söylemesinin bir eleştirisi yapılmaktadır. Velîd b. Muğîre Kur’ân’ın hak olduğunu kabul ettiği halde itibarını kaybetmemek uğruna, Kureyş halkını hoşnut etmek için düşünmüş gibi yaparak Kur’ân’ı inkâr etmiştir. Olayın bu şekilde gelişmesinden doğan taaccübün bir sonucu olarak âyetler tekrar edilmiştir.²⁴¹

Sûrenin ‘كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ’²⁴² âyetindeki ‘تَذْكِرَةٌ’ kelimesi, Abese sûresinde ‘كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ’²⁴³ geçmek üzere, iki defa tekrarlanmıştır. Müddessir sûresinde Kur’ân-ı Kerîm, Abese sûresinde Kur’ân âyetleri kastedilmiş, her ikisi de aynı şeyden öğüt almaktan bahsettiği için tek mana ihtiva etmekte ve birbirinin tekrarı kabul edilmektedir.²⁴⁴

VIII. VUCÛH VE NEZÂİR

Sözlükte, bir şeyin ön tarafı, zât, yüz, çeşit, kısım, yol gibi anlamlara gelen,²⁴⁵ tefsir terimi olarak, bir kelimenin Kur’ân’da farklı anlamlarda kullanılması şeklinde tanımlanan vücûh²⁴⁶ ile, sözlükte benzer, eş anlamlarında kullanılıp aynı zamanda nazîre kelimesinin çoğulu olan²⁴⁷ ve terim anlamı Kur’ân’daki farklı kelimelerin aynı anlamda kullanılması şeklinde tanımlanan nezâir,²⁴⁸ Kur’ân’ın anlaşılmasında önemli yere sahip bir ‘ulûmü’l-Kur’ân konusunu teşkil etmektedir. Ne var ki, bir metnin okuyucu tarafından iyi bir

²³⁹ el-Müddessir 74/18-19-20.

²⁴⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, III, 11; el-Kirmânî, *Esrâru’t-tekrâr*, s. 210.

²⁴¹ Baş, Kur’an Üslûbu ve Tekrarlar, s. 113-114.

²⁴² el-Müddessir 74/54.

²⁴³ Abese 80/11-12.

²⁴⁴ Mahmûd b. Hamza b. Nasr el-Kirmânî, *Esrâru’t-tekrâr fi’l-Kur’ân*, 211.

²⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, “و-ج-ه”, VI, 4468.

²⁴⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 236.

²⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, “ن-ظ-ر” VI, 4776.

²⁴⁸ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 238.

şekilde anlaşılabilmesi için içeriğindeki her lafzın açıkça anlaşılır hâlde olması bekleniyorsa, bu durumda Kur'ân'daki anlam karışıklığını ortadan kaldırma hususunda vücûh ve nezâir ilminin nasıl bir öneme sahip olduğu açıkça görülmektedir.²⁴⁹

Konuya aydınlık getirmesi açısından birkaç misal vermek gerekirse, Kur'ân'da geçtiği yerlerine göre 'الهدى' kelimesi, sebât, beyân, din, feyz gibi daha birçok anlama gelmesi vücûhun örneği,²⁵⁰ şeytan, tâğut gibi farklı kelimeler olup aynı anlamı ifade etmeleri nezâirin örneği olarak gösterilebilir. Vücûh ve nezâir ilminin tezin konusuyla ilişkisi incelendiğinde, kaynakların belirttiğine göre Müddessir sûresinde bulunan iki kelimenin, bu ilme dâhil edilebilecek ibareler arasında sayıldığı görülmektedir.²⁵¹

Müddessir sûresinin 'الرُّجُزَ فَاهْجُرْ' / azaba götürecek şeyleri (putları ve onlara ibadeti) terket²⁵² şeklindeki âyetindeki الرُّجُزُ kelimesi, Müddessir sûresinde put anlamına gelirken, Kur'ân'da geçmiş olduğu diğer yerlerin hepsinde azap anlamına gelmektedir.²⁵³ Konuyla ilgisi tespit edilen bir diğer kelime ise sûrenin 'سَأْصَلِيهِ سَقَرٌ - وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرٌ' / onu sekara sürükleyeceğim, sen biliyor musun sekar nedir?²⁵⁴ şeklindeki yir mi altı ve yirmi yedinci âyetlerinde geçen sekar kelimesi, Kur'ân'daki cehennem, nâr, hutame, cahîm gibi kelimelerle aynı anlama gelmektedir.²⁵⁵

IX. FEVÂSİLÜ'L-KUR'ÂN

ف-ص-ل sülâsîsinin ism-i fâili olarak sözlükte iki şeyin arasını ayırmak, kesmek, hükme bağlamak, bir yerden ayrılmak, çıkmak gibi anlamlara gelen fâsıla,²⁵⁶ tefsir ilmi açısından, içinde bulunduğu âyetle onu takip eden âyeti birbirinden ayırdığı için Kur'ân âyetlerinin son kelimelerine verilen ad şeklinde tanımlanmakta, âyetin son harfine ise

²⁴⁹ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân Tarihi*, s. 346.

²⁵⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 380-381.

²⁵¹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 389; el-Hüseyn b. Muhammed ed-Dâmiğânî, *Kâmûsü'l-Kur'ân ev İzâhu'l-Vücûh ve 'n-nezâir*, s. 191.

²⁵² el-Müddessir 74/ 5.

²⁵³ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 389.

²⁵⁴ el-Müddessir 74/26-27.

²⁵⁵ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 238.

²⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "ف-ص-ل" VI, 3422-3423.

'harfû'l-fâsıla' denilmektedir.²⁵⁷ Fâsılanın, “şiiirdeki kâfiye gibi âyetin son kelimesine denir”,²⁵⁸ “cümlede anlamın tamamlandığını gösteren duraklardaki birbiriyle uyum içerisindeki harflerdir”²⁵⁹ gibi farklı tanımları yapılmıştır.

Âlimlerin bir kısmı tarafından Kur'ân'daki Fussilet sûresinde geçen “فُصِّلَتْ”²⁶⁰ ve el-A'râf sûresindeki “فَصَّلْنَا”، “مُفَصَّلَات”²⁶¹ kelimelerinin kaynak olarak gösterdiği fâsıla,²⁶² Ku'ân-ı Kerîm'de, âyetlerin son kelimelerindeki son harflerinin veya vezinlerinin manaya uygun biçimde ve okuyan üzerinde etki bırakacak tarzda birbirine uyması şeklinde tezâhür etmektedir.²⁶³ Fâsıla konusunda yapılan çalışmalarda belirtildiğine göre bu terimi Kur'ânî bir terim olarak ilk defa *Kitâbu Sîbeveyh* adlı eserinde Sîbevyh (v. 180/796) kullanmıştır.²⁶⁴

Ca'berî (v. 732/1392) fâsıla'nın, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) âyeti okurken üzerinde durduğu bilinen her kelime fâsıladır diyerek tevkîfî ve nassa bağılılığı ihtimali bulunmayan kelimelerin nassa bağlı bir kelime ile kıyaslanması şeklinde yani kıyâsî olarak iki şekilde bilinebileceğini söylemiştir.²⁶⁵ Bununla birlikte fâsılanın tevkîfî olarak bilinmesine dair, Ümmü Seleme'nin Resûlüllâh'ın (s.a.v.) kıraati hakkında Fâtihâ sûresini örnek vererek, “Allah Resûlü (s.a.v.) kıraatini âyet âyet bölerek okurdu şeklindeki rivâyeti zikredilmektedir.”²⁶⁶

²⁵⁷ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, s. 63; Çetin, Topuzoğlu, “Fâsıla” *DİA*, XII, 209.

²⁵⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 53; Süyûtî, *el-İtkân*, II, 259. Bu tanımın nispet edildiği Ebû Amr ed-Dânî fâsıla ile âyetin başlangıç kelimelerini birbirinden ayırarak “fâsıla kendinden sonraki cümleden ayrılan kelimedir, bu kelime âyetin başlangıcı olabilir de olmayabilir de” demiştir. Bu husus, her âyetin başı fâsıladır fakat her fâsıla âyet başlangıcı değildir şeklinde değerlendirilmiştir.

²⁵⁹ Ebu'l-Hasen Alî b. 'Îsâ b. Alî er-Rummânî, *Selâsü resâil fi i'câzi'l-Kur'ân*, s. 97.

²⁶⁰ Fussilet 41/3.

²⁶¹ el-A'râf 7/52-133.

²⁶² Çetin, Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Fâsıla” *DİA*, XII, 209.

²⁶³ Ahmet Bostancı, “Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla Uyumu”, *İİD*, sayı: 1, yıl: 2007, s. 90.

²⁶⁴ Ali Eroğlu, Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla, Atatürk ÜİFD, sayı:10, s. 254.

²⁶⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 259.

²⁶⁶ Ebû Dâvûd, “Kitâbu'l-Hurûf ve'l-Kıraat”, 30 (hadis no: 4001).

Kur'ân-ı Kerîm belâgat yönü son derece güçlü olan Arap toplumuna mislini getirmelerinin imkansızlığı ile meydan okuyan,²⁶⁷ ayrıca Arapların şiir ve sözlü edebiyat konusunda maharetlerinin azımsanmayacak şekilde iyi olmasına rağmen dil ve üslûp açısından da aciz bırakan bir kelâmdır.²⁶⁸ Şu halde, fâsılanın, Kur'ân'ın belâgat yönünün tezahürlerinden biri olduğunu ve tasnif açısından Kur'ân'ın i'câzı konuları arasındaki belâgatın bir alt başlığı olarak incelendiğini.²⁶⁹

Kur'ân âyetlerindeki fâsılalar, İslâm'ın ilk yıllarında nâzil olan ve ahlâkî ve akidevî yönden çökmüş durumdaki Mekke halkına yönelik tehdit, korkutma, sakındırma, müjdeleme gibi unsurları, kısa sesli fâsılalarla, vurgulu ve son derece güçlü bir üslûpla ortaya koyan Mekkî sûrelerde daha çok ön plana çıkmaktadır.²⁷⁰ Fâsıla hakkındaki dair genel mahiyette ve Mekkî sûrelerin fâsıla açısından özelliğinden bahsedilmesi suretiyle özel anlamda yapılan açıklamaların ardından, tezin konusunu teşkil eden Müddessir sûresinin Mekkî bir sûre olarak fâsılası hakkında bilgi verilebilir.

Müddessir sûresinin âyet sonlarındaki fâsılalarına bakıldığında, son kelimeleri “الْمُدَّتْرُ- أَنْذِرْ- فَكَبِّرْ- فَطَهِّرْ- فَاهْجُرْ- تَسْتَكْثِرْ - فَاصْبِرْ- النَّافِرْ- عَسِيرٌ- يَسِيرٌ” olan ilk on âyetindeki ve “قَدَّرَ- نَظَرَ- بَسَرَ- اسْتَكْبَرَ- يُؤْتِرُ - بَشَرَ- سَقَرَ- تَذَرَ - عَشَرَ- قَمَرَ - أَذْبَرَ - اسْفَرَ - الْكَبِيرَ - يَتَأَخَّرَ” olan on sekiz ile otuz yedinci âyetler arasındaki fâsıla “الراء” harfidir. “وَحِيدًا - مَمْدُودًا - شُهُودًا” kelimeleri ile biten on bir ile on dördüncü âyetler ve “عَنِيدًا-صَعُودًا” ile biten on altı ile on yedinci âyetlerin fâsılası “أ” hemzedir. Son kelimeleri “الْمَسْكِينِ - الْخَائِضِينَ - الدِّينِ-يَقِينُ - الشَّافِعِينَ - مُعْرِضِينَ” olan otuz dokuz ile kırk bir ve kırk üç ile kırk dokuzuncu âyetlerin fâsılası “ن” harfi, “مُسْتَنْفِرَةٌ- فَسُورَةٌ- مُنْشَرَةٌ - الْآخِرَةَ-تَذَكِّرُهُ-ذِكْرَهُ-الْمَغْفِرَةَ” kelimeleri ile biten âyetlerin fâsılası da “الهاء” harfidir. Son olarak herhangi bir âyet grubuyla fâsıla bakımından uyum içinde olmayıp tek kalan on beşinci âyetin fâsılası “د” ve kırk ikinci âyetin fâsılası da “الراء” dır.²⁷¹

²⁶⁷ Bakara 2/23; İsrâ' 17/88.

²⁶⁸ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 332.

²⁶⁹ Er-Rummânî, *Selâsü resâil fî i'câzi'l-Kur'ân*, s.75-76.

²⁷⁰ Eroğlu, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla*, s. 254-255.

²⁷¹ Âyetlerin son kelimeleri sıralanarak fâsılasının hangi harfler olduğu hakkındaki bu inceleme, Elmalılı tefsirinde Müddessir sûresinin fâsılasının “ج-د-ن-و-ا” harfleri olduğuna dair bilgi verilmesine dayanılarak yapılmıştır. Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5446.

Hayli geniş içeriği olan fâsıla konusunun Kur'ân'daki fâsılların çeşitliliğine göre çok fazla kısmı bulunmaktadır.²⁷² Ancak araştırmalar sonucunda Müddessir sûresinin fâsılasıyla ilgili olarak sadece iki çeşidinden söz edildiği müşahede edilmektedir.²⁷³ Söz konusu kısımlardan biri, Şeyh Şemseddin es-Sâig, fâsıla âyetlerindeki münâsebet özelliklerine dair araştırmasında kırktan fazla hüküm bulduğunu ifade etmiş, bu hükümlerden biri olan, garib iki kelimenin en garibinin tercih edilmesi maddesinde Müddessir sûresinden de bir örnek vermiştir. Buna göre, “سَأُضْلِيهِ سَقَرَ”/ onu Sekar’a sürükleyeceğim”²⁷⁴ şeklindeki âyette cehennem manasına gelen ‘سَقَرَ’ kelimesi, fâsılaya riâyet açısından daha yaygın kullanılan cehennem veya nâr kelimelerine tercih edilmiştir.²⁷⁵

Müddessir sûresinin fâsılaya dayanan bir başka örneği ise, aslı müzekker olan bir kelimenin fâsıla münasebetiyle müennes kelimeye dönüştürülmesi kâidesine verilen bir örnektir. Zikredilen bu maddeye göre, Müddessir sûresinin “كَلَّا إِنَّهُ تَذَكَّرٌ، فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرْهُ”/ şüphesiz o bir öğüttür, artık kim dilerse onu düşünüp öğüt alsın”²⁷⁶ şeklindeki âyetlerinde, fâsıla uyumunun sağlanması açısından müzekker bir kelime olan “تَذَكَّرٌ” kelimesinin, bir sonraki âyetin son kelimesi olan “ذَكَّرْهُ” kelimesiyle, son hecelerinin uyumlu hale gelmesi için müennese çevrilmesi durumu söz konusudur.²⁷⁷

Son olarak, Kur'ân-ı Kerîm'de bazı sûrelerin fâsılası Kevser sûresinde olduğu gibi sadece bir harften ibâretken, çoğu sûrenin de birden fazla fâsılası bulunmaktadır.²⁷⁸ Müddessir sûresi de birden fazla fâsılası bulunan sûreler arasında yer almaktadır.

X. FEVÂTİHÜ'S-SÜVER

Fevâtihu's-süver terkihi, açış, başlangıç anlamlarına gelen fâtihânın çoğul sîgası olan fevâtih ile sûre kelimesinin çoğulu süver ile bir araya gelmesiyle oluşan, edebî

²⁷² Fâsılların çeşitleri ve kısımlarıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Süyûtî, *el-İtkân*, II, 268-277.

²⁷³ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 265; Bostancı, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla Uyumu*, s. 112,114.

²⁷⁴ el-Müddessir 74/26.

²⁷⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 265; Bostancı, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla Uyumu*, s. 112.

²⁷⁶ el-Müddessir 74/54-55.

²⁷⁷ Bostancı, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla Uyumu*, s. 112; Eroğlu, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla*, s. 277.

²⁷⁸ Çetin, Topuzoğlu, “Fâsıla”, *DİA*, XII, 209.

yönden benzerine rastlanılmayan Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerinin başlangıçlarını inceleyen ve 'ulûmü'l-Kur'ân kitapları başta olmak üzere birçok müstakil eserlerde de ayrıntılarına yer verilerek incelenen bir konudur. Âlimler bu konuya ilmî ve edebî yönden yaklaşarak, her bir sûrenin mana itibariyle muhatabın ilgisini çekecek tarzdaki ifadelerle başladığını vurgulamışlardır.²⁷⁹

Süyûtî *el-İtkân*'da sûrelerin başlangıç şekillerini tasnife tâbî tutarak aynı tarzda başlayan sûreleri bir madde altında toplamıştır. Buna göre Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin on dördü Allah Teâlâ'nın zatına senâ ile,²⁸⁰ yirmi dokuzu hurûfu mukattâ' ile,²⁸¹ onu nidâ ile,²⁸² yirmi biri haber cümlesiyle,²⁸³ on beşi kasem ile,²⁸⁴ yedisi şart edatı ile,²⁸⁵ altısı emir ile,²⁸⁶ üçü bedduâ ile,²⁸⁷ altısı istifhâm ile,²⁸⁸ ve bir tanesi de ta'lîl ile²⁸⁹ başlamaktadır.²⁹⁰

Müddessir sûresinin Sûrelerin başlangıcı konusuyla ilgisi “*يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ*”/Ey örtüye bürünen”²⁹¹ şeklindeki nidâ ile başlamasıdır. Bu bağlamda Müddessir sûresi, başlangıçları itibariyle nidâ ile başlayan sûreler arasında dahil edildiği görülmektedir.²⁹²

XI. MÜNÂSEBÂTÜ'L-KUR'ÂN

Sözlükte yakınlık ve benzerlik, iki şey arasındaki ilişki manasına gelen münâsebet²⁹³ ile âyet ve sûre kelimelerinin çoğulundan oluşan münâsebatü'l-âyet ve's-

²⁷⁹ Çetin, “Fevâtihu's-Süver”, *DİA*, XII, 503.

²⁸⁰ Örneğin el-Fâtihâ, el-En'âm, el-Furkân sûreleri.

²⁸¹ el-Bakara, el-A'râf, Yûsuf.

²⁸² el-Mümtehine, et-Talâk, el-Müzzemmil.

²⁸³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 149. el-Mücâdele, et-Tevbe, el-Beyyine.

²⁸⁴ es-Sâffât, el-Kıyâme, el-Bürûc.

²⁸⁵ el-Vâkı'a, et-Tekvîr, ez-Zilzâl.

²⁸⁶ el-İhlâs, el-Cin, en-Nâs.

²⁸⁷ el-Mutaffifîn, el-Hümeze, Tebbet.

²⁸⁸ el-Fîl, el-İnşirâh, el-İnsân.

²⁸⁹ Kureyş Sûresi.

²⁹⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 281-282.

²⁹¹ el-Müddessir 74/1.

²⁹² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 149.

²⁹³ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 35.

süver terkibi, tefsir usulünde Münâsebâtü'l-Kur'ân şeklindeki yaygın kullanımıyla, Kur'ân'da birbirini takip eden kelimeler, cümleler ya da ardı sıra anlatılan hadiseler ve peşpeşe gelen âyet yahut sûreler arasındaki irtibatı inceleyen ilimin adı²⁹⁴ olarak zikredilmektedir. Konuyla ilgili olarak Süyûtî, münâsebet ve aynı anlamı ihtiva eden tenasüb kelimelerinin, âyet ve sûreler arasında icmal-tafsil, umûmîlik-husûsîlik, aklîlik-hissîlik vb. alaka çeşitlerinden biriyle veya sebep-müsebbeb, illet-ma'lûl, benzerlik-zıtlık gibi zihnî bağlarla mana irtibatını göstermek üzere kullanıldığını söylemiştir.²⁹⁵

Kur'ân âyetlerinin farklı zaman ve mekânda inmesi ve çeşitli sebepler üzere nâzil olması hakikatine karşılık, aralarındaki irtibatın güçlülüğü münasebetiyle yerlerinin değiştirilmesi mümkün görülmemektedir.²⁹⁶ Bu bağlamda bazı usûl kitaplarında Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (v. 543/1148), "Kur'ân-ı Kerîm'de âyetler arasındaki irtibat son derece sağlamdır, lâfızların dizilişi ve manalarının bütünlüğü itibariyle Kur'ân sanki tek bir kelimeymiş gibi uyum içerisindedir" sözleri nakledilmiştir.²⁹⁷

Müfessirler arka arkaya gelen âyet ya da sûreler arasında açık bir ilişki bulunuyorsa, yani biri diğerini mana bakımından tamamlıyorsa, aynı zamanda ikinci konumda yer alan âyet ilki için tekit, tefsir, itiraz vb. durumdaysa, münasebet hususuna vurgu yapmamışlar, genellikle ilk bakışta birbiriyle irtibatlı değilmiş gibi görünen bazı âyet grupları ve sûreler arasında muhtelif yönlerden münâsebetin varlığını tespit ettikleri durumları ortaya çıkarmaya gayret etmişlerdir. Bununla birlikte, sûreler arasındaki münâsebetin âyetler arasındaki münâsebet göre çoğu zaman kapalı kaldığı, ancak daha nitelikli bir inceleme ile bu irtibatı ortaya çıkarmanın imkânına vurgu yapılmıştır.²⁹⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de, sûrenin baş tarafı ile sonu arasındaki münâsabet, bir sûrenin son bölümüyle sonraki sûrenin ilk bölümü arasındaki münâsebet, sûrenin konusu ile ismi arasında münâsebet, birbirini takip eden sûreler arasında; icmâl-tafsil, sebep-müsebbeb,

²⁹⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, s.217.

²⁹⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 288.

²⁹⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 204.

²⁹⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 36; Süyûtî, *el-İtkân*, II, 287

²⁹⁸ Ahmet Faik Yılmaz, "Münâsebâtü'l-Âyât ve's-Süver", *DİA*, XXXI, 570.

umum-husûs, mukabele, benzerlik-zıtlık, tetimme ilişkileri gibi münâsebet çeşitleri tespit edilmiştir.²⁹⁹ Yapılan açıklamaların neticesinde ve zikredilen münâsebet çeşitleri çerçevesinde Müddessir sûresinin içerisinde bulunan âyetler, kendinden önce ve sonraki sûreler ya da başka sûreler ile arasındaki münâsebetin varlığından söz eden bilgilerin mevcudiyetinden bahsedilebilir.

İlk olarak, Müddessir sûresinin adı ile birinci âyeti arasındaki ilişkiye dikkat edildiğinde; sûrenin, adını “أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ”/Ey (örtüsüne) bürünen³⁰⁰ nidâsındaki ‘el-müddessir’ lafzından aldığı³⁰¹ ve bu âyet ile sûrenin adı arasında açık bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte sûrenin baş kısmı ile ilgili olarak Fahreddin Râzî (v. 606/1210), tefsirinde sûrenin Allah Resûlü’ne (s.a.v) birtakım emirleri ihtiva eden ilk âyetlerinden “وَتِيَابِكَ فَطَهِّرْ”/elbiseni temizle³⁰² âyeti ile birinci âyetteki ‘örtüye bürünen’ ibaresi arasında, -Allah Resûlü’ne (s.a.v.) yönelik -“büründüğün o elbiseleri intikam almak, kötülük yapmak gibi fikirler ve müşriklerin iftiralardan dolayı sabırsızlık ve acizlik üzere giyinmekten arındır” veya “ey nübüvvet elbisesine bürünen! Kendisine büründüğün şeyi sabırsızlıktan, tahammülsüzlükten, kin ve öfkeden temizle. Çünkü bütün bunlar, bu elbiseye uygun düşmez” şeklinde bir münasebetten bahsetmiştir.³⁰³

Müddessir sûresinin yedinci âyetini müteakip “فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ”/o sûra üfürüldüğü zaman³⁰⁴ âyetiyle başlayan ve onuncu âyete kadar devam eden bölümü ile sûrenin son kısmındaki “لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ”/hayır! Onlar (bu alaycı sözleriyle âhiretten korkmuyorlar)³⁰⁵ âyeti ile devam eden bölümde âhiretin söz konusu edilmesi sebebiyle, sûrenin başı ile sonu arasında muhteva açısından münasebetinden bahsedilmiştir.³⁰⁶ Aralarında münasebetin varlığı tespit edilen bir başka âyet grubu ise, kıyâmeti ve kıyâmetin kâfirler için zor olacağını ihtiva eden âyetlerden sonraki , bolca nimetlere, çok

²⁹⁹ Sabri Demirci, Kur’an Ayetleri Ve Sureler Arasındaki Tenasüb (Fahruddin Razi’nin Tefsiri Mefatihü’l-Gayb Örneği), EKEV Akademi Dergisi, Yıl:19 Sayı:62 (Bahar 2015).

³⁰⁰ el-Müddessir 74/1.

³⁰¹ Sûrenin adı ile ilgili olarak bkz. Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 491.

³⁰² el-Müddessir, 74/4.

³⁰³ Râzî, *Mefâthu’l-gayb*, XXII, 242-243.

³⁰⁴ el-Müddessir 74/8.

³⁰⁵ el-Müddessir 74/53.

³⁰⁶ Bikâ’î, *Nazmü’l-dürer*, XXI, 84.

sayıda evlâda, makam ve mevkîye sahip olan ancak iman etmemesi sebebiyle cehennem ateşine müstehak görülen Velîd b. Muğîre'den ve cehennemin niteliklerinden bahseden âyetler, konu açısından bir bütünlük ve uyum içerisinde sıralanmıştır.³⁰⁷

Münâsebet açısından diğer sûrelerle ilişkisi incelendiğinde, Müddessir sûresi ile bir önceki sûre olan Müzzemmil sûresinin aynı olay üzerine indirilmesi ve her iki sûrenin de örtüye bürünme durumunun içerdiği manaları ihtiva eden bir nidâ ile başlaması³⁰⁸ ve Nebî'ye (s.a.v.) risâlet görevinin verilmesi, bunun için kendini hazırlaması gerektiğinin tebliğ edilmesi³⁰⁹ bakımından kardeş oldukları yönündeki münasebetlerinden söz edilir. Yine, ilk âyetlerinde olduğu gibi ikinci âyetlerinde de 'فَمُ/ kalk' ile başlayan, Müzzemmil sûresinde gecenin bir kısmında namaz kılma, yani davet vazifesine ruhen hazırlanma, Müddessir sûresinde ise uyarma emri ile daveti başkalarına açıktan yapması husûsundaki emirler arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir.³¹⁰

Lâfız ve mana yönünden benzer nitelikte olup birbirleri ile irtibatlı yorumlanan Müzzemmil sûresinin "وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا/Başkalarının diyeceğine sabret ve güzellikle onlardan ayrıl,"³¹¹ "وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِيَ النَّعْمَةِ وَمَهَلْهُمُ قَلِيلًا/O yalanlayıcı zevk ve refah sahiplerini bana bırak, onlara biraz mühlet ver"³¹² şeklindeki âyetleriyle, Müddessir sûresinin "وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ/Rabbin için (her şeye) sabret"³¹³, "وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا/Tek başına (hiçbir şeysiz) adamı da bana bırak"³¹⁴ âyetleri, aynı maksadı ifade etmekte ve benzer bir düzen içerisinde sıralanmaktadır.³¹⁵ Aynı zamanda bahsi geçen âyetleri, inkâr edenlerin hak ettiği

³⁰⁷ Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 215.

³⁰⁸ Süyûtî, *Esrâru tertîbi'l-Kur'ân*, s.149; Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5449; Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 205.

³⁰⁹ Yaşaroğlu, "Müzzemmil", *DİA*, XXXII, 252.

³¹⁰ Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 205; Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 423.

³¹¹ el-Müzzemmil 73/10.

³¹² el-Müzzemmil 73/11.

³¹³ el-Müddessir 74/7.

³¹⁴ el-Müddessir 74/11.

³¹⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, VIII, 361; Said Havva, *el-Esâs*, XV, 428; Bikâ'î, *Nazmü'd-dürer*, XXI, 42-43.

cezaları ve kıyâmet hallerini tasvir eden âyetlerin takip etmesi, anlatım düzeni açısından bu iki sûreyi benzer kılmaktadır.³¹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de Müddessir sûresi ile muhtevâ açısından ilişkilendirilen bir diğer sûre de kendisinden hemen sonra gelen Kıyâmet sûresidir. Müddessir sûresinin ilk ve son kısmında kıyâmet ahvâlinden ayrıntılı şekilde bahsedilirken, Kıyâmet sûresi “لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ”/Kıyâmet gününe yemin ederim³¹⁷ şeklindeki âyetle, bir önceki sûrenin muhtevasına uygun biçimde, yani kıyâmet bahsi ile başlamaktadır.³¹⁸ Müddessir sûresinde din gününü yalanlayanların zikredilmesinden sonra tafsilatlı biçimde kıyâmet sahnelerine vurgu yapılması ve devamındaki Kıyâmet sûresinin kıyâmet gününe kase ile başlaması durumu, Kur'ân'ın başından sonuna kadar, inkârcılara karşı ispat niteliğinde, bazen yemin ile bazen de farklı şekillerde kıyâmete delâlet eden âyetlerin varlığı ile irtibatlandırılmıştır.³¹⁹

Son olarak Müddessir sûresi, hüsrân âyetlerini hatırlatması bakımından “suçlulara sizi Sekar'a sürükleyen nedir? Diye sorarlar. Günahkârlar; biz namaz kılanlardan değildik, yoksulu yedirmezdik, (Kur'ân'ın buyruklarını bırakıp bâtıl şeylere) dalanlarla bizler de dalardık derler”³²⁰ âyetleriyle, Bakara sûresinin “onlar, Allah'ın ahdini pekiştirdikten sonra bozanlar, birleştirilmesini emrettiği şeyi kesenler, yeryüzünde fesat çıkarırlar, işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir”³²¹ âyetiyle ilişkilendirilmektedir.³²²

XII. AKSÂMU'L-KUR'ÂN

أَقْسَمُ/aksâm kelimesi yemin manasındaki ‘قَسَمٌ’ kelimesinin çoğulu ve aynı zamanda Kur'ân lafzının kendisine izâfe edilmesiyle elde edilen terkip ‘ulûmü'l-Kur'ân'da,

³¹⁶ Bikâ'î, *Nazmü'd-dürer*, XXI, 42-43.

³¹⁷ el-Kıyâme 75/1.

³¹⁸ Suyûtî, *Esrâru tertîbi'l-Kur'ân*, s. 149; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhît*, VIII, 375.

³¹⁹ Bikâ'î, *Nazmü'd-dürer*, XXI, 84.

³²⁰ El-Müddessir 74/41-42-43-44-45.

³²¹ el-Bakara 2/27.

³²² Said Havva, *el-Esâs*, XV, 427.

Kur'ân-ı Kerîm'deki yeminlerden bahseden ilmin adı olarak geçmektedir.³²³ Allâhu Teâlâ Kur'ân'daki bazen sûre başlarında bazen de sûrelerin muhtelif yerlerinde kendi Yüce zatına, Resûlüne, vahyin indirildiği mekanlara, meleklere, kıyamet gününe, gece, gündüz vb. şeylere yemin etmiştir.³²⁴ İşte Aksâmu'l-Kur'ân'dan daha özel anlamda bahsedildiğinde, bu yeminlerin çeşitlerini ve mahiyetlerini ayrıntılı biçimde inceleyen konudur denilebilir. Yemin eden kişi kasemini, kendisine iftihar vesilesi olan, mevkiini yücelten, değerini gösteren ya da zemmeden, dostluk maksadı güden, öğüt veya zühd yerini tutan kelimelerle yapar.³²⁵

Kur'ân'daki yeminlerden murad edilen şey, 'بِ-الْمُقْسَمِ عَلَيْهِ' kendisine veya hakkında yemin edilen konunun ya da varlığın sübutunu te'kid etmektir. Gizli ve kapalı şeyler hakkında yemin edilmesi ve güneş, ay, gece, gündüz ve semâ gibi bilinen ve zâhir olan şeylere ise kendisine yemin edilmesi câizdir. Yeminlerin Kur'ân'ın ekserisinde, meydana gelen ya da gelmeyen durumları bildiren haber cümleleri içerisinde mevcutken, emir, nehiy, temennî içeren talebi cümleler ile geldiği de mevcuttur.³²⁶

Aksâmu'l-Kur'ân'da, Yüce Kitabımız'daki yeminlerle ilgili olarak üzerinde durulan noktalardan biri, Arap toplumunda da yaygın biçimde 'hayır! İşin aslı bu değil' gibi benzer manalara gelecek şekilde, fiilin başına 'لا/lâ' nefiy edatının getirilmesidir. Öyle ki Arapça lisan ile inmiş olan Kur'ân-ı Kerîm, Arap kavimlerinin sosyal ve edebî yaşamlarında önemli rolü haiz yemini muhafaza etmiş, aynı zamanda tevhd, nübüvvet, âhiret, ceza gibi akidevî hususları yemin vasıtasıyla te'kidli ve güçlü şekilde vurgulayarak ispatlama yoluna gitmiştir.³²⁷

Konuyla ilgisi ve bağlantısı göz önünde bulundurularak bir sonraki aşamada Müddessir sûresinde geçen yeminlerin bağlamları ve mahiyetleri hakkında kısaca bilgi verilmek istendiğinde, ilk olarak sûrenin otuz iki, otuz üç ve otuz dördüncü âyetlerinde ard arda, elli ve elli dördüncü âyetlerinde kasem bulunduğunu söylemek mümkündür. Müddessir sûresi genel itibariyle Kur'ân'ı ve âhireti yalanlayanlara karşılık, kâfirlerin

³²³ Kırca, "Aksâmü'l-Kur'ân" *DİA*, II, 290.

³²⁴ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 214.

³²⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 346.

³²⁶ el-Cevzî, *et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kur'ân*, s. 19-20.

³²⁷ Celal Kırca, "Aksâmü'l-Kur'ân" *DİA*, II, 290.

ağır cezalara maruz kalacağını ve âhiretin varlığına delâlet eden kıyametin ahvâlini ve dehşetini ifade eden muhtevaya sahiptir. Bu noktada Allâhu Teâlâ bazı varlıklara yemin ederek kâfirleri korkutma ve dikkatlerini çekmek sûretiyle uyarmıştır.

Sûrenin *كَلَّا وَالْقَمَرَ - وَاللَّيْلَ إِذْ أَدْبَرَ - وَالصُّبْحَ إِذَا أَسْفَرَ* hayır! Aya, geri geldiğinde geceye, aydınlandığında sabaha and olsun³²⁸ şeklindeki âyetlerinde, Yüce Allah aya, geceye ve sabaha yemin ederek, öncesinde bahsettiği cehennem ve azabının dehşetini ve vehâmetine vurgu yapmaktadır.³²⁹ Burada kamere kasem edilmesi, onun gecenin işaretlerinden biri olması, bir ay boyunca farklı biçimlerde görünerek hesap kolaylığı sağlaması gibi özellik ve öneminden kaynaklanmaktadır. Ayrıca gece ve gündüzün de başlangıç ve bitişe delâlet etmesi, günün yorgunluk ve hararetinin kendisiyle giderildiği gecenin ve maişetin kendisiyle kazanıldığı gündüzün zikredilerek kasem edilmesi, onların önemini daha da ortaya çıkarmaktadır.³³⁰

XIII. EMSÂLÜ'L-KUR'ÂN

Arapça *مَثَلٌ* kökünden türeyip *المِثْلُ/misl* ve *المِثِيلُ/mesîl* ile aynı anlama gelen mesel, benzeyen manasında bir sıfat olmakla birlikte³³¹ ayrıca sıfat, söz, ibret, kıssa,³³² halk arasında darb-ı mesel diye bilinen kullanımı yaygın ve meşhur söz gibi anlamlara gelirken,³³³ tefsir ilmi çerçevesinde ise çoğul sîğası *أَمْثَالٌ* ile kullanılarak Kur'ân-ı Kerîm'deki meselleri inceleyen ilmin adıdır.³³⁴ Arap edebiyatında oldukça yaygın bulunan meseller yapılarına göre sâir, kıyasî ve hurûfî mesel şeklinde üç kısımda incelenmekte, konuyla ilgili kısmı olan Kur'ân'daki meseller ise kıyâsî meseller grubuna girmekte ve *مَثَلٌ - كَمَثَلِ - كَأَنَّ - كَمَا* gibi teşbih edatları içermektedir.³³⁵

³²⁸ el-Müddessir 74/32-33-34.

³²⁹ Zuhaylî, *el-Münîr*, XV, 206.

³³⁰ El-Cevzî, *et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân*, s. 207-214.

³³¹ Çetiner, "Mesel", *DİA*, XXIX, 293.

³³² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, "م-ث-ل" VI, 4134.

³³³ Cerrahoğlu, Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 174.

³³⁴ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 216.

³³⁵ Bedrettin Çetiner, "Mesel", *DİA*, XXIX, 293.

Kur'ân-ı Kerîm'de meseller muradın zorluk çekilmeden anlaşıldığı açık meselle ve gizli ve imâlî meseller olmak üzere iki kısımdır.³³⁶ Konunun önemi, İmâm Şâfi'nin (v. 204/820), emsâlü'l-Kur'ân'ı müctehidlerin bilmesi gereken ilimler arasına dahil etmesinden³³⁷ anlaşılacağı gibi, muhataba öğüt vermesi, bir şeye teşvik etmesi veya sakındırması, düşündürüp ibret almaya sevk etmesi gibi açılardan da pekişmektedir.³³⁸

Meseller Kur'ân-ı Kerîm'de mesellerin büyük çoğunluğu tevhîd ve itikadî meselelerle ilgilidir ve Müddessir sûresindeki 'مَا ذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا' Allah bu misal ile neyi murad etti?³³⁹ âyetinde görüldüğü gibi bizzat kendisi zikredilerek geçmektedir. Sûrenin otuzuncu âyetinde 'عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ' /üzerinde on dokuz vardır³⁴⁰ ibareleri yer almakta ve on dokuzun ne olduğunu açıklayan herhangi bir ifade geçmemektedir. Bunun açıklaması niteliğindeki bir sonraki âyette, cehennem bekçilerinin ancak melekler olabileceği ve bu meleklerin sayılarının inkâr edenler için bir imtihan, iman edenler için de imanlarının artmasına vesile kılındığı şeklinde ifadeler geçmektedir. Ve yine aynı âyetin devamında kâfirlerin "Allah bu örnek ile neyi murad etti"³⁴¹ demeleri ile buradaki meselin anlaşılmadığının ortaya çıktığı³⁴² ve Kur'ân'daki mesel çeşitlerinden gizli olan meseller grubunda zikredilebileceği söylenebilir.

Süyûtî'nin kitabında zikrettiğine göre, Ca'fer b. Şemsi'l-Hilâfe'nin *Kitâbu'l-Âdab* adlı eserinde Kur'ân'daki meselleri bir bâb altında toplayarak Müddessir sûresindeki 'كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ' /her nefis kendi kazandığına bağlıdır³⁴³ şeklindeki âyetini de bu bâba dâhil etmiştir.³⁴⁴ Ancak kendisinin meseller ile ilgili yazdığı bölümde bu âyetin mesel ile ilgisine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

³³⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 338.

³³⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 486.

³³⁸ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 216.

³³⁹ el-Müddessir 74/31; el-Bakara 2/26;

³⁴⁰ el-Müddessir 74/30.

³⁴¹ el-Müddessir 74/31.

³⁴² Elmehîlî, *Hak Dîni*, VIII, 5458-5459.

³⁴³ el-Müddessir 74/38.

³⁴⁴ Süyûtî, *el-İtkân*, II, 342.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MÜDDESSİR SÛRESİNİN TEFSİRİ

Mushafta yetmiş dört, nüzûl sıralamasında dördüncü sırada yer Müddessir sûresi, Müzzemmil sûresinden sonra Fâtihâ sûresinden önce Mekke’de nâzil olmuştur.³⁴⁵ Adını birinci âyetinde geçen el-Müddessir lafzından alan bu sûre, elli altı âyet, iki yüz elli beş kelime, bin on harften oluşmaktadır.³⁴⁶ Tefsirlerde sûrenin sebab-i nüzulüne dair zikredilen rivâyet kısaca, Câbir b. Abdullah, Rasûlüllah’ın (s.a.v.) fetretü’l-vahiyden bahsettiği bir konuşmasında, kendisinin Hira’da bulunduğu esnada bir ses işitip Cebrâil’i (a.s) gördükten sonra, korkarak evine döndüğünü ve ‘beni örtün’ demesi üzerine sûrenin ilk âyetlerinin indiğini anlatmıştır.³⁴⁷

I. 1-7. ÂYETLER: DÎNE DAVET, İNSANLARI UYARMA VE SABIR

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَبِآيَاتِكَ فَطَّهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجُزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمُنُنْ
تَسْتَكْفِرْ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾

(1) Ey (örtüsüne) bürünen! (Resûl)! (2) Kalk (insanları) uyar. (3) Rabbini tekbir et. (4) Elbiseni (kendini, kişiliğini ve seni çevreleyen her türlü kirden) arındır. (5) Azaba götürecekle şeyleri terk (e devam) et. (6) İyiliği (karşılığında) daha çoğunu umarak yapma. (7) Rabbin için (herşeye) katlan.

Sûrenin baş kısmında birbiriyle bağlantılı şekilde sıralanan ilk yedi âyete bir bütün olarak bakıldığında, Allah Resûlü’ne (s.a.v.) İslâm’a davet etmesi, insanları uyarması, risâlet vazifesini yerine getirmeye başladığında kendisini bu vazifeye ne şekilde hazırlayacağı ve karşılaşacağı zorluklara karşı sabretmesi hususlarından bahsedilmektedir.³⁴⁸

Sûrenin birinci âyetinde geçen ve د-ث-ر sülâsîsinden türeyen ve uyumak ya da ısınmak amacıyla elbisesine iyice bürünen anlamına gelen ‘الْمُدَّثِّرُ’ in aslı ‘الْمُتَدَثِّرُ’ dir.

³⁴⁵ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 491.

³⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5446.

³⁴⁷ Buhârî, “Tefsîr”, Sûre 65 (hadis no: 4954), Müslim, “Îmân”, 1 (hadis no:255; Tirmizî, “Tefsîr”, 44 (hadis no:3325).

³⁴⁸ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, XV, 205; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, III, 471.

Kelimenin aslındaki ء harfi ة harfine idgâm edilmiştir.³⁴⁹ Vahyin geldiği esnada Allah Resûlü (s.a.v.) elbisesine bürünmüş vaziyette olduğu için, bulunduğu hâl sıfatmış gibi kendisine nidâ edilmiştir.³⁵⁰ Âyetteki örtüye bürünme hususu; şî‘âr denilen iç elbisenin üzerine giyilen dış kıyafete yani disâra bürünme manasıyla hakîkî anlam³⁵¹ ve risâlet elbisesine bürünme, onun sonucunda doğacak zorlukları ve sorumlulukları üstlenme manasında mecazî anlam olmak üzere iki şekilde yorumlanmıştır.³⁵²

Resûlüllâh'ın (s.a.v.) neden örtüsüne büründüğü hakkındaki bilgileri daha önce, sûrenin nüzûl sebebinin anlatıldığı bölümde uzunca zikredilmiştir. Bu nedenle tefsir bölümünde sûrenin nüzulüne dair bilgilere yer verilmeyip, kelimelerin izâhı ve âyetin genel anlamda ihtiva ettiği mana zikredilerek tekrara düşmemek yeğlenmiştir.

İkinci âyetin tefsirine dair *Mefâtîhu'l-gayb*'da zikredilen yorumlara göre kalk ve uyar emri, 'yatağından kalk, uykudan uyan' ve 'karar vermiş ve bu işe azmetmiş olarak kalk, işe koyul' manasında iki şekilde açıklanmıştır.³⁵³ İlk yorum hakkında İbn 'Âşûr, buradaki emrin hakîkî anlamı ile anlaşılmasını gerektiğini, zîrâ Nebî'nin (s.a.v.) vahiy geldiği sırada uyur ya da yatar vaziyette olmadığını, dolayısıyla bu emrin uyarmak maksadıyla bir an önce harekete geçmesini ihtiva ettiğini söylemiştir.³⁵⁴ Yani âyetin manası kalk ve insanları uyar, îmân etmedikleri takdirde onları azap ile korkut demektir.³⁵⁵

Rabbini yücelt anlamındaki üçüncü âyet, 'ey Allah'ın Resûlü! Rabbine kulluk ederek ve ihtiyaçlarını sadece O' na arz et',³⁵⁶ şeklinde yorumlanırken, diğer taraftan tevhîd dîninin en önemli unsuru olan Allah'ın birliğine îmân ve kulluk esasını ortaya koyduğu vurgulanmıştır.³⁵⁷ Burada Rabbin yüceltmek fiilinden önce zikredilmesi yani

³⁴⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 237; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 429.

³⁵⁰ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 294.

³⁵¹ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 429; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 294; Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 494.

³⁵² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 239; Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 494.

³⁵³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 239; Ayrıca bkz. Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 429; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, X, 451.

³⁵⁴ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 294.

³⁵⁵ Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 430; Elmalılı *Hak Dîni*, VIII, 5449.

³⁵⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 475.

³⁵⁷ Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 494.

mef'ûlün fiilin önüne geçirilmesi, yüceltmenin yalnızca Allah'a mahsus olduğunu ifade etmek içindir şeklinde açıklanmıştır.³⁵⁸ Ayrıca uyarma emrinin ardından Allah'ı (c.c.) yüceltme emrinin gelmesi, uyarma vazifesinin Rabbi ta'zîm etme olmaksızın tam anlamıyla yerine getirilemeyeceği hususuna da dikkat çekilmiştir.³⁵⁹ Râzî tefsirinde âyetin kast ettiği mana hakkında, "Rabbini müşriklerin söylediği şeylerden tenzih et", "Rabbi yüceltmekten maksadın Allâhu ekber denmesidir", yine tekbirden kastın "namazda alınan tekbirler olabileceği" gibi birkaç farklı ihtimalden bahsedilmektedir.³⁶⁰

Dördüncü âyetteki "elbiseni temiz tut" emrinden maksat, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) maddî olarak elbisesini necâsetten, kötü ve pis şeylerden, manevî olarak da güzel ahlâka aykırı davranışlardan ve günahlardan nefsinin arındırması şeklinde açıklanmıştır.³⁶¹ Bir başka yoruma göre, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) davet vazifesini yerine getirirken, her türlü olumsuzluklardan kendini arındırması gerektiği, böyle olduğu takdirde insanlar tarafından daha çok iltifat göreceğinden bahsedilmektedir.³⁶² Bununla birlikte, ekseriyetin görüşüne göre, âyette kast edilen mana, her iki lafzında mecaz anlamıyla, kalbi ve nefsi kötü vasıflardan temizlemektir. Öyle ki, Allah Resûlü (s.a.v.) risâlet vazifesini îfâ etmeye başladığında, müşrikler kendisine sihirbaz olduğu şeklinde ithamlarda bulunarak hüznüne sebep olmuşlardı. İşte buradaki emir, onların davranışlarının sonucunda Hz. Peygamber'i (s.a.v.) intikam almak nev'inde kötü hareketlerde bulunmasından sakındırmak, aksine ne yaparlarsa yapsınlar onlara karşı huyunu güzelleştirme anlamında bir emirdir.³⁶³

Sûrenin beşinci âyetinde kıraat farklılığından kaynaklanan ve birbirine yakın mana içeren bir anlam çeşitliliği bulunmaktadır. Şöyle ki 'الرجز' kelimesi bazı âlimler tarafından 'günah işleme' anlamını karşılayacak şekilde esre ile okunmuş ve buna göre âyet 'seni azaba götürecek günahları işlemekten kaçın' manasına gelmektedir. Bir başka grup ise, put anlamına gelen 'الرجز' şeklinde okumuş ve bu durumda 'putlara ibadet etmekten

³⁵⁸ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 295.

³⁵⁹ Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 430.

³⁶⁰ Râzî, *Mefâthu'l-gayb*, XXII, 240.

³⁶¹ Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 494.

³⁶² Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 430.

³⁶³ Râzî, *Mefâthu'l-gayb*, XXII, 242.

kaçın' anlamı ortaya çıkmaktadır.³⁶⁴ Said Havvâ (v. m. 1989) bu âyetteki emrin, uyarma emrinden sonra gelişini, günahlara dalan bir davetçinin, işinde başarılı olamayacağına işaret ediyor şeklinde yorumlamıştır.³⁶⁵

Resûlü'nü peygamberlik vazifesi ile şereflendiren Allâhu Teâlâ, uyarma, Rabbini yüceltme, elbisesini temiz tutma, pis şeylerden arınma gibi emirlerden sonra, yaptıklarını çok görüp minnet etme demektedir. Yani âyet, 'yaptığın işi Allah'ın rızası için yap ve vahyi teblîğ ederken başa kakarak teblîğ etme' anlamını kast etmektedir.³⁶⁶ Âyetin bir başka yorumu ise, buradaki ifade Arapların 'zayıf, tutarsız, güçsüz' anlamında kullandıkları 'حَبْلٌ مِّنِينُ' ifadesine benzetilerek 'acze düşme' şeklinde olup, kelâmın takdiri, 'daha önce sana dört hususta yapılan emirleri çok bulup güçsüz, kuvvetsiz hâle gelip gevşeme' şeklinde olur.³⁶⁷

Resûlüllâh'ın (s.a.v.) insanları uyarıp dine davet etme emri ve bu emri yerine getirirken yerine getirmesi gereken davranışları serd eden âyetlerden sonra, yedinci âyette kendisine "Rabbin için sabret" emri gelmiş, bir başka ifadeyle, vazifeni yaparken her ne kadar eziyet çekip, zahmetlere katlansan da Allah'ın hükmü için sabret denilmiştir.³⁶⁸ Görüldüğü gibi buraya kadar bir şeylerin yapılması ya da yapılmaması mükellefiyeti yer alırken, üzerinde durulan âyette de bu emirlerin yerine getirilmesini gayesi bildirilmekte, o da Allah'ın rızasını kazanmaktır.³⁶⁹

II. 8-10. ÂYETLER: KIYÂMET GERÇEĞİ

فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

(8) O sûra üfürüldüğü zaman, (9) İşte o gün zor bir gündür. (10) Kâfirlere kolay değildir.

³⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 476; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 244.

³⁶⁵ Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 431.

³⁶⁶ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, XV, 210; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 476; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI, 312.

³⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 246.

³⁶⁸ Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, XXIX, 120; Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5452; Zuhaylî, *el-Münîr*, XV, 211.

³⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 249.

Bu gruptaki âyetler sanki, Allâhu Teâlâ'nın, Nebî'sine (s.a.v.) insanları uyarmasını emretmesinin sonucunda, eğer kendisine itaat edilmez ve küfre devam edilirse, kâfirler için çetin geçecek kıyamet günü de gelecektir mesajı verilmektedir.³⁷⁰

Âyetin başındaki sebep bildiren 'ف' edatı âyetin, 'onların eziyetlerine sabret, çünkü eziyetlerinin cezasını görecekleri zor bir gün vardır, o gün sabrının mükâfatını alacaksın' şeklinde anlaşılmasını sağlamaktadır.³⁷¹ Üflenilen boru anlamına gelen 'نافور' kelimesiyle, âyete göre İsrâfil'in sûra birinci üfleyişi kastedilmekte, ancak bazı âlimler bunun ilk mi yoksa ikinci üfleyiş mi olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir.³⁷²

Dokuzuncu âyetteki 'فذلك' lafzı, bir önceki âyette geçen 'sûra üflendiği güne' işaret etmekte³⁷³ ve âyet 'o sûra üflendiği gün çok çetin bir gündür' anlamına gelmektedir. Onuncu âyet ise kıyamet gününün kâfirler için hiç de kolay olmayacağını bildirilerek tehdit anlamı içermektedir.³⁷⁴

III. 11-25. ÂYETLER: ÂYETLERE KARŞI İNATÇI OLANLARIN TAVIRLARI

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقَتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ﴿٢٤﴾ إِن هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

(11-12-13-14) Tek başına (hiçbir şeysiz) yarattığım adamı da bana bırak! Ona hem bolca mal, hem de (yanında) hazır bulunan oğullar (verdim)! Kendisine bu nimetleri döşedikçe döşedim. (15) Sonra yine hırsla artırmamı ister. (16) Hayır! (Artırmayacağım.) çünkü o bizim âyetlerimize karşı oldukça inatçı idi. (17) Ona zor bir meşakkat yükleyeceğim (onu sarpa sardıracağım.) (18) Çünkü o, (Kur'ân hakkında uzun uzun) düşündü, ölçtü, biçti. (19) Kahrolası nasıl da ölçtü, biçti! (20) Yine (akılınca) nasıl ölçtü, biçti. (21-22-23-24-25) Sonra baktı (baktı) da (söyleyecek söz bulamayıp) surat astı ve kaşlarını çattı. Sonra arka döndü ve büyüklük tasladı da: "Bu (öğretilip) rivâyet edilen bir sihirden başkası değildir, bu sadece bir insan sözüdür." (dedi).

³⁷⁰ Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsir*, XV, 432; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 250.

³⁷¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 250.

³⁷² el-Bikâ'î, *Nazmu'd-dürer*, XXI, 46; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 250.

³⁷³ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 300; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 432; el-Bikâ'î, *Nazmu'd-dürer*, XXI, 47.

³⁷⁴ Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsir*, XV, 432.

Bu gruptaki âyetler, Allah Resûlü (s.a.v.) İslâm'a açıktan davet etmeye başladığı dönemde, Kur'ân âyetlerinin beşer sözü ve Resûlüllâh'ın (s.a.v.) sihirbaz olduğu şeklinde ithamlarda bulunan Velîd b. Muğîre'den bahsetmektedir³⁷⁵ ve ayrıca kaynaklarda, Velîd'in Resûlüllâh'ın (s.a.v.) daveti karşısındaki çirkin tavırları bu âyetlerin nüzulüne sebep olduğu belirtilmektedir.³⁷⁶

Tefsirlerde kaydedilen rivâyetlere göre, Resûlüllâh (s.a.v.) Kur'ân okuduğu esnada Velîd b. Muğîre de orada bulunmuş ve kalbinin İslâm'a karşı yumuşadığını hissetmişti. Bu durumdan haberdar olan ve Kureyş halkının bundan etkilenerek daveti kabul etmesinden korkan Ebû Cehîl hemen harekete geçerek Velîd'in yanına gelmiş ve “ey amcam, Kureyş halkı senin için kendi aralarında mal topluyormuş. Zîrâ sen elindeki şeylerden istifade etmek için Muhammed'e (s.a.v.) gitmişsin” deyince, Velîd; “vallahi Kureyş de biliyor ki ben aralarında en çok malı olanlardanım” demişti. Bunun üzerine Ebû Cehîl, “öyleyse Kureşlilere Muhammed'i (s.a.v.) inkâr ettiğini ve ondan hoşlanmadığını ifade et ki itibarını koruyasın” demişti.³⁷⁷

Ebû Cehîl'in kışkırtıcı sözlerini kendine yedirmeyen Velîd, Ebû Cehîl'i de yanına alarak kavmine gitti ve “siz Muhammed'e (s.a.v.) mecnun, kâhin, şâir ve yalancı diyorsunuz ancak onda hiç bu özellikleri müşahede ettiniz mi?” diye sordu. Oradakiler hayır cevabını verince, kendi kendine bir süre düşündükten sonra, “o ancak kişiyi ailesinden, köleyi efendisinden ayıran bir sihirbazdır, söylediği sözler de Müseyleme'den ve Bâbil halkından öğrenile gelen şeylerdir” demişti.³⁷⁸

Tefsirlerde yer alan bilgilere göre sûrenin on birinci ve devamındaki âyetlerin, yukarıdaki rivâyette bahsedilen Velîd b. Muğîre hakkında indiği hususunda ittifak vardır.³⁷⁹ Allâhu Teâlâ, bu kişi hakkında “Ey Resûlüm! annesinin karnında hiçbir şeyi olmadığı halde tek başına yarattığım o insanı bana bırak. Onun hesabını ben göreceğim

³⁷⁵ Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 205; Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 495.

³⁷⁶ Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, s. 700.

³⁷⁷ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, XV, 214; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 513.

³⁷⁸ Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, X, 458.

³⁷⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXIX, 121; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 478; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI, 314.

ve ona hak ettiği cezayı vereceğim” demektedir.³⁸⁰ Âyetten anlaşılan bir başka mana ise, “onu yaratmamda bana hiç kimse yardımcı değildir, onu tek başıma yarattım” şeklindedir. Yani bu âyette Allâhu Teâlâ, tek başıma yarattığım o adamı bana bırak demektedir.³⁸¹ Bazı tefsirlerde, âyetten “yarattığımda ne malı vardı ne de çocuğu vardı” manasının anlaşıldığına yer verilmiştir.³⁸² Bu âyette varlıklarını, hayatlarını ve kendilerine dünyada maddî ve manevî her türlü nimeti bahşeden Allah’a (c.c.) şükretmeyerek nankörlük etmemelerine dair insanlar için bir öğüt vardır.³⁸³

Bir sonraki âyette yine Velîd kastedilerek, “ona bolca mal verdim” denilmekte, çokça maldan kastın artan mal,³⁸⁴ ya da kesintisiz mal olduğu veyahut ziraat, hayvancılık gibi artıp giden mal olduğu söylenmiştir.³⁸⁵

On üçüncü âyete gelince, “kendisine yanında hazır oğullar verdim” şeklindeki sözden, kendisine yanında hiç ayrılmayan, Mekke’de kendisiyle birlikte bulunan birçok oğul verdim manası anlaşılmıştır.³⁸⁶ Velîd’in oğullarının sayısı bir görüşe göre on, bir görüşe göre on iki,³⁸⁷ başka görüşe göre on üçtür³⁸⁸, elde edilen başka bir bilgiye göre ise on çocuğu vardır, yedi tanesi erkektir ve üçü Müslüman olmuştur.³⁸⁹

Bir sonraki âyette ise, Velîd’in kavmi arasında yüksek makam ve mevkilere, bol nimete sahip olması, Kureyş içerisinde önderlik vasfının bulunması ve uzun ömrü olması gibi sebeplerden dolayı, “ona nimetlerimi döşedikçe döşedim” ifadeleri yer almaktadır. Dünyada sahip olduğu bu zenginlikten dolayı Velîd’e Kureyş’in Reyhâne’si denilmekteydi.³⁹⁰

³⁸⁰ Taberî *Câmi ‘u’l-beyân*, VIII, 478.

³⁸¹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 253.

³⁸² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 253; Said Havvâ, *el-Esâs fi’t-tefsîr*, XV, 434.

³⁸³ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 495.

³⁸⁴ Said Havvâ, *el-Esâs fi’t-tefsîr*, XV, 434.

³⁸⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 253.

³⁸⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI, 314; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XXIX, 304.

³⁸⁷ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 405.

³⁸⁸ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XXIX, 304.

³⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 254.

³⁹⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 254; Zuhaylî, *Tefsîru’l-münîr*, XV, 214.

On beşinci âyette Velîd'in artırılmasını istediği şey hakkında, 'cennete girdirilmeyi ya da mal ve evlatlarının artırılmasını ister' şeklinde iki görüşten bahsedilmektedir.³⁹¹ Bununla birlikte âyet, Allah'ın (c.c.) Kur'ân'ı kabul etmemiş olduğu halde bir de kendisine verilenlerin hırsla daha da artırılmasını istiyor ancak ne malı ne de evlatları hususunda herhangi bir artırma olmayacaktır şeklinde de yorumlanmıştır.³⁹² Allâhu Teâlâ âyetteki bu sözüyle, verilen nimetlerin bolluğu bakımından kendisine kimsenin denk olmadığı Velîd'in tamah ve hırsını yadırgamaktadır.³⁹³

Bir sonraki âyette kendisine verilen nimetler açıkça ortada iken Rabbine nankörlük eden o adam, âyetlerimize karşı inatçıdır denilerek, ne kadar çok malı olursa olsun, onun bu nankörlüğü elindekilerden mahrum olmayı gerektirir denilmiştir. Yani Velîd'e bahşedilen bütün nimetler, lehinde değil aleyhinde olması için kendisine verilmiştir.³⁹⁴ Malının artırılmasını ister ancak nimet verenin âyetlerine başkaldırı, bu nimetlerin ortadan kalkmasına dolayısıyla artmasına manidir.³⁹⁵

“Onu sarpa saracağım” âyeti, ‘ben ona içerisinde asla rahatın ve ferahlığın olmadığı zor bir azap ile cezalandıracağım’ şeklinde yorumlanmıştır.³⁹⁶ Âyetteki ‘صَعُودًا’ lafzı, İbn Abbâs’tan nakledilen bir rivâyette, ‘صَعُودًا’ ateşten bir dağdır, kişi oraya yetmiş yıl tırmanır, zirveye her ulaştığında aşağı yuvarlanır ve bu şekilde devam eder gider³⁹⁷ şeklinde açıklanmıştır.

Daha sonra Allâhu Teâlâ bu kişinin nasıl inatçı olduğunu ifade etmek üzere “إِنَّكَ فَكَّرٌ / وَفَقْدَرٌ / o uzun uzadıya düşündü (kendi kendine) bir ölçtü³⁹⁸” buyurmuştur. Âyetteki ‘وَقَدَّرَ’ sözünden, bu kimsenin böyle uzunca bir tefekkürden sonra kalbinde birtakım sözler ve

³⁹¹ el-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, VIII, 405; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, VI, 140.

³⁹² Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 122; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 255.

³⁹³ Ebu's-Suûd, *İrşâdu 'akli's-selîm*, XII,5668.

³⁹⁴ Ebu's-Suûd, *İrşâdu 'akli's-selîm*, XII,5668;

³⁹⁵ Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, V, 381.

³⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 180.

³⁹⁷ Tirmizî, “Sıfatü Cehennem”, 36 (hadis no: 2576).

³⁹⁸ el-Müddessir 74/18.

düşünceler hazırladı anlamı çıkmaktadır.³⁹⁹ Sûrenin bu ve sonrasındaki âyetler, Velîd gibi, âyetlerin beşer sözü olduğunu söyleyen insanları kınayan âyetlerdir.⁴⁰⁰

Kahrolası nasıl da ölçüp biçti şeklinde meâli verilen on dokuzuncu âyette hayret ifadesi gizlenmektedir. Yani nasıl da ölçtü tarttı ve âyetlerin bir beşer sözü olduğuna kanaat getirdi denmektedir.⁴⁰¹ Sûrenin bu ve devamındaki âyetin, Velîd b. Muğîre için bir bedduâ olduğu ve iki âyet arasında ‘كَيْفَ’ lafzının gelmesi, ikinci bedduânın daha şiddetli bir anlam içerdiği ifade edilmiştir.⁴⁰² Bununla birlikte, “sonra baktı” manasına gelen âyette, Hakkı ne ile reddedip çürütürüm diye düşündü denilmekte, bir sonraki âyette de Allah Resûlü (s.a.v.) İslâm’a davet ettiği vakit Velîd’in yüzünü ekşitip kaşlarını çatması tasvir edilmektedir.⁴⁰³ Velîd’in yüzünü ekşitmesine dair, eğer Velîd kendi düşüncesinin doğru olduğuna emin olsaydı bundan dolayı içi rahat ve mutlu bir şekilde tavır sergileyerek inkâr ederdi, ancak sevinmeyip yüzü gülmediğine göre, kendi içinde takdir ettiği şeyin zayıf olduğuna kanaat getirilir, şeklinde yorum yapılmıştır.⁴⁰⁴

Velîd âyetler hakkında uzun uzun düşünmesinin ardından, “arkasını döndü ve büyüklük tasladı” anlamına gelen âyet⁴⁰⁵ diğer insanların yanından ayrıлып ailesinin yanına gitti şeklinde değerlendirilmiş⁴⁰⁶ ve ardından “bu ancak öğrenilmiş bir sihirdir”⁴⁰⁷ sözüyle îmân etme konusunda ne kadar inatçı olduğu ifade edilmektedir.⁴⁰⁸ Bir sonraki âyette “bu ancak bir beşer sözüdür” âyetindeki ifade bir önceki sözü te’kidi niteliğindedir.⁴⁰⁹ Velîd’in, bu sözüyle, Resûlüllâh’ın (s.a.v.), âyetleri başkalarının kelimelerinden aldığı iddia ettiği ve sırf inadı sebebiyle böyle dediği ifade edilmektedir.⁴¹⁰ Âyetle ilgili bir başka yorum, onların iddialarına göre, Allah Resûlü Kur’ân’ı

³⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 256.

⁴⁰⁰ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 496.

⁴⁰¹ Kurtubî, *el-Câmi’*, XVIII, 182; Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, X, 457.

⁴⁰² Said Havvâ, *el-Esâs fi’t-tefsîr*, XV, 435.

⁴⁰³ Kurtubî, *el-Câmi’*, XVIII, 182.

⁴⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 256.

⁴⁰⁵ el-Müddessir 74/23.

⁴⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 259; Kurtubî, *el-Câmi’*, XVIII, 183.

⁴⁰⁷ el-Müddessir, 74/24.

⁴⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 259.

⁴⁰⁹ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl*, V, 383.

⁴¹⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 259.

peygamberlik iddiasında bulunanlardan öğrenmiş ve onların yolundan gitmiştir şeklindedir.⁴¹¹

IV. 26-31. ÂYETLER: İNKÂRCILARI CEHENNEM İLE TEHDİT

سَأْضِلُّهُ سَقَرٌ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَذْرِيكَ مَا سَقَرٌ ﴿٢٧﴾ لَا تُنْفِي وَلَا تَنْدَرُ ﴿٢٨﴾ لَوْ آخِةٌ لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشْرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزِدَّادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَقَالًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

(26) Onu güç yetiremeyeceği Sekar'a (cehenneme) atacağım. (27) Sen biliyor musun Sekar nedir? (28) O, ne geri (de) bir şey bırakır ne de (tekrar tekrar yakmaktan) vazgeçer. (29-30) O, (durmadan yenilenen) derileri yakıp (simsiyah) kavurandır. Onun üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır. (31) Biz o ateşin zebânîlerini sadece meleklerden kıldık. Onların sayısını da inkâr edenler için ancak bir imtihan yaptık. (Böylece) kendilerinde kitap verilenler de (Kur'ân'ın hak olduğuna) iyice inansınlar, inananların da îmânı artsın diye. Artık hem kendilerine kitap verilenler hem de mü'minler şüpheye düşmesinler. (Bu) kalplerinde hastalık bulunanlarla, kâfirler: "Allah bu misal ile ne demek istemiş olabilir?" desin(ler) diyedir). İşte böylece Allah dilediğini (niyet ve amellerinin gereği olarak) sapıklıkta bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. Rabbini ordularını kendisinden başkası bilemez. Bu (cehennem, yahut zebânîlerin sayısı), insanlara (ibret için) bir hatırlatmadan başkası değildir.

Yirmi beş ve otuz ikinci âyetler arasını kapsayan bu bölümde, Velîd b. Muğîre cehennem ile korkutularak ağır tehditler bulunmaktadır. Ayrıca cehennemin nasıl bir yer olduğu tasvir edilerek, onun dehşetine ve şiddetine vurgu yapılmaktadır.⁴¹²

Cehenneme sürüklemekle tehdit eden yirmi altıncı âyet 'سَأْضِلُّهُ صَعُودًا' âyetinin bedeli olarak gelmiştir.⁴¹³ Cehennemin isimleri arasında yer alan 'سَقَرٌ',⁴¹⁴ 'سَقَرَتُهُ الشَّمْسُ',⁴¹⁴ güneş onu kavurdu, eritti, yüzünün derisini yaktı' ifadesinden alınmıştır. İbn Abbas'ın rivayetine göre sekar cehennemin altıncı katıdır.⁴¹⁵ Devamındaki "sekar nedir biliyor musun" anlamındaki âyette ise bu üslûpla cehennemin korkunçluğu vurgulanmaktadır.⁴¹⁶

⁴¹¹ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 184.

⁴¹² Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 206.

⁴¹³ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 125.

⁴¹⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VI, 316.

⁴¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 185.

⁴¹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 259-260.

Daha sonra cehennemde dehşetini anlatan bir âyet gelmiş ve “yakarak geride bir şey bırakmadığı halde tekrar tekrar yakar” buyurulmuştur. Bunun anlamı, cehennem ehli yeni bir canlı olarak tekrar iâde ve inşâ edilince, bir öncekinden daha şiddetli biçimde tekrar yakılır demektir.⁴¹⁷

Yakmak suretiyle ciltleri değiştiren ya da beş yüz senelik mesafeden parlayan⁴¹⁸ şeklinde yorumlanan yirmi dokuzuncu âyetteki ‘لَوَاحِي’ kelimesinin kavuran ve değiştiren gibi anlamları bulunmaktadır.⁴¹⁹ Yine âyette geçen ‘بَشَرٌ’ kelimesi ile ilgili, ten, deri anlamına gelen ‘بَشْرَةٌ’ kelimesinin çoğulu ya da cehennemdeki insanlar şeklinde iki anlamından bahsedilmektedir.⁴²⁰

Sûrenin otuzuncu âyetindeki “onun üzerinde on dokuz vardır” ifadesinden neyin murâd olunduğu insanların idrakine kapalı olup, âyette on dokuzu açıklayan herhangi bir kelime bulunmamaktadır. Bu sayının sırrını akıl ile çözmek mümkün görülmediğinden, bunun mutlak bir îmân ile inanılması gereken bir durum olduğu ifade edilmiştir.⁴²¹ Ayrıca müfessirler on dokuz sayısını, cehennemde görevlendirilmiş on dokuz melek, meleklerden on dokuz grup, on dokuz saf, her birinin emrinde bir grup melek bulunan on dokuz yönetici melek şeklinde yorumlamışlardır.⁴²²

Sûrenin otuz birinci âyetinin nüzulüne dair İbn Abbâs’tan nakledilen bir rivâyete göre, Ebû Cehil, Kureyşli’lere “Anneniz sizi kaybetsin, ben İbn Ebî Kebşe’nin (Hz. Muhammed (s.a.v.) cehennem zebânîlerinin sayısının on dokuz olduğunu haber verdiğini işitiyorum. Sizler de çok sayıdasınız, içinizden on kişi zebânîlerden birine güç yetirmekten aciz mi? demiş, bunun üzerine kendisine Ebu’l-Eşed denilen ve çok güçlü kuvvetli olan bir adam, “ben sizin namınıza, onlardan on yedisinin hakkından gelirim, siz

⁴¹⁷ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXII, 260; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XXIX, 312; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXIX, 125.

⁴¹⁸ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXII, 260.

⁴¹⁹ Kurtubî, *el-Câmi’*, XVIII, 187; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXIX, 125; el-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 407; Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, X, 459.

⁴²⁰ el-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 407; Kurtubî, *el-Câmi’*, XVIII, 187.

⁴²¹ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5458.

⁴²² Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 496.

de benim adıma ikisini alt edin” sözü üzerine ⁴²³“وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً” Biz o ateşin zebânîlerini ancak meleklerden kıldık”, âyetinin nâzil olmuştur.⁴²⁴

Cehennem bekçileri, azap görenler ile azap edenler hemcins olmasınlar, zîrâ aynı cinsin birbirine şefkat ve merhamet duyguları besleme ihtimali olması hikmetinden dolayı meleklerden seçilmiştir.⁴²⁵ Bununla birlikte meleklerin Allah’ın emir ve yasaklarını layığı ile en güzel biçimde yerine getirmeleri ve mahlûkât arasında yakalayışları en güçlü ve en şiddetli olarak görülmeleri bu hususta etkendir.⁴²⁶ Âyetin devamında meleklerin sayısının inkâr edenler için bir imtihan, kendilerine kitap verilenlerin kesin inanmasına ve îmân edenlerin ise îmânlarının artmasına vesile kılındığı ifade edilmektedir.⁴²⁷ Burada kast edilen mana, cehennem bekçilerinin on dokuz olduğunu duyunca sayının azlığını îmâ ederek alay eden Ebû Cehîl⁴²⁸ ve onun gibilerine meydan okumak, kendilerine kitap verilenler Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğinin hak olduğuna iyice inansın ve idrâk etmedikleri halde “bunun hikmetini ancak Allah bilir” diyerek teslim olanların îmânları artsın diye onun sayısını imtihan vesilesi kıldık demektir.⁴²⁹

Rabbinin ordularından maksat, genel anlamda Allah’ın iradesine teslim olup emirlerini yerine getiren, görünen ve görünmez varlıklar, özel olarak bu bağlamda cehennemdeki hizmetleri yerine getiren varlıklardır.⁴³⁰ Müşrikler meleklerin sayılarını küçümseyince onlara cevap olarak Allâhu Teâlâ “Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilemez” buyurmuş, bu da, denilse ki meleklerin sayısı on dokuz, ancak ne var ki her birinin sayısını sadece Allah’ın bileceği miktarda yardımcıları ve askerleri olabilir

⁴²³ el-Müddessir 74/31.

⁴²⁴ Süyûtî, *Lübâbü'n-nükûl*, s.280; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 126; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 484.

⁴²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 263; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 190.

⁴²⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 190.

⁴²⁷ el-Müddessir 74/31.

⁴²⁸ Süyûtî, *Lübâbü'n-nükûl*, s.280; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 126; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 484.

⁴²⁹ Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, V, 384-385. Kendilerine kitap verilen Hristiyan ve Yahûdîler’in kitaplarında da cehennem zebânîlerinin on dokuz olduğu zikredilmekte, aynı sayının Kur’ân’da zikredildiğini gördüklerinde İslâm’ın hak olduğunu anlayacaklardır. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VIII, 485.

⁴³⁰ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 497.

anlamında yorumlanmıştır.⁴³¹ Kalplerinde hastalık bulunanlar ile, hâl-i hazırda bulunmayan, ancak gelecekte hicretten sonra Medîne’de ortaya çıkacak olan münafıklar kast edilmiştir. İşte bu âyette sayılan kâfirler ve kalplerinde hastalık bulunan insanlar ne olduğunu bilmediklerinden, Allah bu misâl ile ne demek istedi desinler diye meleklerin sayısını on dokuz yaptık denilmektedir.⁴³² Kâfir ve münâfıklar, âyette söylenen sayıyı ilginç bulunca, bunun bir şeye benzetilerek başka bir maksada dikkat çekilmek istendiğini sanmışlar ve on dokuz melek bahsine mesel demişlerdir.⁴³³ Son olarak, îmân edenler her ne kadar îmân ehli iseler de, bunun gibi müteşâbih âyetler herkes için bir öğüttür denilmiştir.

V. 32-37. ÂYETLER: MUHTELİF VARLIKLARA YEMİN EDİLMESİ

كَلَّا وَالْقَمَرَ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِخْدَى الْكُوبِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

(32) Hayır! (Onlar öğüt almazlar). Ay hakkı için... (33) Dönüp geldiği zaman, gece hakkı için... (34) Ağardığı sırada sabah hakkı için... (35) Muhakkak o (cehennem), büyük (bela)lardan biridir. (36-37) Hem sizden (ibadet ve hayırda) ileri geçmek veya geri kalmak isteyenleri korkutmak için insanları uyarıcıdır.

Cehennem ve cehennemden bahseden bölümden sonra gelen bu gruptaki âyetlerde, öncesinde geçen hususları te’kid niteliğinde ay, güneş gibi bazı varlıklara kalem edilerek, durumun dehşeti vurgulanmaktadır.⁴³⁴

Sûrenin otuz ikinci âyetinde geçen ‘القَمَرُ’, ‘الصُّبْحُ’ lafızlarıyla, kendi hakîkî anlamlarının yanında, gecenin sabaha dönmeye yüz tutması, parlamak üzere bulunan hayır ve hakikat sabahının yaklaşması misalleriyle, dünyanın karanlığa boğulduğu câhiliye devri içinde İslâm güneşinin yükselmesi ve nübüvvet nurunun doğuşu îmâ edilmektedir.

Otuz ikinci âyetin başındaki ‘كَلَّا’ lafzı, bir önceki âyet ile anlam açısından ilişkilidir. Önceki âyette Kur’ân’ın insanlar için bir öğüt olduğu ifade edilmekte ancak kâfirler

⁴³¹ Râzî, *Mefââtihu’l-gayb*, XXII, 268.

⁴³² Kurtubî, *el-Câmi*, XVIII, 191.

⁴³³ Râzî, *Mefââtihu’l-gayb*, XXII, 268.

⁴³⁴ Zuhaylî, *Tefsîru’l-münîr*, XV, 206.

Kur'ân âyetlerinden öğüt almadıkları için bu âyet 'كَلَّا' ile başlamış, yani onlar Kur'ân'dan öğüt almıyorlar denmiştir.⁴³⁵ Yüce Allah cehennemın büyük belâ ve musibet olduğunu inkâr edenleri “öğüt almıyorlar” sözü ile uyarıp bu durumdan vazgeçmelerini buyurmaktadır. Bununla birlikte, şereflerini yüceltmek, Allâhu Teâlâ'nın onları yaratmasıyla hayret verici kudretine dikkat çekmek için aya, geceye ve sabaha yemin edilmektedir. Hakkında yemin edilen husus ise, cehennemın büyük bir uyarı ve korkutma vesilesi olduğudur.⁴³⁶

Bir sonraki “o cehennem büyüklerden biridir” meâlindeki âyette geçen 'الْكَبِيرِ' lafzı ile, cehennem, lazâ, el-hutame, es-sa'îr, sekar, cahîm ve hâviye adındaki cehennemın tabakaları kast edilmektedir.⁴³⁷ Âyeti, doğrusu kıyametin kopması büyük işlerden biridir şeklinde yorumlayanlar da vardır.⁴³⁸ Devamındaki âyette insanlar için uyarı olduğu ifade edilen şey, cehennem ateşidir. Başka bir görüşe göre uyarıcının, sûrenin başındaki kalk ve uyar emri ile bağlantı kurularak Resûlüllâh (s.a.v.) olduğu söylenmiştir.⁴³⁹

Bir sonraki âyette geçen 'تَقَدَّمُ' ile hayra koşmak, 'تَأْتُرُ' ile hayırdan geri durmak kastedilmiştir. 'لِمَنْ شَاءَ' ifadesi otuz birinci âyetteki 'لِلْبَشَرِ' kelimesinden bedel olup mana, “o sekar sizden hayır yapmak isteyen ya da hayırdan geri durmayı dileyenler için bir uyarıcıdır” şeklindedir.⁴⁴⁰ Bu âyetteki önde olmak ve geride kalmak lafızlarının kast ettiği mana ile ilgili ortaya konulan diğer görüşler, 'Allah'a itaate koşmak ya da ona âsî gelmek, cehenneme doğru gitmek ya da cennetten geri kalmak, hayırda önde olmak ya da şerri istemek ve îmânı dilemek ya da küfre düşmek şeklindedir.'⁴⁴¹

⁴³⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXIX, 130; Said Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, XV, 440.

⁴³⁶ Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 228.

⁴³⁷ Râzî, *Mezâîhu'l-gayb*, XXII, 271.

⁴³⁸ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 196.

⁴³⁹ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 196; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 439.

⁴⁴⁰ Râzî, *Mezâîhu'l-gayb*, XXII, 272.

⁴⁴¹ el-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, VIII, 410.

VI. 38-48. ÂYETLER: MÜ'MİN VE MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTEKİ KONUŞMALARI

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمِ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَحُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰ آتَيْنَا الْيَقِينَ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾

(38) Her nefis kazandığına bağlıdır. (39) Ancak bahtiyar olan (defteri sağından verilen)ler böyle değildir. (İman edip iyi amelleriyle kurtulmuşlardır.) (40-41-42) (Onlar) cennettedirler. Onlar suçlulara: ”Sizi kavurucu ateşe sokan nedir?” (diye uzaktan sorarlar.) (43-44-45) (Günahkârlar) derler ki: “Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula yedirmezdik. (Kur’ân’ın buyruklarını bırakıp, bâtlı şeylere) dalanlarla beraber biz de daldık.” (46-47) “Ceza gününü yalan sayardık. Nihayet (bu halde iken) bize (gelmesi) kesin olan (ölüm) gelip çattı.” (48) Artık onlara şefaathilerin şefaathileri fayda vermez.

Sûrenin bu bölümünde, her kişi kendi amelinin karşılığını alacağı ifade edilerek işlediği günahlardan kurtulamayacağı açıklanmakta, mü’minlerin kurtuluşa ereceği ancak kâfirlerin çetin azap ile cezalandırılacağı vurgulanmaktadır. Bunun yanında, mü’minler ile kâfirlerin âhiretteki diyalogları da tasvir edilmiştir.⁴⁴²

“Her nefis kendi kazandığının rehinidir” meâlindeki âyet, herkes işlediği amellerden sorumlu tutulacaktır, yaptığı işler onu ya kurtaracaktır ya da helâke sürükleyecektir, şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁴³ Söz konusu âyet ile ilgili üç görüş öne sürülmüş, bunlardan birincisi, bulûğa ermiş her nefis hesaba çekilmek üzere amelinin rehinidir, ikincisi bütün cehennem ehli cehennemde rehindir ve üçüncüsü her nefis hesabını vermek üzere ameline rehindir.⁴⁴⁴

“Ancak ashâbı yemîn müstesnadır” âyetine gelince, âyetteki ashâbı yemîn, yalnız kendi kesblerine merhûn kalmayarak Allâhu Teâlâ’nın keremiyle nasipleri, kısmetleri ziyadesiyle takdir edilmiş bahtiyarlar kimselerdir, denilmiştir.⁴⁴⁵ mü’minler, kitapları sağından verilenler, Hz. Âdem’in (a.s.) sağında bulunanlar, Müslümanların çocukları ve

⁴⁴² Zuhaylî, *Tefsîru’l-münîr*, XV, 206.

⁴⁴³ Kurtubî, *el-Câmi*, XVIII, 198.

⁴⁴⁴ el-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VIII, 411.

⁴⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5463.

melekler olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır.⁴⁴⁶ Ferrâ', ashâbı yeminin Müslümanların çocukları olma ihtimalini, çocukların rehin tutulacak günahlarının bulunmaması ve bir sonraki âyetteki “cennetlerdedirler, birbirlerine günahkârlardan sorarlar” ifadelerinin çocuklar için daha uygun olması yani, daha günahın ne olduğunu bilmedikleri için cehennemdekilere “sizi sekara sokan nedir?” diye sormaları gibi sebeplerden dolayı daha doğru bulmaktadır.⁴⁴⁷

Hak Dîni Kur'ân Dili tefsirinde, yemînin, birincisi; kaderde sağ tarafta yaratılan ve hiç kesibleri olmadan kaderleri kendi lehlerinde iyi gitmiş kimselerdir; misâlen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvveti, bir rahmet-i ilâhiyedir, kesbine dâhil değildir. İkinci olarak; ahd ve mîsâk manasında yeminlerine ve ahidlerine sâdık kalan kimseler kendi kazandıklarından sorumlu olmakla birlikte istifadede ederler ve sadakatlerinden ve ahde bağlı kalmalarından dolayı, yalnız kendi kesbine bağlı olmayıp nice nimet ve saadatlere ererler, şeklinde iki anlamından bahsedilmiştir.⁴⁴⁸

“Onlar cennetlerdedirler, mücrimler hakkında sorarlar” meâlindeki âyetten anlaşılan bir manaya göre, ashâbı yemîn kendi aralarında mücrimlerin hallerini sorarlar, bir manaya göre de günahkârlara yönelik, “sizi sekara sokan nedir” diye sorarlar şeklindedir.⁴⁴⁹ Sizi sekara sokan nedir? Diye sorulmasının anlamı, cehennemdekilerin önceki yaşamlarında işledikleri günahlarının mahiyetine göre şefaate nâil olabilmek imkânını anlayabilmek için yapılan ve sonradan gelecek âyetin⁴⁵⁰ siyakına da uygun düşen bir soruşturmadır. Bu soruşturmanın neticesinde, mücrimlerin hâllerini ve âkibetlerini araştırmak suretiyle hakkın tezâhürünü sağlamak ve buna göre hayırlı işlerde koşturmanın da ashâbı yemînin bir özelliği olduğunu görmek mümkün kılınmış, ayrıca cehennem ehlinin durumunun gözler önüne serilmesiyle dünyadakilere bir uyarı ve nasihat fırsatı sunulmuştur.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 273.

⁴⁴⁷ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 205; Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, 273.

⁴⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5464-5465.

⁴⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 273.

⁴⁵⁰ Bu husus, sûrenin “şefaatchilerin şefaati kendilerinde fayda vermez” meâlindeki 48. âyeti ile ilişkilendirilmiştir.

⁴⁵¹ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5466.

Âyette geçen “sizi sekara sokan nedir?” sorusu; cennet ehli kendi aralarında birbirlerine değil de mücrimlere bizzat ya da vâsita aracılığıyla sormuşlardır, çünkü kendi aralarında sormuş olsalardı, ‘مَا سَلَكْتُمْ فِي سَفَرٍ’ derlerdi, şeklinde açıklanmıştır.⁴⁵² Bir görüşe göre bu soruyu günahattan habersiz oldukları için çocuklar sormuştur.⁴⁵³ Âyetin başındaki sorunun maksadının, o kâfirleri iyice azarlayıp utandırmak olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵⁴

Mücrimlerin neden cehenneme girdikleri sorulduğunda; “biz namaz kılanlardan değildik, yoksula yedirmezdik” denilmektedir. Burada kast edilen namazın ve yoksula yedirme eyleminin, farz namazlar ve zekât vazifesi şeklinde anlaşılması gerektiği, zîrâ farz kılınmayan şeyden dolayı azaba lââyık görülmeleri caiz değildir denilmiştir.⁴⁵⁵ Sorulan soruya, “(bâtıla) dalanlar ile biz de daldık” şeklindeki üçüncü cevap hakkında; Allah Resûlü’ne (s.a.v.) karşı tavır alanlarla birlikte biz de ona kâhin, sihirbaz, şair gibi ithamlarda bulunurduk, yalanlayıcılarla birlikte biz de yalanlardık ya da bizler başkalarına uyan kimselerdik, kendisine uyulan kimseler değildik gibi yorumlar mevcuttur.⁴⁵⁶

Sorulan soruya son olarak “bizler din gününü yalanlardık tâ ki ölüm gelip çattı” şeklinde cevap verilmiştir. Önceki cevapların sebebi şeklinde nitelendirilmesi mümkün olan bu âyet, namaz kılmamalarının, yoksulu yedirmeyip bâtıla dalmalarının sebebi işte âhirete îmân etmemeleri ve küfürleridir şeklinde anlaşılabilir. Bununla birlikte “ölüm bize gelene kadar biz bu hâl üzereydik, ancak ölüm gelince cezâ gününün hak olduğunu anladık” diyerek hâlleri hakkında haber verdiler denilmiştir.⁴⁵⁷

Mücrimlerin cehenneme girmelerinin sebeplerinin sıralandığı âyetlerden sonra, sûrenin kırk sekizinci âyetinde “artık onlara şefaatçilerin şefaati fayda vermez”

⁴⁵² Zemahşerî, *Keşşâf*, VI, 262.

⁴⁵³ Ferrâ’, *Me’âni’l-Kur’ân*, III, 205.

⁴⁵⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 274.

⁴⁵⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 274.

⁴⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, XVIII, 200.

⁴⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5467.

denilmektedir. Şefaatin fayda vermemesi hususu kâfirler için söz konusu edilmesi, bu âyetin şefaatin başkaları için mümkün kılınmasına delâlet ettiği vurgulanmaktadır.⁴⁵⁸

VII. 49-56. ÂYETLER: MÜŞRİKLERİN İMÂNDAN YÜZ ÇEVİRME SEBEPLERİ VE HİTÂM

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذِكْرِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَانَهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ قَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ
امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنشَرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرٌ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ
﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَعْرِفَةِ ﴿٥٦﴾

(49-50-51) Böyle iken onlara ne oluyor da, sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ Kur’ân’daki) öğütten yüz çeviriyorlar? (52) Fakat onlardan herkes, kendisine (Allah tarafından) dağıtılmış sâhifeler (verilmesini) istiyor. (53) Hayır! (Bu olacak şey değildir.) Doğrusu onlar (bu alaycı sözleriyle) âhiretten korkmuyorlar. (54) Bilâkis (korkmaları gerekir.) şüphesiz o (Kur’ân) da (hayatta esas alınacak) bir öğüttür. (55) Artık kim dilerse onu düşünüp öğüt alsın. (56) (Ne var ki) Allah dilemedikçe onlar öğüt almazlar. Saygıyla emirlerine itaat edilmeye lâyık olan ancak O’dur, mağfiret sahibi de O’dur.

Sûrenin son bölümünü oluşturan bu âyetlerde, müşriklerin öğütten, uyarılardan, tehditlerden ve îmândan yüz çevirmeleri, âhiretten korkmamalarının bunlara sebep olduğu hususlarından bahsedilmektedir.⁴⁵⁹

Kırk dokuzuncu âyette geçen ‘تَذَكُّرٌ’ ile ‘ذِكْرٌ’ murâd olunarak, öğüt ve nasihat kastedilmiş, dolayısıyla bu kelime hem Kur’ân’ı hem de diğer nasihatleri kapsamaktadır.⁴⁶⁰ Sûrenin önceki âyetlerinde, inkârcılara yönelik, şfaat edenleri şfaatlerinin fayda vermeyeceğinin haber verilmesinin ardından, “onlara ne oluyor da öğütten yüz çeviriyorlar” âyeti gelerek, Kur’ân’dan yüz çevirmekle, cehennem ile yapılan ihtardan, nasihatlerden kaçmakla ellerine ne geçecek, öğütten yüz çevirmekle hak ettiklerinden kaçabileceklerini mi sanıyorlar? denilmektedir.⁴⁶¹ Bazı müfessirler, daha önce, “o büyüklerden biridir” meâlindeki otuz beşinci âyette ki zamir Kur’ân’ı ifade ettiği için burada da öğüt alınmayan şeyin Kur’ân olma ihtimalinden bahsetmişlerdir.⁴⁶²

⁴⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, XVIII, 200; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 275.

⁴⁵⁹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 206.

⁴⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXII, 275.

⁴⁶¹ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5467.

⁴⁶² Said Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, XV, 442.

Kırk dokuz, elli ve elli birinci âyetler birlikte değerlendirildiğinde, ‘onlar öğütten öyle bir kaçıyor ki, ürkmüş yaban eşeğinin aslandan kaçması gibi kaçıyorlar’ anlamı ortaya çıkmaktadır.⁴⁶³ Burada yapılan benzetme, inkârcıların Allah Resûlü (s.a.v) ve onun mesajları karşısında gösterdikleri tepkinin normal bir insandan beklenmeyecek kadar bilinçsiz ve ahmakça, kaba ve edep dışı olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁴ Yaban eşeklerinin aslanı gördüğünde hemen kaçıp gitmesi misali, müşrikler de Kur’ân’ı duyduğu an kaçıp gitmektedir.⁴⁶⁵

Tefsirlerde yer alan bir rivâyete göre Ebû Cehîl ve yandaşları Hz. Muhammed’e (s.a.v.) hitaben “Allah’tan, her birimiz için yazılmış ve sana tâbî olmamızı emreden bir sâhife, bir kitap ya da bir belge getirmediğçe sana îmân etmeyiz” demişler,⁴⁶⁶ bunun üzerine onların bu isteklerini ifade eden ellinci âyet nâzil olmuştur.⁴⁶⁷ Onlar umûmî bir öğütten ziyâde tek tek ziyâfete davet edilir gibi hususa olarak davet edilmek istiyorlar ancak bu budalalıktan başka bir şey değildir, denilmektedir.⁴⁶⁸

Kâfirlerin bu isteklerinin dile getirildiği âyetin ardından gelen ‘كُلُّ’ lafzının maksadı, bu tür isteklerden caydırmak ve başka mucizeler istemekten men etmektir.⁴⁶⁹ Bu âyete göre inkârcıların bütün bu olumsuz tavırları, âhirete inanmamalarından kaynaklanmaktadır.⁴⁷⁰ Çünkü âhiretteki herkes iyi ya da kötü kendi kazandıklarından hesaba çekilecektir ve bu da dünya hayatı boyunca sorumluluk bilinci içinde yaşamaya teşvik eden bir gerçektir. Ancak inkârcılar, günah kaygısı taşımadan ve hesaba çekileceğini umursamadan yaşamaktan vazgeçmiyorlardır. İşte bu âyet, onların İslâm’a davet karşısında sergiledikleri inatçı ve âsî tavırlarının temelinde böyle bir sorumsuzluk psikolojisinin yattığını vurgulamaktadır.⁴⁷¹

⁴⁶³ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5467.

⁴⁶⁴ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 501.

⁴⁶⁵ Ferrâ’, *Me’âni’l-Kur’ân*, VIII, 274.

⁴⁶⁶ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XXXIX, 331; Zemahşerî, *Keşşâf*, VI, 263.

⁴⁶⁷ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 501.

⁴⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5468.

⁴⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXII, 277.

⁴⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, XIV, 472.

⁴⁷¹ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 501.

Sûrenin devamında, Kur'ân'ın bir öğüt olduğu ve kim dilerse ondan öğüt alır ifadeleri yer almaktadır. Gerçek şu ki, Kur'ân en hayırlı hatırlatma ve öğüt olması sebebiyle, onlara ve herkese öğüt olarak yeter denilmiştir.⁴⁷² Âyet, Kur'ân yeterli ve belîğ bir öğüttür, artık dileyen herkes ondan öğüt alır, gözünü ondan ayırmaz ve bunun faydası kendisindedir şeklinde açıklanmıştır.⁴⁷³ “Allah dilemedikçe onlar öğüt almazlar” sözünden maksat, bir kimsenin iradesi yalnızca kendi iradesine bağlı değil, Allah isterse ona nasip eder şeklinde îzâh edilmiştir.⁴⁷⁴

Bu âyetler hakkında, öğüt ve uyarı olduğu belirtilen şey Kur'ân âyetleridir, dolayısıyla samimi ve iyi niyetle öğüt almak, gerçeği bulmak isteyenlerin, aradıklarını Kur'ân'da bulacakları bildirilmiş ve şüphesiz her şeyin Allah'ın dilemesi ve imkân vermesine bağlı olduğuna dikkat çekilmiştir şeklinde yorumlar yapılmıştır. Ayrıca, âyetler uyarıcı olarak Kur'ân'ın gönderildiğini ifade ettiği gibi başka kitap gönderilmeyeceğine, dünya ve âhiret mutluluğu için Kur'ân'ın yeterli olduğuna da işaret etmektedir.⁴⁷⁵

Azabından korkulacak olan da ve mağfiret edecek olan da O'dur. Allah'tan korkmayan ne bu dünyada ne de âhirette hiçbir şeyden korkmaz ve korunmaz, Allah'tan başkası da ne günahları affedebilir ne de koruyabilir. Bu nedenle her hikmetin başı Allah korkusu ve O'nun sevgisidir denilmiştir.⁴⁷⁶ Bir kişi ne kadar isyankârlıkta bulunursa bulunsun, ne kadar günah işlese işlesin, hepsinden vazgeçerek Allah'ın rahmetine sığındığı an, Allah onu bağışlar. Kulunun işlediği günahlara rağmen kendisinden af dilendiğinde affetmek yalnızca Allah'ın yüce şânına yakışır.⁴⁷⁷

⁴⁷² Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr*, XV, 234.

⁴⁷³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXII, 277.

⁴⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 526.

⁴⁷⁵ Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu*, V, 501.

⁴⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5468.

⁴⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 527.

SONUÇ

Efendimiz (s.a.v.) vasıtasıyla insanlara hidayet ve rehber olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlü, bir kısmı Mekke'de bir kısmı Medîne'de indirilmek üzere yirmi üç senede tamamlanmıştır. Âyetlerin ilk indirilmeye başlandığı yer Mekke'dir ve sîret ve İslâm tarihi kaynaklarında, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) Medîn'ye hicretine kadar geçen süreye Mekke dönemi denilmiştir. Dolayısıyla âyetlerin nüzûl zamanının tespit edilmesi konusunda Mekke'de ve Medîne'de indirilen âyetler şeklinde bir ayırım yapılarak, hicrete kadar ki dönemde indirilen âyet ya da sûrelere Mekkî, hicretten sonra nâzil olanlara ise Medenî denilmiştir.

Mekke döneminde özellikle de bi'setin ilk zamanlarında insanlar eski inançlarından vazgeçmek istememişler, bununla birlikte İslâm'a girmeyi tercih edenleri de dışlayarak türlü eziyetlere maruz bırakmışlardır. Allah Resûlü'nün (s.a.v.), Allah'tan başka ilâh olmadığına, öldükten sonra yeniden dirilişe ve âhiretin varlığı gibi inanç esaslarına dair uyarılarda bulunarak îmâna davet etmesine karşılık inkâr yolunda yürümeye devam ediyorlardı. Bu nedenle Mekke döneminde inen Kur'ân âyetleri genel itibariyle, tevhîd inancına, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) peygamberliğinin hak olduğuna, âhiretin varlığına delâlet eden muhtevayı içermekle birlikte, kıyamet gününün dehşetine, hesap gününe, cehennem ve ahvâline sık sık vurgu yaparak korkutma ve uyurma niteliğine sahip âyetlerdir.

Müşriklerin inatlarını ve dîni inkâr etmelerinin ne kadar sapkın bir davranış olduğuna işaret eden sûrelerden biri de tezin temelini oluşturan Müddessir sûresidir. Vahiy inmeye başladıktan kısa bir süre sonra kesintiye uğramış ve bu kesintini ardından inen ilk âyetler genel kabule göre Müddessir sûresinin ilk beş ya da ilk yedi âyetidir. Allah Resûlü bu âyetlerle insanları uyarmakla vazifelendirilmiş ve İslâm'a açıktan davet etmeye başlamıştı. Bunun sonucunda kavmin ileri gelenleri başta olmak üzere Efendimiz'i (s.a.v.) tahkir etmeye başlamışlardı. İşte bu kişilerden biri de Huzâa kabilesinin liderlerinden Velîd b. Muğîre'dir. Müddessir sûresinin büyük bir kısmını Velîd b. Muğîre'yi anlatan ve onu azapla tehdit eden âyetler oluşturmaktadır.

Sûre tefsirlerinde, öncelikli olarak dikkate alınması gereken hususlar vardır. Bunlar, sûrenin tefsirine başlamadan önce okuyucunun sûreyi daha geniş çerçeveden

tanınmasına yardımcı olan unsurlardır. Daha açık ifade edilirse, bu maddeler sûrenin adı, nüzûl zamanı, nüzûl yeri, sebab-i nüzûlü, muhtevası ve faziletine dair meselelerdir. Biz de tezin adının Müddessir sûresinin tefsirini de kapsamı sebebiyle ilk bölümde bu hususlardan uzunca bahsettik.

Müfessirler sûrelerin tefsirini yaparken sûrenin yapısı, muhtevası ya da üslûbuyla ilgili dikkat çeken konulara fazla ayrıntısına girmeden dikkat çekmişlerdir. Bununla birlikte sûrelerin fâsılası, tertîbi, diğer sûrelerle münâsebeti, kıraat farklılıkları gibi daha birçok konu ‘ulûmü’l-Kur’ân kitaplarında ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Dolayısıyla tezin ana konusunu oluşturan ikinci bölümde sûreyle alakalı konulara açıklık getirmeye çalıştık.

Tezin ikinci bölümde, Kur’ân ilimlerine dair eserlerden faydalanılarak, Müddessir sûresinin yapısında ve muhtevasındaki incelenmesi gereken hususlar bulunup açıklanmaya çalışıldı. Bu konuların ilki, müfessirlerin ihtilâfa düştükleri ilk nâzil olan âyetler meselesidir. Nitekim ilk inen sûrenin ‘Alâk sûresi, Müddessri sûresi, Fâtihâ sûresi veyâhut Besmele olup olmadığı hususları Kur’ân ilimlerine dair eserlerde tartışılmıştır. Bununla birlikte sûrenin Kur’ân’da kaçınıcı sırada olduğu, kıraat farklılıkları, âyetler arasındaki ve diğer sûrelerle münâsebeti, fâsılası, âyetlerinde bulunan garîb kelimeler gibi konulara yer verilmiştir.

Son olarak üçüncü bölümde sûrenin bir bütünlük içerisinde incelenmesi mümkün olan âyetler, tefsiri birlikte verilmek suretiyle gruplandırılmıştır. Mesela, Resûlüllâh’a (s.a.v.) uyarma emrinin, Rabbini tekbir etmesi, elbisesini temiz tutması gibi emirlerin bulunduğu âyetler ilk grup, kıyâmetin koptuğu anın dehşetinden bahsedenler bir grup, Velîd b. Muğîre’den bahsedenler, ona tehditlerde bulunan âyetler, cehennemden, onun büyük bir azap olduğundan bahsedenler ve âhiretten bahsedenler âyetler birer grup olacak şekilde tasnif edilmiştir.

Hâsılı yaptığımız bu çalışma ile, Müddessir sûresinin genel mahiyetine dair bilgilerin verilmesiyle, sûrenin Kur’ân ilimleriyle bağlantılı olduğu noktaları tespit ederek tek tek incelenmesi ve muhtevasının daha ön plâna çıkarıldığı kısa ve öz tefsirine değinilerek okuyucuların ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Abdülkâdir, Cum'a Ali, *Me'âlimü süveri'l-Kur'an ve İttihâfâtu Dürerihî*, ikinci baskı, 1428/2007, I-II.

Acar, Ömer, *Ta'rîb Olgusu Açısından Garîbu'l-Kur'an*, Tez Yöneticisi: Erol Ayyıldız, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 279-280.

Akçay, Mustafa, "Vahiyde Fetret Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2000.

Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-, (v. 1270/1854), *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve seb'î'l-mesânî*, (nşr. Seyyid Mahmud Şükrü el-Âlûsî), birinci baskı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts., I-XXX.

Aydemir, Abdullah, "Fezâilü'l-Kur'an", *DİA*, Ankara: 2006, XII, 532-534.

Baş, Erdoğan, *Kur'an'ın Üslûbu ve Tekrarlar*, birinci baskı, İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.

Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-, (v. 516/1122), *Me'âlimü't-tenzîl*, (nşr. Muhammed Abdullâh ve dğr.), Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1988, I-VIII.

Bennâ, Ahmed b. Muhammed el-, (v. 1117/1705), *İthâfü fudalâi'l-beşer bi'l-kıraâtî'l-erba'ti 'aşer*, (nşr. Şa'bân Muhammed İsmâîl), birinci baskı, Beyrut: el-Mezra'atü Binâyetü'l-Îmân, 1407/1987, I-II.

Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-, (v. 685/1286), *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, (nşr. Abdülvehhab Öztürk), İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011, I-V.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-, (v. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve*, (nşr. Abdülmufî Kalecî) ikinci baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988, I-VII.

Bikâ'î, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî

el- (ö. 885/1480), *Mesâ'idü'n-nazar* li'l-işrâfi 'alâ makâsıdı's-süver, (nşr. Abdüssemi' Muhammed Ahmet Hüseyin), birinci baskı, Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1408/1987, I-III.

Birişik, Abdülhamit, "Sûre", *DİA*, Ankara: 2006, XXXVII, 538-539.

-----, "Kıraat", *DİA*, Ankara: 2006, XXV, 427-433.

-----, "İbnü'n-Nakîb el-Makdisî", *DİA*, Ankara: 2006, XXI, 165-166.

Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Cû'fî el-, (v. 256/870), *Câmi'u's-sahîh*, ikinci baskı, Riyad: Dârü's-Selâm, 1419/1999.

Bostancı, Ahmet, "Kur'ân-ı Kerim'de Fâsıla Uyumu", *İslâmî İlimler Dergisi*, 1/2007, s. 87-118.

Cerrahoğlu, İsmail, "Garîbü'l-Kur'ân" *DİA*, Ankara: 2006, XIII. 379-380.

-----, *Tefsir Usûlü*, on dokuzuncu baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî el-, (v. 597/1201), *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, (nşr. Zehîr eş-Şâfiş), üçüncü baskı, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1404/1984, I-IX.

Cezerî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el- (v. 833/1429), *Müncidü'l-mukrîn ve mürşidü't-tâlibîn*, (nşr. Alî b. el-İmrân), (nşr. Alî b. Muhammed el-İmrân), ys, ts.

-----, *en-Neşr fî kiraâti'l-aşr*, (nşr. Alî Muhammed et-Tibâ'), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts, I-II.

Çetin, Abdurrahman, "Fevâtihu's-Süver", *DİA*, Ankara: 2006 XII, 503-504.

-----, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar - Oryantalistlerin Görüşleri-*, üçüncü baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

-----, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, üçüncü baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Çetin, Topuzoğlu, Abdurrahman, Tevfik Rüştü, “*Fâsıla*”, *DİA*, Ankara: 2006, XII, 209-210.

Çetiner, Bedrettin, “Mesel”, *DİA*, Ankara: 2006, XXIX, 299-301.

Dâmiğânî, Hüseyin b. Muhammed ed-, *Kâmûsü'l-Kur'ân ev îzâhu'l-vücûh ve'n-nezâir*, (nşr. Abdülazîz Seyyid el-Ehl), üçüncü baskı, Lübnan: Dârü'l-‘İlmi'l-Melâyîn, 1980.

Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed- (v. 444/1053), *et-Teysîr fi'l-kırâati's-seb'*, ikinci baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-'Arabî 1404/1984.

Demirci, Muhsin, “Esbâbü'n-Nüzûl”, *DİA*, Ankara: 2006, XI, 360-362.

-----, *Tefsir Usûlü*, üçüncü baskı, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, 2003.

-----, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, dördüncü baskı, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, 2015.

Demirci, Sabri, “Kur'an Ayetleri Ve Sureler Arasındaki Tenasüb”, *EKEV Akademi Dergisi*, 62/2015, s. 147-171.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, (v. h. 275), *Sünenü Ebî Dâvûd*, **Riyad**: Dâru's-Selâm, 1999.

Ebussuûd, Efendi (v. 982/1574), *İrşâdü 'akli's-selîm*, (nşr. Ali Akın), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007

Elmalı, Arslan, Hüseyin, Şükrü, “Garîb”, *DİA*, Ankara: 2006, XIII, 374-375.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli*, (nşr. Mustafa Kasadar), İstanbul: Ravza Yayınları, 2004.

Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed el-, (v. 328/940) *Kitâbu îzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ fi kitâbillâh*, ys, ts, I-II.

Eroğlu, Ali “Kur’ân-ı Kerîm’de Fâsıla”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1991, s. 251-291.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed Ebû Mansûr el-, (370/980), *Kitâbü me’âni'l-kıraât*, birinci baskı, Riyad: Dâru'l-Meârif, 1416/1991, I-III.

Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-, *Me’âni'l-Kur’ân*, üçüncü baskı, Beyrut: el-Mezrâ‘atü Binâyetü'l-Îmân, 1983, I-III

Feyizli, Hasan Tahsin, *Feyzü'l-Furkan Açıklamalı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, dokuzuncu baskı, İstanbul: Server İletişim Yayıncılık, 2013

Görgün, Tahsin, “Kur’an”, *DİA*, Ankara: 2006, XXVI, 390-391.

Gözeler, Esra, *Kur’an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, yayımlanmış doktora tezi, birinci baskı, İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur’an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016.

Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (v.1908/2002), (nşr. Salih Tuğ) beşinci baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık, ts, I-II.

Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmet b., (v. 370/980), *el-Hucce fi'l-Kıraati's-Seb*, (nşr. Abdülâlî Sâlim Mükrem), üçüncü baskı, Beyrut: Dâru's-Şûrûk, 1399/1979.

Humeydî, Abdulazîz b. Abdillâh el-, *Tefsîrû İbn Abbâs ve Merviyyâtühü fi't-Tefsîri Min Kütübi's-Sünne*, (nşr. Abdül‘aziz b. Abdillâh el-Humeydî), Mekketü'l-Mükerreme: ys. 2008.

İbn Akîle, Cemâlüddîn Ebû Abdillâh el-Mekkî, (v. 1150/1737), *ez-Ziyâde ve'l-ihsan fi 'ulûmi'l-Kur’ân*, birinci baskı, Birleşik Arap Emirlikleri: Câmi‘atu’s-Şârika, 1427/2006, I-X.

İbn ‘Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, (v. 1879), *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tûnus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984, I-XXX.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî, (ö. 235/849), *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, (nşr. Kemal Yusûf el-Hûf), birinci baskı, Beyrut: Dârü't-Tâc, 1409/1989, I-VII.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, (v. 852/1149), *Fethu'l-Bârî bi şerh-i sahîh-i'l-buhârî*, (nşr. Ebû Kuteybe Nazr Muhammed Faryâbî), birinci baskı, Riyad: Dârü Taybe, 1426/2005, I-XVII.

İbn Kayyim, Ebû Abdillâh Muhammed el-Cevziyye, (v. 751/1350), *et-Tibyân fi aksâmi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Şerîf Sükker), birinci baskı, Beyrut: Dâr-ü İhyâi'l-Ulûm, 1409/1988.

-----, *Bedâi'u't-tefsîr*, (Yesrî es-Seyyid Muhammed, Salih Ahmet eş-Şâmî), birinci baskı, yrs, Dâr'ü İbni'l-Cevzî, 1427.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer, (v. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ân'il-'Azîm*, birinci baskı, (nşr. Mustafa Seyyid Muhammed-Muhammed Seyyid Reşad), Kâhire: Mektebetü Evlâdî'ş-Şeyhi li't-Türâs, 1421/2000, I-XV.

-----, *el-Fusûl fi-htisâri sîretü'r-Resûl*, (nşr. Abdülhamîd Muhammed ed-Dervîş), Kuveyt: Dârü'n-Nevâdir, 1431/2010.

İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim (v. 276/889), *Te'vîlü müşkili'l-Kur'ân*, (nşr. es-Seyyid Ahmed Sakar), ikinci baskı, Kâhire: Mektebetü Dârü't-Türâs, 1392/1973.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, (v. 711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, (nşr. Abdullâh Alî el-Kebîr ve dğr.), Kahire: Dârü'l-Me'ârîf, h. 1119, I-VI.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgîb el- (v. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, ys, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, ts. I-II.

Karaçam, İsmail, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.

-----, *Kur'an-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kurâati*, Konya: Nedve Yayınları, 1974.

Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Kattân, Mennâ' el-, (v.) *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, otuz beşinci baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998.

Kaysî, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el- (v. 437/1045), *Tefsîrû'l-müşkil min garîbi'l-Kur'ân*, (nşr. Hüdâ et-Tavîl el-Mar'aşlî), birinci baskı, Beyrut: Dârü'n- Nûru'l-İslâmî, 1408/1988.

Kırca, Celal, "Aksâmü'l-Kur'ân" *DİA*, Ankara: 2006, II, 290-291.

Kirmânî, Mahmud b. Hamza b. Nasr el-, (v. 500/1106), *Esrârü't-Tekrâr fî'l-Kur'ân*, (nşr. Abdülkadîr Ahmet 'Atâ), ys, Dârü'l-İltisâm, ts.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-, (v. 671/1273), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, (nşr. M. Beşir Eryarsoy), birinci baskı, İstanbul: Buruc Yayınları, 2013, I-XIX.

Kutub, Seyyid, (v. 1967) *Fî Zılâl-il Kur'an*, (nşr. Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler), İstanbul: Hikmet Yayınları, ts, I-XVI.

Maşalı, Mehmet Emin, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, birinci baskı, Ankara: Otto Yayınları, 2016.

-----, "Mushaf", *DİA*, Ankara: 2006, XXXI, 242-254.

Mendeş, **Karataş**, Nuran, Vehbi, " Garîbu'l-Kur'ân Literatüründe İbn Hişâm'ın Yeri ve Râğıb el-İsfehânî'nin el-Müfredât'ıyla Mukayesi", *Çanakkale: Çanakkale Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 5/2014, s. 43-67.

Mevdûdî, Ebu'l-Â'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, (çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları), İstanbul, 2006, I-VII.

Mukâtil, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezlî el-Belhî, (v. 150/767), *Tefsîriü Mukâtil b. Süleymân*, (nşr. Abdullah Mahmûd Şehâte), birinci baskı, Beyrut: Müessesetü't-târîhi'l-'Arabî, 1423/2002, I-V.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, (v. 261/875), *Sahîhu Müslim*, ikinci baskı, Beyrut: Dâru Kurtûba, 1430/2009.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmet b. Şu'ayb b. Alî b. en-, (v. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, (nşr. Hafız Ebû Tâhir Zübeyr Alî Zeî), Riyad: Dâru's-Selâm, ts.

Özbalıkcı, Mehmet Reşit, "Arap Dili Fiil Kalıplarında Fonetik Değişim Ve Dönüşümler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2014/1, Sayı 39, s. 277-300.

Paçacı, Mehmet, *Kur'ân'a Giriş*, İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2006.

Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed Ömer b. Hüseyin er-, (v. 606/1210), *Mefâtîhu'l-gayb*, (nşr. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, I-XXII.

Rummânî, Hattâbî Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. İsâ b. Alî er-, (v. 384/994), Ebû Süleymân Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî (v. 388/998), Abdülkâhir b. Abdillâh, (v. 392/1001-1002) *Selâsetü Resâil fî İ'câzi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Halefullâh, Muhammed Ze'lûl Selâm), üçüncü baskı, Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1119, s. 73-113.

Sâbûnî, Muhammed Alî, (v. 2015), *Safvetü't-tefâsîr*, dördüncü baskı, Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1402/1981, I-III.

Saîd Havvâ, (v. 1989), *el-Esâs fî't-tefsîr*, (nşr. M. Beşir Eryarsoy, Abdüsselam Arı), İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992, I-XII.

Sâlih, Subhî es-, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (v. 1406/1986) (nşr. Abdurrahman en-Necrî) onuncu baskı, Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn 1977.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî es- (v. 427/1035), *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, (nşr. Ebû Muhammed b. 'Âşûr), Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî 1422/2002, I-X.

Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ânın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü*, İstanbul: Şule Yayınları, 1994.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- (v. 911/1505), *el-İtkân fî'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Şu'ayb el-Arnaûfî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâse Nâşirûn 1429/2008.

-----, *el-İtkân fî'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik), İstanbul: Madve Yayınları, ts, I-II.

-----, *Esrârü tertîbi'l-Kur'ân*, (nşr. Abdülkâdir Ahmet 'Atâ, Merzûk Alî İbrâhîm), Kâhire: Dârü'l-Fazîle, 1422/2001.

-----, *Lübâbü'n-nükûl* fî esbâbi'n-nüzûl, birinci baskı, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, 1422/2002.

-----, *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ih*, (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm ve dğr.), Beyrut: Nüşûrâtü'l-Memleketü'l-'Arabiyye, 1406/1986, I-II.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-, (v. 1250/1834), *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min 'ilmi't-tefsîr*, (nşr. Abdurrahman Amîra), Dârü'l-Vefa, ts, I-V.

Tabersî, Ebû Alî el-Fazl b. el-Hasân et-, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, birinci baskı, Beyrut: Dârü'l-Murtazâ, 1427/2006, I-X.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed bin Cerîr –et, (v. 310/923), *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî), Kahire: Merkezi'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1422/2001, Birinci Baskı, I-XXVI.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-

Herevî el-Horâsânî et-, (v. 792/1390), *Şerh-u muhtasarü't-tasrîfi'l-İzzî fi fenni's-sarf*, (nşr. Abdülâlî Sâlim Mükrem), sekizinci baskı, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-türâs, 1417/1997.

Tirmîzi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-, (v. 279/892), *Câmi'u't-Tirmîzi*, (nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed b. İbrahim), birinci baskı, Riyad: Dârü's-Selâm 1420/1999.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan et-, (v. 460/1060), *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'an*, (nşr. Ahmet Habîb Kasîr el-Âmilî), Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts, I-X.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el-, (v. 468/1076), *Esbâbü nüzüli'l-Kur'an*, (nşr. Mâhir Yâsîn el-Fahl), Riyad: Dâr'ül-Mîman, 1426/2005.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el- (v. 468/1076), *el-Vasût fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, (nşr. Âdil Ahmed Abdulmersûd ve dğr.), birinci baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye 1415/1994, I-IV.

Yargıcı, Atilla, "Mekkî ve Medenî Sûrelerin Ana Mesajları Açısından Değerlendirilmesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, cilt 17, sayı 4, s. 281-294.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Müddessir", *DİA*, Ankara: 2006, XXXI, 463-464.

-----, "Müzzemmil", *DİA*, Ankara: 2006, XXXII, 252.

Yılmaz, Hasan, "Kur'an'ın Temel Muhtevası Üzerine," *AÜİFD*, sayı 27, yıl 1986, s. 206-208.

Yılmaz, Ahmet Faik, "Münâsebâtü'l-Âyât ve's-Süver", *DİA*, Ankara, XXXI, 569-571.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-, (ö. 311/923) *Me'âni'l-Kur'an* ve i'râbühü, (nşr. Abdülcelîl Abdüh Şelebî), birinci baskı, I-V, Beyrut: el-Mezra'atü Binâyetü'l-İmân, 1988, I-V.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh ez-, (v. 794/1392), *el-Burhan fi 'ulûmi'l-Kur'an*, (nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim) Kahire:

Dâru't-Türas, I-IV.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-, (v. 538/1144), *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vîl*, (nşr. Âdil Ahmed ve Ali Muhammed, birinci baskı, Kahire: Mektebetu'l-abîkan 1418/1998, I-VI.

Zuhaylî, Vehbe, *Tefsirü'l-münîr*, (nşr. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H.İbrahim Kutluay, Nurettin Yıldız), ikinci baskı, İstanbul: Bilimevi Basın Yayınları, 2005, I-XXX.

Zürkânî, Muhammed Abdu'l-Azîm, (v. 1367/1948) *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Fevvaz Ahmed Zemrali), birinci baskı, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Azi, 1415/1995, I-II.

ÖZGEÇMİŞ

Azime KELLEÇİ, 1991 yılında Zonguldak'ın Ereğli ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini 2005 yılında Ereğli Kepez Öğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra liseyi Bursa Nilüfer İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde okudu. 2009 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandı. 2014 yılında aynı üniversiteden mezun olduktan sonra, Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimi almaya hak kazandı. 2015 yılında Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atandıktan sonra görevlendirme alarak Yalova Üniversitesi'nde görevine devam eden Azime KELLEÇİ, evli ve bir çocuk annesidir.